

Jenni Palomäki

**”EI KUKAAN IHMINEN OIKEIN
OSOITTANUT KIINNOSTUSTA MUSTA,
JOTEN AJATTELIN, ETTÄ OLEN SITTEN
ITSEKSENI.”**

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien
sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja
osallistumisesta

TIIVISTELMÄ

Palomäki Jenni: ”Ei kukaan oikein osoittanut kiinnostusta musta, joten ajattelin, että olen sitten itsekseni.” – Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Nuorisotyön ja nuorisotutkimuksen maisteriohjelma

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Tammikuu 2021

Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta. Teoreettisena viitekehyksenä toimii Erik Allardtin hyvinvointiteoria (having, loving, being) täydennettynä Hirvilammin ja Helnen neljännellä ulottuvuudella (doing). Aineistoa tarkastellaan intersektionaalisesta lähtökohdasta.

Pro gradu -tutkielma on laadullinen tutkimus, ja se perustuu aineistoon, joka koostuu 11 koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevan nuoren teemahaastattelusta. Haastattelut ovat osa laajempaa tutkimusaineistoa, jossa on selvitetty koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten kokemuksia. Tämä tutkimus on rajattu koskemaan aineiston niitä nuoria, jotka ilmoittavat kuuluvansa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Analyysi on toteutettu sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimuksessa selvitetään nuorten kuulumisen kokemuksia lapsuuden ja nuoruuden lähiyhteisöihin: ystävyysyhteisiin, kouluyhteisöihin, nuorten työpajojen ja etsivän nuorisotyön ryhmien muodostamiin yhteisöihin. Lisäksi selvitetään lapsuudenperheen lähtökohtia tasapainoisen lapsuuden ja nuoruuden tarjoamiselle, yhteiskuntaan kuulumista ja nuorten yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja. Lapsuudenperheiden lähtökohtia selvitetään kuuden kysymyksen avulla. Kysymysten avulla kartoitetaan riskitekijöitä, joiden perusteella arvioin ongelmien kasautumista ja perheelle tarjoamia olosuhteita kasvuun ja kehitykselle.

Tutkimus osoittaa lapsuus- ja nuoruusajan kuulumattomuuden kokemusten ja ulkopuolisuuden olevan yhteydessä vaikeuksiin elämän nivelvaiheissa, esimerkiksi peruskoulun jälkeisiin opintoihin kiinnittymisessä. Aineiston nuoret ovat joutuneet koulukiusatuiksi lukuisista eri syistä, ja tämä on murentanut itsetuntoa ja uskoa tulla hyväksytyksi tulevissa opiskeluryhmissä. Omaan, valtavirrasta poikkeavaan seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin liittyvä pohdinta, on osaltaan aiheuttanut ulkopuolisuuden kokemuksia koulussa ja ystävyysyhteisöissä. Lisäksi se on vaikeuttanut parisuhteen muodostamista ja tuonut osaltaan kokemuksia ulkopuolisuudesta, sillä kevyemmän deittailuseuran löytyminen on haastavaa. Haastatteltavien elämässä on ollut myös korjaavia ja hyväksyviä yhteisöjä, joihin nuoret ovat kokeneet kuuluvansa yhdenvertaisina jäseninä. Näitä yhteisöjä ovat olleet kymppiluokka, ammattikoulun opiskeluryhmä ja erityisesti esiin nousseet etsivän nuorisotyön ryhmät ja nuorten työpajat.

Aineiston nuoret kokevat ulkopuolisuutta myös suhteessa yhteiskuntaan. Haastatteluissa toistuu puhe normista, jonka mukaan yhteiskunnan keskelle kuuluvat ne, joilla on työpaikka, koulutus, asunto, perhe ja ystäviä. Nuoret kokevat olevansa haastatteluhetkellä enimmäkseen yhteiskunnan reunalla tai ulkopuolella, mutta oma sijainti suhteessa yhteiskuntaan voi muuttua, jos pääsee normin sisälle. Normin sisälle pääsemiseen tarvitaan nuorten kertoman mukaan muutos omassa tilanteessa, kuten opiskelun aloittaminen tai työllistyminen. Tutkimustuloksissa huomionarvoista on itsensä yhteiskunnan ulkopuolelle kokevien nuorten halu osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan. Nuoret kokevat äänestämisen tärkeäksi ja ottavat osaa erilaisten kansalaisaloitteiden ja adressien allekirjoittamiseen ja jakamiseen. Vaikuttamisen kohteet liittyvät usein sateenkaarivähemmistön oikeuksiin.

Avainsanat: hyvinvointi, kuuluminen, osallistuminen, nuorten syrjäytyminen, sateenkaarinuoret, seksuaalivähemmistöt, sukupuolivähemmistöt, cis, trans, nuorisobarometri, yhteiskunta

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

1 JOHDANTO	1
2 MARGINAALISUUS	5
2.1 Nuorten syrjään jääminen yhteiskunnallisena ongelmana	5
2.1.1 NEET-termistä ja sen historiasta	5
2.1.2 Ketkä kategorisoidaan NEET-nuoriksi?	7
2.1.3 Syrjään jäämisen yhteiskunnalliset vaikutukset	8
2.2 Sateenkaarevuus	13
2.2.1 Seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen lähihistoriaa Suomessa	14
2.2.2 Sateenkaarinuoret tilastojen valossa	15
2.2.3 Intersektionaalisuus ja moniperustainen syrjintä	18
3 KUULUMINEN JA OSALLISTUMINEN OSANA HYVINVOINTIA	19
3.1 Hyvinvoinnista Erik Allardtin mukaan	21
3.1.1 Allardtin käyttämien käsitteiden määrittelyä.....	21
3.1.2 Having, loving, being.....	23
3.2 Yhteisöihin osallistumisesta ja kuulumisesta	25
3.2.1 Kuuluminen ja osallistuminen osallisuuden osa-alueina	26
3.2.2 Mitä kuuluminen on?	27
3.3 Koulukiusaaminen ja yksinäisyys hyvinvointia heikentävinä tekijöinä	29
3.4 Tutkimuskysymykset	31
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	32
4.1 Tutkimuksen metodologisia valintoja	32
4.2 Aineiston kuvaus ja luokittelu	34
4.3 Aineiston analyysin kuvaus	37
4.4 Tutkimusetiikka	40
5 KUULUMISEN JA OSALLISTUMISEN KOKEMUKSET OSANA HYVINVOINTIA	41
5.1 Lapsuudenperheen lähtökohdat	42
5.2 Kokemuksia ystävyys-suhteista ja kouluyhteisöihin kuulumisesta	47

5.2.1 Ystävät ja yksinäisyys	47
5.2.2 Kiusaaminen ja ulkopuolisuuden kokemukset koulussa	51
5.2.3 Työpajat ja etsivän nuorisotyön ryhmät	58
5.3 Kokemuksia yhteiskuntaan kuulumisesta.....	60
5.3.1 Kuka määrittelee yhteiskuntaan kuulumisen?	62
5.3.2 Kuka on keskellä, mistä ollaan syrjässä?	63
5.3.3 Yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja yhteiskunnan reunalla olemisen paradoksi.....	66
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	69
6.1 Haastavat lähtökohdat tasapainoiselle elämälle	69
6.2 Koulukiusaamiskokemukset aiheuttavat ulkopuolisuuden kokemuksia	70
6.3 Ongelmien kasautuminen ja yhteiskunnan tukipalveluiden epäonnistuminen	73
6.4 Yhteiskuntaan kuuluminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen.....	74
6.5 Loppusanat ja jatkotutkimus	75
LÄHTEET.....	77

1 JOHDANTO

Nuorten syrjäytymisestä on keskusteltu vilkkaasti viimeksi kuluneen vuosikymmenen ajan. Teema on ollut esillä hallitusohjelmissa ja lukuisissa tutkimuksissa. Nuorten syrjäytymisen ehkäisyllä on perusteltu muun muassa uusimman hallitusohjelman tavoitteita, kuten työpaikkatakuuta, oppivelvollisuusiän nostamista tai korkeakoulutuksen säilyttämistä maksuttomana (Valtioneuvosto 2019). Valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa (Vanupo) on nuorten syrjäytyminen ja osallisuuden lisääminen otettu hallitusohjelman mukaiseksi pääteemaksi (Allianssi 2019). Myös meneillään olevan koronakriisin on arvioitu vaikuttavan merkittävästi nuorten hyvinvointiin. Koronapandemia on lisännyt palveluiden tarvetta ja samaan aikaan vähentänyt niiden saatavuutta. Vallitseva tilanne on lisännyt nuorten turvattomuutta ja ahdistuneisuutta sekä huolta tulevaisuudesta. Tämä on havaittu esimerkiksi auttavissa puhelin- ja nettipalveluissa. (Valtioneuvosto 2021.) Pro gradu -tutkielmassani nostan esiin kuulumisen ja osallistumisen tärkeyttä suhteessa yksilön hyvinvointiin. Ne ovat myös sosiologi Erik Allardtin tunnistamia yksilön hyvinvoinnille tärkeitä elementtejä (Allardt 1976).

Pro gradu -tutkielmani tarkoitus on selvittää koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta. Tutkin aihetta erikoistutkija FT Anu Gretschelin keräämään aineiston kautta, jossa on haastateltu koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria. Olen rajannut aineistoni koskemaan niitä nuoria, jotka kertovat haastattelussa kuuluvansa seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin. Aineisto osoittaa omalta osaltaan, että heidän sukupuoli- tai seksuaalista identiteettiään on kyseenalaistettu yhteiskunnan näkökulmasta vielä lähihistoriassa. Esimerkiksi transsukupuolisuus on poistettu kansainvälisestä tautiluokituksesta vasta vuonna 2018 (Helsingin Sanomat 2018). Yhteiskunnassa vallitsevat asenteet asettavat heidät vähemmistöön, joka kohtaa muita enemmän syrjintää. Marginaalisessa asemassa olevia nuoria on tutkittu Suomessa paljon, ja marginaalisuutta tuottavia seikkoja on pyritty poistamaan monenlaisin eri toimenpitein muun muassa Suomen hallituksen toimesta (Valtioneuvosto 2019). Myös sateenkaarinuorista on tehty tutkimusta viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana.

Tässä tutkimuksessa yhdistyvät kaksi nuorten ryhmää, joihin kuuluvien ajatellaan olevan yhteiskunnallisessa marginaalissa. Pro gradu -tutkimusprosessin aikana en ole löytänyt tutkimusta, jossa olisi selvitetty näihin kahteen ryhmään kuuluvien nuorten kokemuksia, vaikka

seurasin aihepiirin tutkimusta tiiviisti. Tutkimuksen aihe on myös lähellä omaa työkenttääni, sillä olen työskennellyt nuorten, työllistymishaasteiden ja marginaalisuuden parissa viimeiset 15 vuotta. Olen työskennellyt koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten parissa etsivässä nuorisotyössä, haastavassa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden työllistymistä parantavassa hankkeessa sekä kuntaorganisaatiossa työllisyyspalveluissa, jossa työtehtäviini kuului esimerkiksi Ohjaamon ja nuorten urapalveluiden kehittämiseen liittyvät tehtävät asiakastyön lisäksi. Työskentely koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten parissa on tuonut esiin, että heillä on usein useita keskeytyneitä koulutuksia, mielenterveyden ongelmia ja huonoja kokemuksia koulu yhteisöistä. Aihe valikoitui tutkimukseni kohteeksi työurallani tapahtuneiden kohtaamisten inspiroimana, kun olen saanut olla kuulemassa sateenkaarinuorten erityishaasteista nuorten itsensä kertomana. Tehdessäni asiakastyötä olen kiinnittänyt huomiota sateenkaarinuorten kipuiluihin toisaalta oman identiteetin rakentamisessa ja toisaalta ympäröivien ihmisten, perheen sekä yhteiskunnan suhtautumisen kanssa. Olen ollut työssäni kiinnostunut marginaaleissa elävistä nuorista yleisemminkin ja siitä, miten erilaiset heidän elämäänsä määrittävät tekijät liittyvät toisiinsa. Tästä syystä valitsin tutkimukselleni myös intersektionaalisen lähtökohdan. Haluan tutkimuksessani tuottaa syvällistä, nuorten kokemuksiin perustuvaa tietoa, joka lisää ymmärrystä näiden nuorten elämästä myös palveluiden kehittämisen näkökulmasta. Aineistoni antaa mahdollisuuden sukeltaa marginaaliin jääneiden nuorten lapsuuden ja nuoruuden ulkopuolisuutta tuottaviin kokemuksiin ja tarkastella, miten kuuluminen tai kuulumattomuus on näkynyt heidän elämässään.

Tutkimuksessani käytän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista termiä sateenkaarinuoret. Termi tuntuu olevan vakiintunut tutkimuskäytössä ja myös vaikuttamistyössä (Taavetti 2016, 136). Sateenkaarinuorten asema yhteiskunnassa on erityinen. Vuoden 2019 Kouluterveyskyselyyn pohjautuva raportti kertoo samanlaisista tutkimustuloksista sateenkaarinuorten hyvinvoinnista kuin oma aineistoni tässä tutkimuksessa. Sateenkaarinuoret ovat muita nuoria yksinäisempiä, useammin koulukiusattuja ja kokevat vähemmän osallisuutta muun muassa suhteessa koulu yhteisöön. Aineistossani esille tullut fyysisen väkivallan uhriksi joutuminen on myös Kouluterveyskyselyn perusteella yleisempää sateenkaarinuorilla kuin muilla nuorilla. Sateenkaarinuoret jäävät myös muita nuoria useammin vaille sellaista tukea ja apua, jota he kokevat tarvitsevansa (Jokela, Luopa, Hyvärinen, Ruuska, Martelin & Klemetti 2020, 3-4.)

Tutkimukseni teoreettiseksi viitekehyyksi valitsin sosiologi Erik Allardtin 1970-luvulla kehittämän hyvinvointiteorian. Siinä Allardt käsittää hyvinvoinnin kokonaisuutena, jossa yhdistyvät niin objektiivisesti mitattavat resurssit kuin yksilön subjektiivinen käsitys omasta hyvinvoinnistaan. Allardt puhuu teoriassaan sosiaalisten suhteiden ja joukkoon kuulumisen tärkeydestä sekä osallistumisen merkityksestä hyvinvoinnille. Hän on jakanut hyvinvoinnin kolmeen eri osa-alueeseen; *having* (elintaso), *loving* (yhteisyyssuhteet) ja *being* (vieraantumisen vastakohta). (Allardt 1976.) Allardtin teoriaa ovat päivittäneet Tuuli Hirvilammi ja Tuula Helne, jotka ovat erottaneet *being*-arvoluokasta vielä tekemisen tärkeyttä korostavan *doing*-arvoluokan, jonka otan mukaan myös omaan tutkimukseeni (Hirvilammi & Helne 2014, 2166–2167). Olen kiinnostunut tutkimuksessani Allardtin luokittelun *loving*- ja *being*-ulottuvuuksista. Ensimmäisessä ulottuvuudessa olen kiinnostunut siitä nuorten yhteisyyteen ja arvokkuuteen liittyvistä kokemuksista omissa lähiyhteisöissään ja laajemmin yhteiskunnassa. Toisen ulottuvuuden ohjaamana kysyn, mitä he ajattelevat omista mahdollisuuksistaan vaikuttaa yhteiskunnassa (ks. tutkimuskysymykset tarkemmin luvusta 3.4)

Tutkimukseni tavoitteena on saada kuuluviin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten äänet, joita yksi haastateltava kuvasi ”syrjäytyneiden ääninä”. Analysoimalla näiden nuorten haastatteluja haluan tuottaa uutta tutkimustietoa palveluiden kehittämisen tueksi. Haluan tutkimuksellani korostaa varhaisen tuen tarpeen merkitystä niin oppilaitoksissa kuin nuorten mielenterveyspalveluissakin. Lisäksi tavoitteenani on lisätä ymmärrystä kentällä nuorten parissa työskentelevien keskuudessa marginaalisuuden taustasyistä ja kaikkien nuorten mukaan ottamisen tärkeydestä.

Tutkimukseni etenee seuraavasti: Johdannon jälkeisessä luvussa esittelen tutkimukseni kontekstin. Pohdin miksi nuorten syrjään jäämistä koulutuksesta ja työelämästä pidetään yhteiskunnallisena ongelmana, mitä tarkoitetaan käsitteellä NEET-nuoret, millainen historia termillä on ja millaisia mittareita on muodostettu NEET-nuorten määrän seurannalle. Lisäksi selvennän tutkimuksessa käyttämäni seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää terminologiaa, taustoitan vähemmistöjen lähihistoriaa Suomessa ja määrittelen intersektionaalisuuden käsitteen ja kerron, miten käytän sitä tässä tutkimuksessa. Kolmannessa luvussa keskityn hyvinvoinnin, kuulumisen ja osallistumisen teemoihin. Perustelen, miksi olen päätenyt Erik Allardtin hyvinvointiteoriaan ja selvitän teorian pääpiirteet. Tässä luvussa käsittelen myös yhteisöjä sekä kuulumisen käsitettä tutustuen sen määrittelyyn ja käyttöön tutkimuksessa ja yhtenä osallisuuden osa-alueista. Lisäksi taustoitan aineistostani nousseita

ilmiöitä, kuten koulukiusaaminen ja yksinäisyys, jotka osaltaan johdattivat minut Allardtin hyvinvointiteorian äärelle. Kolmannen luvun lopussa esittelen tarkemmat tutkimuskysymykseni.

Neljännessä luvussa kerron tutkimukseni toteutuksesta, metodologisista valinnoista sekä analyysin tekemisestä. Tässä luvussa selvennän, kuinka olen teemoitellut aineistoni Allardtin hyvinvointiteoriaa apuna käyttäen ja millaisia rajoituksia olen tehnyt. Tästä luvusta löytyy aineistoni kuvaus ja luokittelu sekä tutkimuseettisten kysymysten käsittely.

Viidennessä luvussa raportoin tutkimukseni keskeiset havainnot. Ensin taustoitan haastateltavien lapsuudenperheitä ja niiden tarjoamia lähtökohtia turvalliseen ja tasapainoiseen lapsuuteen ja nuoruuteen. Olen tarkastellut erilaisia riskitekijöitä ja niiden kasautumista haastateltavien perheissä. Selvitän myös haastateltavien perheiden suhtautumista siihen, että nuori kuuluu sateenkaarivähemmistöön. Toisessa alaluvussa tutkin nuorten kuulumista erilaisiin lapsuuden ja nuoruuden yhteisöihin: ystävyysyhteisöihin, kouluyhteisöihin, ja nuorten työpajoihin ja etsivän nuorisotyön ryhmiin. Kolmas alaluku keskittyy yhteiskuntaan. Selvitän, kuinka nuoret kokevat kuuluvansa yhteiskuntaan kolmiportaisen asteikon kautta: kokevatko he olevansa yhteiskunnan keskellä, reunalla vai ulkopuolella. Lisäksi analysoin nuorten kiinnostusta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja keinoja sen toteuttamiseen.

Keskityn analyysissäni erityisesti hyvinvointiteorian loving-, being- ja doing -luokkiin. Tutkin aiheitani kaksijakoisesti: kahdessa ensimmäisessä analyysiluvussa selvitän koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta eri lähiyhteisöihin. Näitä lähiyhteisöjä tutkimuksessani ovat perhe, ystävyysyhteisöt, kouluyhteisö sekä kaksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille suunnattua palvelua: nuorten työpajat ja etsivän nuorisotyön ryhmät. Haastatellut nuoret puhuivat näistä kahdesta yhteisöstä erityisellä tavalla, minkä takia olen nostanut ne omiksi alaluvuikseen. Kolmannessa analyysiluvussa analysoin haastateltujen yhteiskuntaan kuulumisen ja kuulumattomuuden kokemuksia ja yhteiskunnallista osallistumista. Tutkin siis haastateltujen kuvauksia kokemuksistaan kuulumista edellä mainittuihin yhteisöihin sekä yhteiskunnallista osallisuutta ja vaikuttamisen keinoja.

Luku kuusi sisältää johtopäätökset ja pohdinnan. Olen koonnut sinne tärkeimmät havaintoni ja vastaan tutkimuskysymyksiin. Lisäksi otan pohdinnassa kantaa varhaisen tuen tärkeyteen ja

yhteiskunnan palveluiden toimivuuteen. Viimeinen luku sisältää myös reflektointia pro gradu - tutkielmani tekemisestä ja sen sujuvuudesta.

2 MARGINAALISUUS

2.1 Nuorten syrjään jääminen yhteiskunnallisena ongelmana

Tutkimukseni kohderyhmänä ovat koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret. Aineistoni nuorilla on siis elämässään jaksoja, jolloin he eivät ole koulutuksessa tai työssä, ja suurimmalla osalla on takanaan yksi tai useampi keskeytynyt koulutus. Yhteiskunta leimaa ilman hyväksytyä statusta olevat ja Kelan tuilla elävät nuoret helposti syrjäytyneiksi. Syrjäytynyt on kuitenkin leimaava termi ja ottaa kantaa vain yksilön tekemiseen ja tekemättä jättämiseen, eikä niinkään yhteiskunnan rakenteisiin tai eriarvoistumiseen. Tutkijana en halua käyttää aineistoni nuorista sanaa syrjäytynyt edellä mainituista syistä. Sana kuitenkin esiintyy tutkimuksessani erityisesti muiden tutkimusten käsitteenä ja myös nuorten itsensä käyttämänä, joten sitä on mahdotonta välttää. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria koskemaan on kehitetty myös hallinnollinen termi NEET (Not in Employment, Education or Training), josta kerron lisää luvuissa 2.1.1. ja 2.1.2. Syrjäytymiskäsitteen määrittelyä, syrjäytymiskeskustelua ja syrjään jäämisen yhteiskunnallisia vaikutuksia esittelen luvussa 2.1.3.

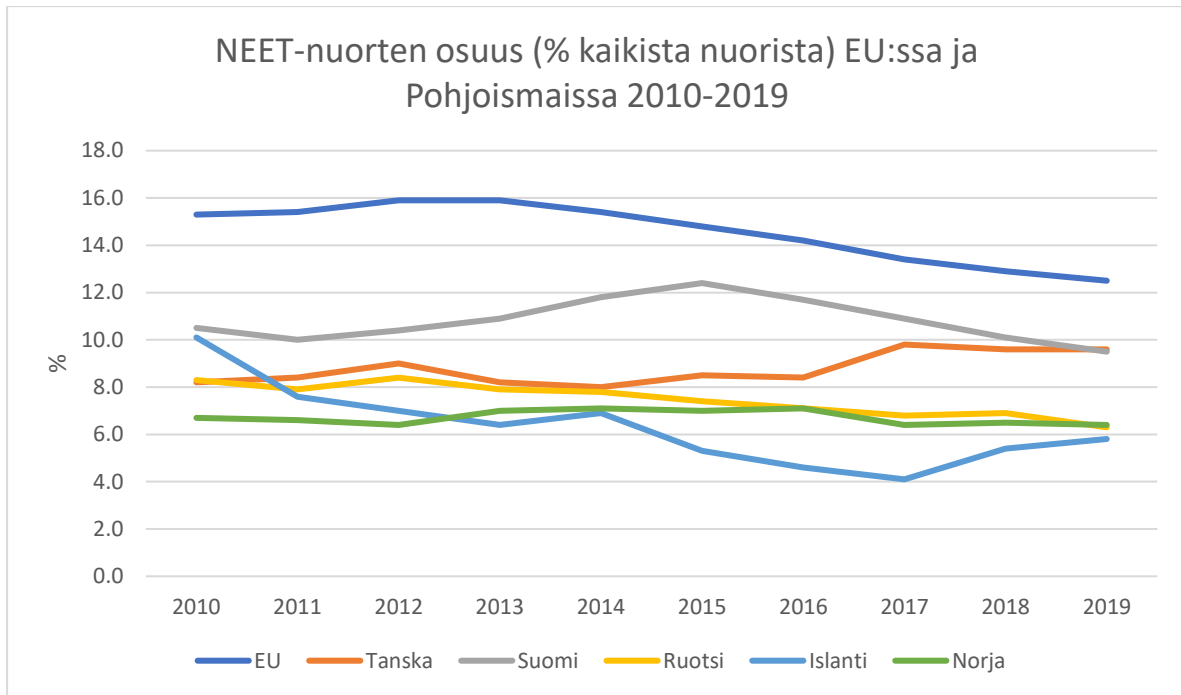
2.1.1 NEET-termistä ja sen historiasta

Koulutuksen ja työelämän sekä kurssikoulutuksen ulkopuolella oleviin nuoriin viitataan usein termillä NEET-nuoret. NEET on alun perin tutkijoiden kehittämä termi, joka juontaa juurensa 1980-luvun lopun Isoon-Britanniaan, jossa etuusjärjestelmän muutos jätti 16–18-vuotiaat nuoret työttömyystukijärjestelmän ulkopuolelle. South Glamorganissa tehdyssä koulutuksen ja työelämän ulkopuolisiin nuoriin keskittyvässä tutkimuksessa käytettiin ensimmäistä kertaa termiä Status Zer0, jolla viitattiin statuksen puuttumiseen. Status Zer0 oli käytännössä vain tekninen termi, jota käytettiin lähinnä työllisyyspalveluiden asiakirjoissa Status 1:n (koulutuksessa olevat nuoret), Status 2:n (työssä olevat nuoret) ja Status 3:n (harjoittelussa olevat nuoret) rinnalla. Myöhemmin termi muutettiin NEET-muotoon, sillä tutkijat halusivat

kiinnittää huomiota NEET-nuorten joukon heterogeeniseen luonteeseen ja välttää puuttuvan statuksen korostamista. NEET-käsitettä pidettiin myös vähemmän leimaavana kuin Status Zer0-termiä. (Furlong 2006, 553–554.) Poliittisesti termi tuli tutuksi Isossa-Britanniassa hallituksen Social Exclusion Unitin julkaisussa ”Bridging the Gap” vuonna 1999, ja 2000-luvun alussa se levisi käyttöön lähes kaikkiin EU-maihin. (Eurofound 2012, 19–20.) EU:ssa NEET-termiä on käytetty vuodesta 2010 lähtien lisäämään ymmärrystä ja informoimaan 28 jäsenvaltiota nuoriin liittyvistä linjauksista EU:ssa (Eurofound 2014, 1).

NEET-nuorten ikämäärittely vaihtelee hieman maan mukaan. EU-maissa NEET-termiä käytetään usein koulutuksen, työn ja harjoittelun ulkopuolella olevista 15–24-vuotiaista nuorista. Suomessa ikäraja kuitenkin tunnu olevan selkeä. Esimerkiksi Me-säätiö laskee syrjässä olevien nuorten määrää 15–29-vuotiaista nuorista, ja Gretschel ja Myllyniemi (2017, 6) ovat päätyneet samaan ikärajaan tutkimuksessaan NEET-nuorista. Nuorisolaki (Finlex 2016) määrittelee nuoriksi alle 29-vuotiaat nuoret, kun taas TE-palveluissa nuori on alle 25-vuotias (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013), joten nuorten työssäkäyntitilastot koskevat 17–24-vuotiaita. Myöskään kansainvälisesti katsottuna termi ei ole eksakti. Isossa-Britanniassa ja Uudessa-Seelannissa sillä viitataan edelleen usein vain teini-ikäisiin, ja Koreassa termi viittaa 15–34-vuotiaisiin, jotka ovat päättäneet opintonsa, eivät ole valmiita siirtymään työelämään, joilla ei ole perheeseen liittyviä velvollisuuksia, tai jotka eivät ole naimisissa. (Eurofound 2012, 20.) Kansainvälinen vertailu NEET-nuorten määrässä on siis haastavaa, ellei jopa mahdotonta.

Kansainvälistä vertailua varten EU on kuitenkin ottanut käyttöön NEET-indikaattorin, jonka tarkoituksena on seurata NEET-nuorten määrää jäsenmaissa ja näin antaa koulutuksen ja työelämän ulkopuolisten nuorten asialle näkyvyyttä poliittisessa päätöksenteossa (Eurofound 2012, 8). NEET-indikaattori on siis EU:n keino tehdä kansainvälisestä vertailusta helpompaa. NEET-nuorten määrän seuranta on tärkeää, sillä NEET-status on yhteydessä psyykkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin sekä jatkokoulutuksen puutteeseen (Gissler ym., 2016).

KUVIO 1. 15–29-vuotiaiden NEET-nuorten osuus EU:ssa ja Pohjoismaissa (Eurostat 2020).

Suomessa NEET-nuorten osuus on 10 vuoden ajanjaksolla tarkasteltuna ollut hieman muita Pohjoismaita suurempi. Suurimmillaan NEET-nuorten osuus on ollut vuonna 2015, jonka jälkeen osuus on ollut laskussa. Huomionarvoista kuitenkin on, että koronapandemian vaikutukset eivät näy vielä yllä olevassa tilastossa. NEET-nuorten osuus Pohjoismaissa on selkeästi alempi kuin koko EU:ssa. EU-maiden keskiarvoa näyttäisi nostavan muutamat maat, joissa NEET-nuorten osuus on selkeästi muita suurempi. Turkissa, Italiassa, Montenegrossa ja Pohjois-Makedoniassa yli 20 % kaikista nuorista on NEET-nuoria. Esimerkiksi Turkissa NEET-nuorten osuus on kymmenen vuoden ajanjaksolla tarkasteltuna vaihdellut 27.5–35.2 % välillä. (Eurostat 2020.)

2.1.2 Ketkä kategorisoidaan NEET-nuoriksi?

NEET-nuoria pidetään hyvin heterogeenisenä ryhmänä, joka sisältää myös paljon nuoria, jotka eivät ole vaarassa jäädä syrjään yhteiskunnasta. NEET-indikaattori kattaa muun muassa kotona lasta hoitavat, jotka ovat saattaneet jo ennen lasten saantia hankkia koulutuksen ja työkokemusta. (Alatalo, Mähönen & Räisänen 2017, 20–21.) NEET-nuorten joukossa on myös nuoria, jotka ovat valinneet erilaisen elämäntavan, kuten artistit, muusikot tai vapaaehtoisesti toimeentuloon. Näitä ryhmiä yhdistää se, etteivät he nosta tukia. Euroopan elin- ja työolojen

kehittämissäätiön (Eurofound) raportissa tätä ryhmää ei pidetä huolestuttavana. Erityisesti kolme ryhmää on tilastollisesti suuremmassa riskissä jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle: matalasti kouluttautuneet, maahanmuuttajataustaiset, sekä vammaiset tai sairaat nuoret. Lisäksi perhetaustalla on suuri merkitys nuoren syrjäytymiselle koulutus- ja työelämästä. (Eurofound 2012, 2). Thompsonin (2011, 790) mukaan matala sosioekonominen tausta vaikuttaa muun muassa siihen, kuinka pitkään nuoret ovat työn ja koulutuksen ulkopuolella.

Termiä NEET-nuoret pidetään usein synonyyminä yhteiskunnasta syrjään jääneille nuorille, mutta termi ei ole niin yksiselitteinen. NEET-etuliite kertoo vain sen, että nuori ei ole sillä hetkellä työssä, tutkintoon johtavassa koulutuksessa, kurssikoulutuksessa, tai varusmies- tai siviilipalveluksessa. Se ei kerro sitä, kärsiikö nuori masennuksesta tai yksinäisyydestä. Se ei myöskään kerro, viettääkö nuori väliavuotta valmistautuen esimerkiksi pääsykokeisiin, tai hoitaako hän lapsia kotona. Esimerkiksi vuonna 2011 Suomessa pääasiallisesti toiminnakseen omien lasten hoitamisen ilmoitti 14 % NEET-nuorista. (Larja 2013.)

NEET-nuorten joukko on siis moninainen, mikä käy ilmi myös tässä tutkimuksessa käytetyn haastatteluaineiston perusteella. Osalla haastatteluiden nuorista aika koulutuksen ja työelämän ulkopuolella on ollut lyhyt, ja he ovat siirtyneet tai ovat haastatteluajana parhaillaan siirtymässä koulutukseen ilman järeitä tukitoimia tai pitkiä taukoja toimintojen välillä. Osalla ulkopuolisuus taas on alkanut jo peruskoulun jälkeen, ja se tuntuu vaikuttavan lähes jokaiseen elämän osa-alueeseen.

2.1.3 Syrjään jäämisen yhteiskunnalliset vaikutukset

Syrjäytymisen käsitettä pidetään usein monimutkaisena. Sanana syrjäytyminen tarkoittaa reunalle tai ulkopuolelle joutumista. Minkä ulkopuolelle sitten voi joutua? Sandbergin mukaan ulkopuoli tai reuna vaatii keskipisteen, kuten keskustan tai ytimen: normin, yhteiskunnan tai valtion, turvatakseen olemassaolonsa. Jotta voi olla syrjäytynyt, täytyy olla myös ”muut”. Terminä syrjäytyminen vetää rajan syrjäytyneiden ja muiden välille. (Sandberg 2015, 103.) Myös Helne, Hänninen ja Karjalainen (2004, 7–8) peräänkuuluttavat sitä, mistä syrjäydytään tai syrjäytetään, sillä puhuttaessa syrjäytymisen torjumisesta annetaan ymmärtää, että ”syrjäytyneellä” on vielä mahdollisuus palata sinne, josta on syrjäytynyt, kuten yhteiskuntaan

tai yhteisöön. Tutkijat jatkavat pohdinnalla, kenellä on valtuutus yhteiskunnan täysimääräiseksi jäseneksi. Onko se alkoholi-ongelmaisilla tai vaikkapa lapsilla? (Helne ym., 2004, 7–8.) Sosiologi Erik Allardt puhuu itsensä toteuttamisen vastakohtana *vieraantumisesta*, jota esiintyy silloin, kun yksilö nähdään yhteiskunnallisessa kontekstissa vain kuluttajana tai työvoimana, tai kun inhimillisiä suhteita tarkastellaan vain hyödyn näkökulmasta. Allardt nostaa vieraantumisen rinnalle korvattavuuden käsitteen, jonka ajatuksena on, että mitä vaikeammin ihminen on korvattavissa, sitä enemmän hän on persoona. Hän nostaa esille myös yhteisyyden puuttumisesta johtuvat seuraukset yksilölle ja viittaa klinisiin tutkimuksiin, joiden mukaan monet psykoosit ja neuroosit johtuvat nimenomaisesti yhteisyyden ulkopuolelle jättämisestä ja syrjinnästä. (Allardt 1976, 44, 46–47.)

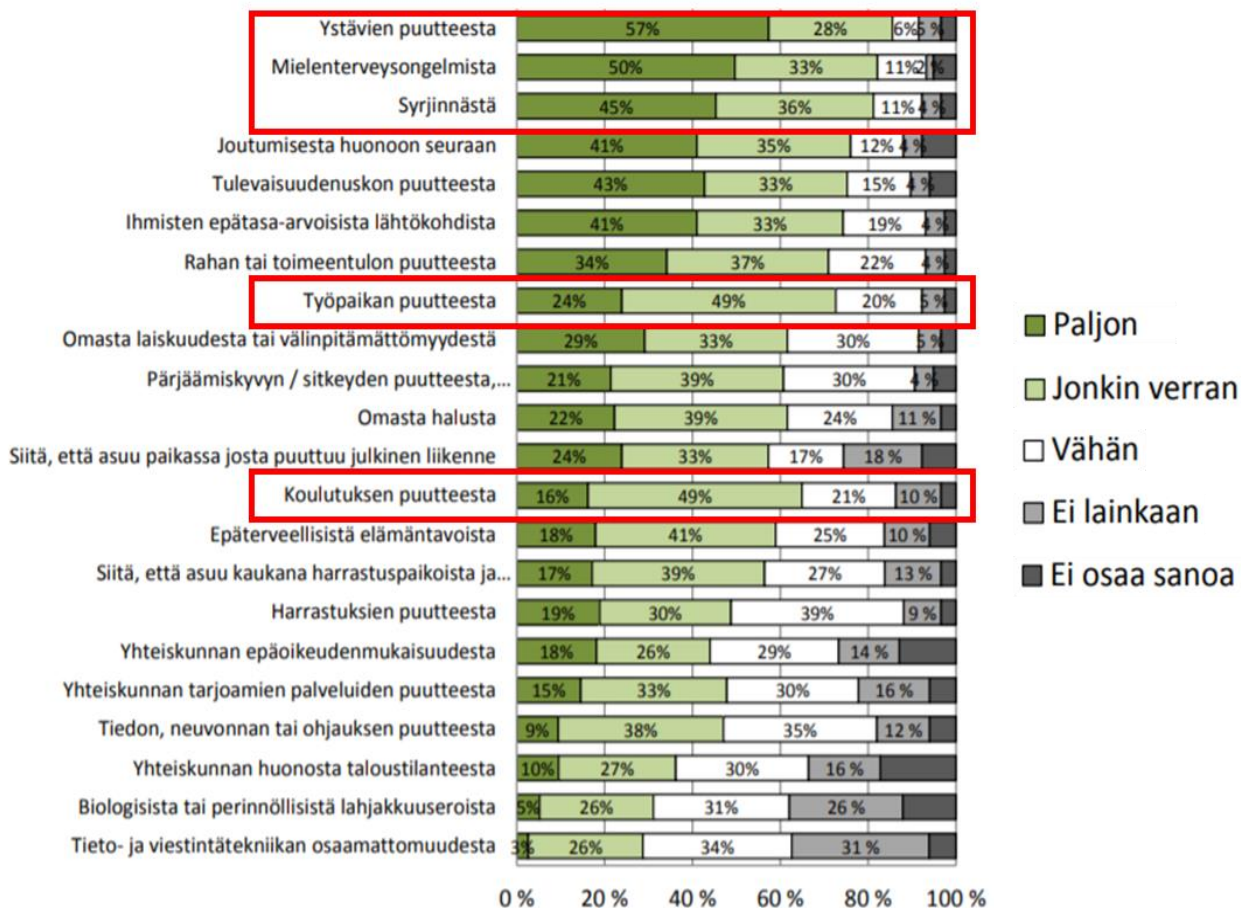
Helne (2002, 5) toteaa, että tieteellisessä keskustelussa syrjäytymisen käsitettä on moitittu hämäräksi. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) (2019) mukaan syrjäytyneiden nuorten määrä tutkimuksissa vaihtelee sen vuoksi, että syrjäytymisen määritelmä ei ole vakiintunut. Syrjäytymistä on kuitenkin määritelty eri tavoin. Myrskylä (2012, 1) määrittelee syrjäytyneet nuoret yhteiskunnallisen näkökulman, koulutuksen ja työn kautta. Hänen mukaansa syrjäytyneitä ovat ne nuoret, joilla ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta ja jotka eivät ole tällä hetkellä työssä tai opiskelemassa. Lisäksi Myrskylä korostaa syrjäytyneiden olevan ”*erossa sellaisista toiminnoista, joita yhteiskunta pitää jäsenilleen tarpeellisena*”. (Myrskylä 2011, 24). THL käsitteellistää syrjäytymistä huono-osaistumisen prosessina, jossa erilaiset hyvinvointia heikentävät tekijät ketjuuntuvat ja kasaantuvat. Järvinen ja Jahnukainen (2001, 125–126) toteavat syrjäytymisen käsitteen kokeneen inflaation, sillä sitä on käytetty monessa eri yhteydessä, ja se on epämääräisesti määriteltyä. Myös Helne (2004, 23–24) kyseenalaistaa ”syrjäytyneiden” niputtamisen saman termin alle ja kysyykin, mitä yhteistä on esimerkiksi maaseudulla asuvalla vanhuksella ja pääkaupunkiseudun koulupudokkaalla, jolle maistuu päivittäin suuret määrät alkoholia. Hän ehdottaa, että keskittyisimme näitä ryhmiä erottaviin piirteisiin, joita kutsumme nyt yhdellä termillä.

Syrjäytymiskeskustelussa nostetaan usein esille riskitekijänä siirtymät nuoruuden ja aikuisuuden välillä (esim. Sutela ym., 2016, 10). Siirtymät koulutusasteelta toiselle tai koulutuksesta työelämään ovat monivaiheisia prosesseja, jotka voivat joko onnistua tai epäonnistua, ja siksi riski jäädä syrjään on siirtymissä suuri (Harjunpää, Ågren & Laiho 2017, 71). Syrjäytymiskeskustelussa myös korostetaan siirtymiin liittyviä prosesseja sekä haetaan syitä talouden suhdanteista ja nuorista yksilöinä. Sutela ym. (2016, 3) ovat tutkineet nuorten

hyvinvointia ja syrjäytymisen riskitekijöitä Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa. He peräänkuuluttavat kuitenkin lapsuuden perheen olosuhteita ja puutteellisten tai huonojen olosuhteiden aiheuttamaa vajetta inhimillisen pääoman kehittämisessä, joka alkaa jo varhaisessa vaiheessa. Nämä yhdessä aiheuttavat eriarvoisuutta ja epätasa-arvoiset lähtökohdat verrattuna niihin nuoriin, jotka ovat saaneet hyvät lapsuuden lähtökohdat elämälleen. Tutkimus vahvistaa aikaisempia tutkimushavaintoja siitä, että joillekin nuorille kasautuvat useampia syrjäytymisen riskitekijöitä, kuten pitkittynyttä työttömyyttä, mielenterveysongelmia ja toimeentulovaikeuksia. (Sutela ym., 2016, 49.) Marginaalisuuden taustasyitä tarkastellessa ei tulisi siis keskittyä vain siirtymien haasteellisuuteen, vaan ymmärtää myös lapsuuden perheen puutteellisten lähtökohtien merkityksen vaikutukset kokonaisuuteen. Tästä syystä olen analyysissäni ottanut tarkasteluun myös haasteltavien perheiden tarjoamat lähtökohdat.

Nuorten jäämisellä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle on vakavia haittoja niin yksilö- ja yhteiskunnallisella tasolla kuin taloudellisestikin. Se voi johtaa monenlaisiin sosiaalisiin haittoihin, kuten rikoksiin, mielenterveysongelmiin ja epävarmaan työllistymiseen tulevaisuudessakin. NEET-nuoret ovat usein koulutuksessa tai työssä olevia nuoria huomattavasti epäaktiivisempia poliittisesti ja sosiaalisesti. (Eurofound 2012, 2.) Nuorilla, jotka eivät suorita peruskoulun jälkeistä tutkintoa, kiinnittyminen työelämään ja yhteiskuntaan on muita hankalampaa (Gissler ym., 2016).

Mutta mistä koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret itse kokevat olevansa syrjäytyneitä? Nuorisobarometrin erillisnäytteessä (Gretschel & Myllyniemi 2017, 13) nousi vahvasti esiin se, että nuoret itse määrittelevät syrjäytymisen ystävien ja sosiaalisten suhteiden puutteena, kun taas yhteiskunta määrittelee sen toiminnan, kuten koulutukseen tai työhön osallistumisen kautta (kuvio 2). Havainto on mielestäni merkittävä, sillä se vie totutulta yhteiskunnalliselta syrjäytymiskeskustelulta pohjaa pois, ja suuntaa sitä uusille urille.

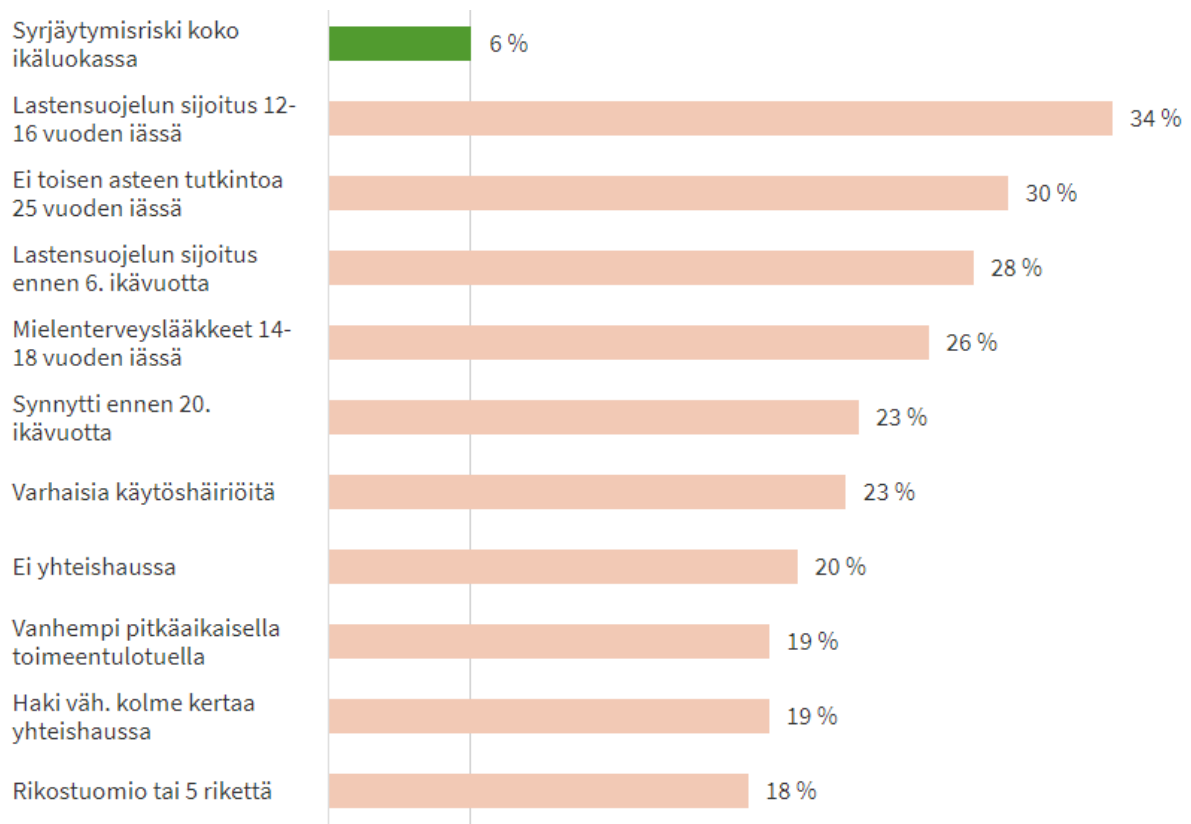

KUVIO 2. ”Missä määrin syrjäytyminen johtuu mielestäsi seuraavista asioista”. Nuorten omat kokemukset syrjäytymisen syistä. (Gretschel & Myllyniemi 2017, 34.)

Kuvio 2 osoittaa, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten mielestä suurimmat syyt syrjäytymiselle ovat ystävien puute, mielenterveysongelmat ja syrjintä. 85 % nuorista oli sitä mieltä, että syrjäytyminen johtuu yksinäisyydestä paljon tai jonkin verran. Vain 5% nuorista oli sitä mieltä, että syrjäytyminen ei johdu yksinäisyydestä. Myös mielenterveysongelmien yhteys syrjäytymiseen oli nuorten mielestä merkittävää, sillä 83 % vastaajista ajatteli syrjäytymisen johtuvan mielenterveysongelmista paljon tai jonkin verran.

Syrjäytymisen riskitekijöitä ja niiden kasautumisen vaikutuksia on selvitetty useammassa eri tutkimuksessa tai selvityksessä. Me-säätiö ja THL ovat kehittäneet työkalun, jolla syrjäytymisen dynamiikkaa ja eri riskitekijöiden vaikutusta on mahdollista ennustaa ja näin kohdentaa palveluita oikeaan paikkaan. Työkalun data pohjautuu vuoden 1987 syntymäkohortin kattavaan aineistoon ja Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastoon. Kuviossa 3 on kuvattu aineistojen pohjalta 10 suurinta nuoruuden tai varhaisaikuisuuden syrjäytymisen

riskitekijää. Esimerkiksi toisen asteen tutkinnon puuttuminen 25-vuotiaana lisää syrjäytymisriskiä viisinkertaisesti verrattuna tutkinnon suorittaneisiin. (Me-säätiö 2020.)

KUVIO 3. 10 suurinta riskitekijää jäädä syrjään nuoruudessa ja varhaisaikuisuudessa (Me-säätiö 2020).

Syrjäytymisen hintaa on koitettu laskea Suomessa useampaan otteeseen, ja se tuntuu haastavalta. Tuoreimpana on ilmestynyt Vauhkonen ja Hoikkalan (2020) NEET-nuoriin kohdistettujen palveluiden vaikuttavuutta ja kustannustehokkuutta selvittävä raportti. Koulutuksen ja työn ulkopuolelle jäämisen kustannuksia Vauhkonen ja Hoikkala selvittävät työttömyyden sekä mielenterveyden häiriöiden kustannusten kautta. THL:n ja Sitran laskelmat perustuvat vuoden 1987 syntymäkohortin aineistoihin, josta löytyy kattavat rekisteritiedot vuonna 1987 syntyneistä lapsista ja heidän vanhemmistaan. (Hilli, Ståhl, Merikukka & Ristikari 2017, 664.) Yhden vain peruskoulun suorittaneen syrjäytyneen nuoren hinnaksi yhteiskunnalle on laskettu vähintään 370 000 euroa. Summassa ei ole otettu huomioon esimerkiksi kulutusverojen, rikollisuuden tai rahan kierron vaikutuksia, työttömien aktivointitoimenpiteitä, vanhustenhoidon tai erikoissairaanhoidon kustannuksia. (Talouselämä 2018.) Vuonna 2012 EU:ssa oli NEET-nuoria 14,6 miljoonaa ja tämän on laskettu kustantavan

kokonaisuudessaan 162 miljardia euroa. Eurofoundin laskelmissa NEET-nuorista aiheutuva kustannus Suomelle on vuonna 2012 ollut yli 2 miljardia euroa, mikä on 1,13 prosenttia Suomen bruttokansantuotteesta. (Eurofound 2014, 7, 11.)

2.2 Sateenkaarevuus

Tutkimukseni käsittelee seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia nuoria, joista käytän myös nimitystä sateenkaarinuoret. Mitä sateenkaarinuori-termin alle mahtuu, ja mitä tarkoittaa sateenkaarevuus? Seuraavaksi esittelen tärkeimmät sateenkaarivähemmistöön liittyvät termit, joita käytän pro gradu -tutkielmassani.

Sateenkaari-ihminen, sateenkaarinuori

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat henkilöt, esimerkiksi lesbot, homot, biseksuaalit, transihmiset, interseksuaalit ja queerit, joista käytetään usein myös lyhennettä LHBTIQ alkukirjainten perusteella (Taavetti & Lehtonen 2018, 274).

Seksuaalivähemmistöt

Ihmiset, joiden seksuaalinen suuntautuminen on muuta kuin heteroseksuaalista, kuten homot, lesbot ja biseksuaalit (Seta 2020a).

Cis ja trans, binäärinen ja ei-binäärinen

Termit cis ja trans ovat vastakohtia, jotka kuvaavat henkilön sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisua. Cis-sukupuolinen (tai gradussani käyttämä termi cis-nuori) kokee syntymässä määritellyn sukupuolen omakseen. Transihmisen (tai transnuoren) sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa syntymässä määritellystä sukupuolesta. Lisäksi sukupuoli-identiteetti voi olla binäärinen tai ei-binäärinen. Ei-binääriseksi sukupuoli-identiteettinsä kokeva henkilö ei sovi sukupuoleltaan klassiseen nais-mies-jakoon. Se voi olla esimerkiksi intersukupuolinen, muunsukupuolinen tai sukupuoleton. (Seta 2020a.)

Sateenkaarinuori-termi on ollut erityisesti tutkimus- ja vaikuttamiskäytössä viime vuosina (Taavetti 2016, 136). Taavetti ja Lehtonen (2018, 274) kuitenkin muistuttavat, että se ei ole niinkään nuorten itsensä käyttämä termi puhuttaessa omasta kuulumisesta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Tutkijoiden mukaan sateenkaarinuoret-käsitteen käyttäminen ei ole

yksiselitteisesti suositeltavaa, sillä se niputtaa eri tavoin normeja haastavat nuoret yhden termin alle. Tämä puolestaan saattaa ”häivyttää sukupuolieroja”.

Sateenkaarinuoret-termi ulottuu kuitenkin käsittämään kaikki ne nuoret, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu sekä seksuaalinen suuntautuminen poikkeavat valtavirrasta. Pro gradu -tutkielmassani olen päätenyt Taavetin (2016, 136) tavoin käyttämään sateenkaarinuori-käsitettä puhuessani seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista, voidakseni välttää pitkiä kuvauksia erilaisista identiteeteistä ja suuntautumisista, joita myöskään aineiston nuoret eivät välttämättä ole selkeästi määritelleet. Viitatessani muihin tutkimuksiin, käytän tutkijoiden alkuperäisesti määrittelemiä termejä. Esimerkiksi luvussa 2.2.2 puhun heterotyöistä ja heteropojista sekä sateenkaarityöistä ja sateenkaaripojista vastapareina, vaikka itse en käyttäisi kyseisiä termejä. Sateenkaaripoika ei näkemykseni mukaan voi olla vastakohta heteropojalle, sillä sateenkaaritermin alle mahtuu kaikki seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat, myös ne, joiden sukupuolen ilmaisu ei ole määriteltävissä binäärisesti. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä tutkimuksia lukiessa olen huomannut, että kieli ja termistö kehittyvät kovaa vauhtia, ja esimerkiksi viisi vuotta vanhassa tutkimuksessa voidaan käyttää termejä, joita ei tänä päivänä enää pidetä korrekteinä tai eksakteina.

2.2.1 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lähihistoriaa Suomessa

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lähihistoria Suomessa on ollut täynnä lakimuutoksia. 1800-luvun lopulla Suomessa tehtiin lakimuutos, jossa kriminalisoitiin homoseksuaaliset teot. Laki oli voimassa vuoteen 1971 asti, jolloin se kumottiin, mutta samalla astui voimaan säännös, jota kutsuttiin kehotuskielloksi. Se kielsi kehottamisen samaa sukupuolta olevien henkilöiden seksuaaliseen kanssakäymiseen, ja kielto vaikutti muun muassa siihen, kuinka media käsitteli homoseksuaalisuutta. Kehotuskiellon perusteella ei koskaan jaettu tuomioita, mutta Yleisradion homoseksuaalisuutta käsittelevät ohjelmat poikivat kaksi rikosilmoitusta 70-luvulla. Kehotuskielto kumottiin vuonna 1999 rikoslain uudistuksen yhteydessä, ja vuonna 2000 voimaan tullessa rikoslaisa kiellettiin syrjintä ja taattiin yleinen yhdenvertaisuus. Homoseksuaalisuus poistui tautiluokituksesta vuonna 1981. (Helsingin Sanomat 2016 ja Seta 2020b.)

Heteronormatiivisuus kuvaa ajattelutapaa, jossa heteroseksuaalisuus on ainut luonnollinen ja normaali seksuaalisuuden ilmentymä (Merriam Webster 2020a). Lehtosen (2003, 32) mukaan heteronormatiivisuudessa heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja feminiinisyys nähdään toivottuina, luonnollisina, oikeutettuina ja ”usein ainoina mahdollisuuksina olla ihminen”. Tämä ajattelutapa näkyy esimerkiksi instituutioissa ja käytänteissä, joita yhteiskunnassa toteutetaan. Ei-heteroseksuaalisuus on pitkään ollut asia, joka aiheuttaa syrjintää. Viime aikoina se on tiedostettu aiempaa paremmin, ja 2000-luvulla on tehty useita lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka ovat parantaneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa. Vuonna 2002 astui voimaan laki rekisteröidystä parisuhteesta ja vuonna 2003 translaki, jonka myötä kastroimislaki kumottiin. 2007 astui voimaan laki hedelmöityshoidoista, joka antoi samaa sukupuolta oleville pariskunnille oikeuden luovutetuilla sulusoluilla tehtyihin hedelmöityshoitoihin. Vuonna 2009 mahdollistettiin samaa sukupuolta olevien parien perheensisäinen adoptio. Transvestisuus poistettiin tautiluokituksesta (mielenterveyden häiriö) vuonna 2011. 2017 astui voimaan tasa-arvoinen avioliittolaki. (Seta 2020b.) Transsukupuolisuus poistettiin kansainvälisestä tautiluokituksesta vasta vuonna 2018 (Helsingin Sanomat 2018).

Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että seksuaalivähemmistöihin liittyvä lainsäädäntö ja asenteet seksuaalivähemmistöjä kohtaan ovat yhteydessä toisiinsa (Jalonen & Salin 2020, 260). Asenteet ovat myönteisempiä niissä maissa, joissa sukupuolineutraalit avioliitot ovat sallittuja. Asenteissa on havaittu muutoksia myönteisempään jo pian lakimuutoksen jälkeen, joka sallii samaa sukupuolta olevien avioliitot. (ks. esim. Kreitzer, Hamilton & Tolbert 2014, 800.) Jalonen ja Salin (2020) ovat tutkineet suomalaisten asenteita ja niiden muutosta homoseksuaaleihin 2000-luvulla. Suurin osa suomalaisista suhtautui homoseksuaaleihin positiivisesti jo vuonna 2002, ja vuoteen 2016 mennessä asenteet ovat muuttuneet vuodesta 2002 vielä selvästi myönteisemmiksi. Myönteisimmin suhtautuivat korkeasti koulutetut, lapsettomat, uskonnollisesti epäaktiiviset, naiset ja nuoret. Näyttäisi siltä, että asuinpaikan merkitys suhtautumiseen on vähenemässä. (Emt., 267-268.)

2.2.2 Sateenkaarinuoret tilastojen valossa

Sateenkaarinuoria on tutkittu Suomessa 2010-luvulla Nuorisotutkimusseuran ja Setan Hyvinvoiva sateenkaarinuori-tutkimushankkeessa, joka on ensimmäinen Suomessa tehty laaja

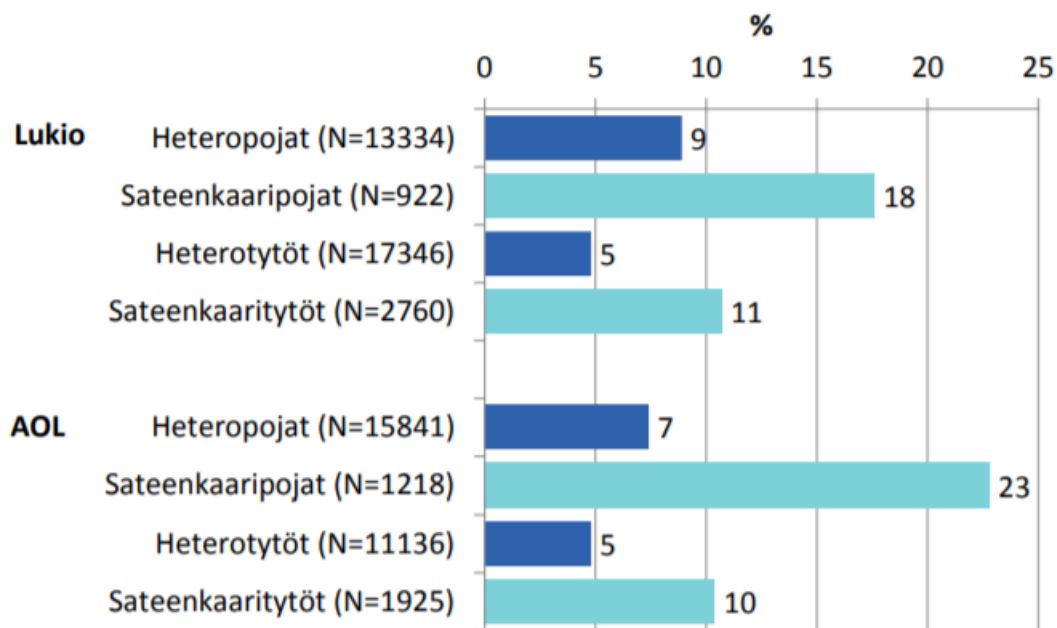
tutkimus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista nuorista, heidän hyvinvoinnistaan ja arjestaan. Hankkeessa tuotettiin kaksi raporttia, määrällinen raportti ja laadullinen raportti. Määrällinen tutkimus sisälsi yli 1600 iältään 15–25-vuotiaan nuoren verkkokyselyaineiston, joista melkein 1500 ilmoitti kuuluvansa seksuaalivähemmistöön. (Taavetti, Alanko & Heikkinen 2015, 5-6.) Hankkeessa nousi tarve jatkotutkimukselle, jossa selvitetäisiin sateenkaarinuorten mielenterveyteen ja päihdeiden käyttöön liittyviä kysymyksiä sekä kokemuksia niihin liittyvistä palveluista. 2017 ilmestyneessä raportissa selvitettiin päihde- ja mielenterveystyön ammattilaisten tietoutta sekä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden kohtaamisen valmiuksia. Lisäksi se tarkastelee yhdenvertaisuuden toteutumista päihde- ja mielenterveyspalveluissa sateenkaarinuorten kohdalla. Kouluterveyskyselyssä 2017 kysyttiin toisella asteella opiskelevien vastaajien seksuaalista suuntautumista ja sukupuolen kokemusta ensimmäistä kertaa. THL:n julkaisemassa yhteenvedossa tarkasteltiin seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten ja heteronuorten eroja hyvinvoinnissa. (Luopa, Kanste & Klemetti 2017) Ruuska on verrannut pro gradussaan transnuorten ja cis-nuorten kokemuksia kouluhyvinvoinnista. Aineistona oli vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn lukiolaisten vastaukset.

Ruotsissa Ungdomstyrelsen julkaisi vuonna 2010 Hon Hen Han-raportin tutkimuksesta, jossa selvitettiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten terveydentilaa ja hyvinvointia. Ruotsissa suurin osa sateenkaarinuorista voi hyvin, mutta tämä enemmistö on kuitenkin pienempi, kuin hyvinvoivien ei-sateenkaarinuorten enemmistö. Raportti osoittaa, että sateenkaarinuoret kokevat muuta väestöä enemmän syrjintää ja hyväksikäyttöä. Sateenkaarinuorten terveys ja mielenterveys on muuta nuorta väestöä huonompi. Lisäksi heillä esiintyy enemmän päihdeiden riskikäyttöä. Sateenkaarinuoret kokevat myös enemmän väkivaltaa tai väkivallan uhkaa, seksuaalista häirintää ja seksuaalista väkivaltaa. Lisäksi jopa joka neljäs seksuaalivähemmistöön kuuluva tyttö on yrittänyt itsemurhaa. (Ungdomstyrelsen 2010, 7, 25.) Myös suomalaisessa tutkimuksessa korostuu sateenkaarinuorten suurempi itsemurha-alttius. Lähes neljännes (24 %) transmiehistä on yrittänyt itsemurhaa ja 68 prosentilla on ollut itsetuhoisia ajatuksia. Kaikista tutkimukseen osallistuneista transnuorista 14 % oli yrittänyt itsemurhaa ja lähes joka neljännes (24 %) kertoi syyksi itsetuhoisuudelle oman kehon tai kehonpiirteen. (Alanko 2014, 39.)

Sateenkaarinuorten hyvinvointierot verrattuna muihin nuoriin korostuivat näissä tutkimuksissa. Kouluterveyskyselyssä toisella asteella opiskelevista sateenkaarityöistä lähes puolet (44–46

%) kokivat terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, kun ammattiin opiskelevilla heterotyöistä näin koki vajaa kolmannes (27%) ja lukiossa opiskelevista alle viidesosa (19 %). Sateenkaaripojista terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi koki joka kolmas (32–34 %), kun heteropoista vain 14–16 %. (Luopa, Kanste & Klemetti 2017, 2.)

Sateenkaarinuorten yksinäisyyden kokemukset toistuvat Kouluterveyskyselyssä ja Hyvinvoiva sateenkaarinuori-tutkimuksessa. Kuvion 4 mukaan sateenkaarinuorten yksinäisyyden kokemukset ovat yleisempiä kuin heteronuorten. Ilman läheistä ystävää lukiossa opiskelevista sateenkaaripojista oli lähes joka viides (28 %) kun heteropoista oli alle joka kymmenes (9 %). Ammattiin opiskelevilla sateenkaaripojilla ero heteropoikiin oli vieläkin suurempi; vailla läheistä ystävää sateenkaaripojista oli kolminkertainen prosenttiosuus heteropoikiin verrattuna. Tyttöillä yksinäisyys oli harvinaisempaa; toisella asteella opiskelevista sateenkaarityöistä ilman läheistä ystävää oli 10–11 % ja heterotyöistä 5 %. (Luopa, Kanste & Klemetti 2017, 2.)

KUVIO 4. Ilman yhtään läheistä ystävää olevien prosenttiosuudet ja vastaajien lukumäärät. (Luopa, Kanste & Klemetti 2017, 2).

Myös lukiossa opiskelevilla transnuorilla oli enemmän yksinäisyyden kokemuksia kuin cis-nuurilla (eli niillä, jotka kokevat sukupuoli-identiteettinsä vastaavan syntymässä määriteltä sukupuolta). Transnuorista 18 % oli vailla läheistä ystävää, kun cis-nuurista vain 7 %. (Ruuska 2019, 35.) Alangon (2017, 24–25) tutkimuksessa kävi ilmi, että seksuaalivähemmistöihin

kuuluvilla nuorilla oli paremmat sosiaaliset verkostot kuin transnuorilla. Tätä selittänee se, että trans on ilmiönä homoseksuaalisuutta harvinaisempi ja transnuorilla voi näin olla vaikeampi löytää vertaista seuraa. Lisäksi tutkimuksissa on todettu transnuorilla olevan enemmän mielenterveysongelmia, jotka voivat osaltaan vaikuttaa sosiaalisten suhteiden muodostamiseen. (Emt., 2017, 25.)

2.2.3 Intersektionaalisuus ja moniperustainen syrjintä

Kahdessa aiemmassa luvussa käsitelin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria ja sateenkaarevuutta. Haastatteluaineistoni nuoret kuuluvat näihin kahteen vähemmistöön ja tutkin gradussani sitä, kuinka nämä kaksi asiaa kietoutuvat yhteen heidän elämässään suhteessa kuulumiseen ja osallistumiseen. Siksi käsitelen tässä luvussa intersektionaalisuutta, joka on ajattelutapa, joka ottaa huomioon nämä molemmat marginaalisuudet.

Intersektionaalisuus määritellään ”*monimutkaiseksi, kumulatiiviseksi tavaksi, jolla syrjinnän eri muotojen (kuten rasismi, seksismi ja luokkasyrjintä) vaikutukset yhdistyvät, limittyvät tai risteävät, erityisesti syrjittyjen henkilöiden tai ryhmien kokemuksissa*” (Merriam Webster 2020b). Rossi (2015, 70–71) mainitsee, että intersektionaalisuus-termille ei ole yhtä suomen kielessä vakiintunutta määritelmää ja suomentaa sen erojen risteämiseksi, leikkaamiseksi ja yhteisvaikutukseksi. Anna Kontula (2020) painottaa ihmisten koostuvan erilaisista asioista ja kuuluvan erilaisiin ryhmiin, ja sen vuoksi näitä valtasuhteita ei ole syytä tarkastella vain yhden katsantokannan, kuten esimerkiksi sukupuolen tai kansalaisuuden, näkökulmasta. Erilaisiin ryhmiin kuulumisen määrittää yksilöitä tahtomattammekin ja se, ovatko nämä ominaisuudet toivottuja vai ei-toivottuja, määrittelee myös sosiaalista asemaa yhteiskunnassa.

Intersektionaalisuuden käsitettä käytti ensimmäisen kerran lakitieteen professori Kimberlé Crenshaw 1980-luvun lopussa tutkiessaan mustien naisten työllisyyttä ja mustiin naisiin liittyvää sortoa. Crenshaw painotti, että mustien naisten kokema sorto on aina enemmän kuin mustien miesten tai valkoisten naisten kokema sorto. (Yuval-Davis 2006, 194 ja Karkulehto, Saresma, Harjunen & Kantola 2012, 17.) Käsite innoitti entisestään jo feministisessä tutkimuksessa herännyttä keskustelua siitä, kuinka ihmisiä asemoidaan sukupuolen lisäksi myös muiden identiteetteihin perustuvien luokittelujen perusteella (Karkulehto ym. 2012 17). Intersektionaalisuuden käsitteen alla voitiin tutkia kaikkia näitä eroja. Intersektionaalisen

lähestymistavan etu on lähtökohtainen olettamuksien puute suhteessa identiteettiin. Se myös suuntaa huomion pois sukupuolikeskeisestä ajattelusta. Intersektionaalisuutta on kritisoitu muun muassa siitä, että ei ole mahdollista ottaa aivan kaikkia näkökulmia huomioon, sillä niitä on loputtomasti. (Ludvig 2006, 236–247.)

Intersektionaalisuuden yhteydessä puhutaan usein moniperustaisesta tai moniperusteisesta syrjinnästä. Syrjintä on moniperusteista silloin, kun henkilöä syrjitään useasta eri syystä (Makkonen 2002, 10). Kun henkilö kuuluu useampaan kuin yhteen vähemmistöön, hän voi kohdata niiden jokaisen taholta ennakkoluuloja ja eriarvoista kohtelua. Tämän vuoksi moniperustaista syrjintää kokevien henkilöiden mahdollisuus tulla syrjityksi kertaantuu. (Lepola 2018, 82.)

Lepola (2018) on tutkinut seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kokemuksia moniperustaisesta syrjinnästä. Tutkimuksen mukaan moniperustainen syrjintä muuttaa yksilöiden käyttäytymistä, sillä syrjinnän pelon vuoksi esimerkiksi vammaisuuden tai ihoväriin vuoksi jo ennestään syrjityksi tulleen henkilön voi olla vaikeampi olla avoimesti homoseksuaali. Tutkimuksessa on myös todettu, että useampaan eri vähemmistöön kuuluvia osataan huomioida heikosti eri palveluissa; esimerkiksi vammaisille suunnatuissa palveluissa ei ehkä osata ottaa huomioon henkilön transsukupuolisuuteen liittyvää erityisyyttä. (Emt. 82–83.) Toisessa tutkimuksessa, jossa kartoitettiin päihde- ja mielenterveyspalveluissa työskentelevien ammattilaisten valmiuksia kohdata sateenkaarinuoria, tulokset olivat samansuuntaisia. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumisen erityisyys (esimerkiksi syrjintä, normit ja oletukset) ja sen aiheuttamat vaikutukset mielenterveyden ja päihteidenkäytön ongelmiin, jäävät usein huomioimatta. (Hästbacka & Sirén 2017, 127–128.)

3 KUULUMINEN JA OSALLISTUMINEN OSANA HYVINVOINTIA

Onnellisuus, hyvä elämä, elämänlaatu, elinolot, hyvinvointi. Hyvinvoinnin käsitteen määrittely näyttää olevan haasteellista. Filosofian tohtori Marko Merikukka (2020, 23) toteaa, että sitä on vaikeaa määritellä tyhjentävästi, sillä hyvinvoinnilla tarkoitetaan eri yhteyksissä eri asioita, sekä käsite itsessään on moniulotteinen. Myös Juho Saari (2011, 9) kuvaa hyvinvoinnin olevan moniulotteinen ilmiö, jossa on toisiaan täydentäviä tai toisiaan ehdollistavia ulottuvuuksia.

Hyvinvointia voidaan tarkastella tarvelähtöisesti tai resurssilähtöisesti, eli tutkia yksilön subjektiivisesti kokemaa hyvinvointia tai tarkastella objektiivisesti mitattavia resursseja. Subjektiivista kokemusta mittaavaa hyvinvointitutkimusta kutsutaan myös utilitaristiseksi hyvinvointitutkimukseksi. (Saari 2011, 35-36).

Tarveteorioiksi kutsutaan sellaisia hyvinvointia tutkivia teorioita, joissa hyvinvointi nähdään tilana, jossa yksilön on mahdollista tyydyttää keskeiset tarpeensa (Hirvilammi 2015, 28). Yksi tunnetuimmista tarvelähtöisistä hyvinvointiteorioista on Abraham Maslow'n (1943, 373-383) tarvehierarkia. Se on usein kuvattu pyramidimaisena mallina, jossa tarpeet on jaettu erilaisiin hierarkialuokkiin. Kahta ensimmäistä tarveluokkaa Maslow kutsuu puutostarpeiksi ja kolmea viimeistä kehystarpeiksi. Maslow'n mukaan ylemmän tason tarpeet tulee olla riittävästi tyydytetty ennen seuraavan luokan tarpeiden tyydytystä. Maslow'n tarvehierarkia etenee seuraavasti:

Puutostarpeet:

1. fysiologiset tarpeet (ruoka, juoma, hengitysilmä, eli hengissä säilymisen tarpeet)
2. turvallisuuden liittyvät tarpeet (pysyminen turvassa erilaisilta vaaroilta)

Kehystarpeet:

3. rakkauden ja yhteenkuuluvuuden tarpeet (ystävyyden, rakkaus, kuuluminen)
4. arvonannon tarpeet (itsensä kunnioittaminen ja kunnioitetuksi tuleminen)
5. itsensä toteuttamisen tarpeet (omien kykyjen käyttäminen)

Taloustieteilijä Amartya Senin ja filosofi Martha Nussbaumin kehittämä *capability approach* eli toimintakykyteoria tai toimintamahdollisuuksien teoria perustuu ajatukseen, että hyvinvointi on kokonaisuus, joka koostuu erilaisista tekemisistä ja olemisista (*doings and beings*). Teorian mukaan hyvinvointia voidaan arvioida sen perusteella, kuinka paljon yksilö pystyy toteuttamaan eri toimintoja. (Sen 1993, 30–23.) Toimintakykyteoriaa ei pidetä oikeastaan hyvinvointiteorianä, vaan viitekehyksenä erilaisten ilmiöiden arviointiin ja käsitteellistämiseen. Sen avulla voidaan arvioida yksilön hyvinvointia, poliittisia järjestelmiä sekä sosiaalisia muutoksia, jotka tapahtuvat yhteiskunnassa. (Robeyns 2016.)

Allardtin 1970-luvulla esittelemä teoria toi esille subjektiivisen hyvinvoinnin kokemuksen merkityksellisyyden aikana, jolloin vallalla oli elinolojen mittaamista korostava

tutkimussuuntaus. Allardtin teorian kolme pääkäsitettä *having* (elintaso), *loving* (yhteisyyssuhteet) ja *being* (vieraantumisen vastakohta) käsittelevät niin tarpeita kuin resurssejakin, ja se sijoittuu näin kahden hyvinvointitutkimuksessa vallalla olevan pääsuuntauksen väliin (Saari 2011, 33, 44). Allardt siis näki, että yksilön hyvinvointi muodostuu kokonaisuudesta, joka käsittää sekä elinolojen että koetun hyvinvoinnin yhdistelmän. Tutkimukseni kannalta on myös olennaista, että Allardt on nähnyt myös osallistumisen ja kuulumisen tärkeinä osina subjektiivista hyvinvointia. Myös Maslow (1943, 381–383) on nähnyt kuulumisen (rakkauden ja yhteenkuuluvuuden tarpeet) sekä itsensä toteuttamisen tärkeäksi osaksi hyvinvointia. Allardt käsittelee niitä kuitenkin laajemmin, ja hänen teoriansa yhdistää eri hyvinvoinnin osa-alueita, kun taas Maslow käsittelee niitä yksioikoisemmin ja hierarkisemmin. Näistä syistä koen, että Allardtin hyvinvointiteoria antaa parhaan teoreettisen viitekehyksen oman tutkimukseni analyysin pohjaksi.

3.1 Hyvinvoinnista Erik Allardtin mukaan

Hyvinvointi on myös Allardtin mukaan vaikea määrittellä ja sitä on vaikeaa tutkia. Se on historiallisesti määräytyvää, ja se vaatii uudelleenmäärittelyä aina olosuhteiden vaihtuessa. Allardt toteaa, että hyvinvointi yleensä määritellään vain aineellisten resurssien perusteella, vaikka hyvinvointi on monisäikeisempi ilmiö, jossa tulee huomioida myös yksilön subjektiivinen hyvinvointi. Näistä hyvinvoinnin tutkimisen lähtökohdista hän kehitti luokittelun kolmeen arvoluokkaan: **having** (elintaso), **loving** (yhteisyyssuhteet) ja **being** (vieraantumisen vastakohta tai itsensä toteuttamisen muodot). (Allardt 1976, 9, 17.) Allardt kutsuu määrittelemiään hyvinvoinnin osa-alueita ihmisen olemassaolon ja kehityksen kannalta keskeisiksi ja välttämättömiksi olosuhteiksi (Allardt 1993, 89).

3.1.1 Allardtin käyttämien käsitteiden määrittelyä

Jotta Allardtin hyvinvointiteoriaa pystyy ymmärtämään, on tärkeää tutustua ensin keskeisiin käsitteisiin ja kuinka Allardt (1976, 32–38) itse on ne määrittellyt.

Hyvinvointi ja onni

Hyvinvoinnin aste määräytyy sen perusteella, kuinka hyvin perustarpeet on tyydytetty. Perustarpeilla Allardt tarkoittaa niitä elämän välttämättömiä tarpeita, joiden tyydyttämättä jättäminen aiheuttaa huonoja olosuhteita. Hyvinvointia on mahdollista tarkastella objektiivisesti. Onnellisuuden aste määräytyy sen perusteella, kuinka onnelliseksi yksilöt kokevat tai tuntevat itsensä. Onni siis on ihmisten subjektiivisia elämyksiä ja tunteita. Hyvinvointi on onnea pysyvämpää, sillä onneen liittyy hetkelliset tunteet. (Allardt 1976, 32-33.)

Elintaso ja elämänlaatu

Elintaso on niitä aineellisia ja persoonattomia resursseja, joiden avulla yksilö ohjaa elinehtojaan. Näitä ovat esimerkiksi asunto, työpaikka ja ansiotulo. Elämänlaatu on sosiaalisten sekä itsensä toteuttamisen tarpeiden tyydyttämistä, ja käsitettä käytetään usein vastakohtana materiaaliselle elintasolle. Allardtin lähtökohta kuitenkin on, että sekä elintaso että elämänlaatua voidaan mitata ja tutkia objektiivisesti ja subjektiivisesti. (Allardt 1976, 32-33.)

Tarpeet ja resurssit

Allardt jakaa yksilön erilaiset tarpeet kolmeen eri luokkaan: elintaso (**having**), yhteisyyssuhteet (**loving**) ja itsensä toteuttamisen muodot (**being**). Elintasaan liittyvät tarpeet ovat tyydytettävissä *hallittujen* tai *omistettujen* resurssien kautta. Yhteisyys-, eli sosiaalisten suhteiden tarpeiden tyydyttämisen aste määrittyy yksilön käyttäytymisessä suhteessa muihin ihmisiin. Being eli itsensä toteuttamisen muodot määritellään ihmisen yhteiskuntasuhteen kautta. Resurssin käsitettä Allardt käyttää kahdella tavalla. Hän puhuu aineellisista ja persoonattomista resursseista, joiden avulla voi tyydyttää eräitä tarpeita, kuten asunnon tai rahan tarpeen. Sosiaalisten suhteiden tarvetta ei kuitenkaan voi tyydyttää aineellisten resurssien kautta, mutta hyvät sosiaaliset suhteet voivat mahdollistaa myös aineellisten resurssien tyydyttämisen. Allardt näkee myös tyydytetyt tarpeet resurssina; jos yksilö on saanut tyydytettyä ravinnontarpeen, niin hänellä jää voimavaroja muiden tarpeiden tyydyttämiseen. (Emt., 36–38.)

3.1.2 Having, loving, being

Seuraavaksi esittelen tarkemmin Allardtin teorian kolme keskeisintä käsitettä, joita käytän myös omassa analyysissäni.

Having – elintaso

Allardtin teorian having -ulottuvuus käsittää ne fysiologiset tarpeet ja aineelliset resurssit, jotka täytyy tyydyttää, jotta ihmisen on mahdollista voida hyvin. Fysiologiset tarpeet käsittävät lähtökohtaisesti riittävän määrän ravintoa, nestettä ja riittävästi turvallisuutta, mutta Allardt nostaa elintason määrittelyyn toimintaresurssit, joiden avulla nämä tarpeet tyydytetään. Näitä voi soveltaa etenkin samantyyppisten sosiaalisten olosuhteiden vallitessa, esimerkiksi Pohjoismaisissa olosuhteissa. Allardt kuitenkin painottaa, että köyhien maiden elintason määrittely on toisenlaista. Liian alhainen elintaso vaikuttaa yksilön käyttäytymiseen kokonaisvaltaisesti, sillä kuolemanvaarassa elävät ihmiset voivat kestää suuriakin puutteita tarpeissa säilyäkseen hengissä. Matalan elintason varassa elävät joutuvat keskittymään ensisijaisesti esimerkiksi ruuan ja muiden välttämättömyystarpeiden hankkimiseen ja pahimmillaan hengissä säilymiseen. Allardt puhuukin tietystä aineellisten resurssien minimitasosta, joka tarvitaan elämiseen, mutta kyseenalaistaa Maslow'n tarvehierarkian määräävän ajatuksen siitä, kuinka fysiologiset perustarpeet tulee olla tyydytettynä ennen itsensä toteuttamisen ja rakkauden tarpeiden tyydyttämistä (loving ja being). Osa resursseista määrittyy kahteen eri luokkaan riippuen katsantotavasta. Esimerkiksi kouluttautuminen itsessään on määritelty elintason alle, sillä koulutus on yleensä edellytys tulojen hankkimiselle. Koulutus itsensä kehittämisenä ja sivistämisenä taas määrittyy being-luokkaan, johon kuuluu itsensä toteuttamiseen liittyviä asioita. (Allardt 1976, 39–41, 50.)

Loving – yhteisyyssuhteet

Allardt näkee yhdeksi hyvinvoinnin osa-alueeksi yksilön tarpeen solidaarisuudelle ja sosiaalisille suhteille. Hän mainitsee erikseen yksilön tarpeen kuulua jäsenenä sosiaalisten suhteiden verkostoon. Mikä tahansa sosiaalinen yhteisö ei riitä hyvinvointiin, vaan ihminen tarvitsee yhteisön, jossa ilmaistaan välittämistä ja jossa saa täytettyä hellien ja rakastavien suhteiden tarpeen. Lisäksi Allardt pitää tärkeänä antamisen ja saamisen tasapainoa (symmetrisyys), tarvetta olla rakastettu ja huolehdittu sekä rakkauden ja huolenpidon antamista toiselle. Nämä muodostavat yhdessä *yhteisyyden*. Yhteisyys on myös resurssi, joka auttaa muiden arvojen toteuttamisessa. (Emt., 42–43.)

Allardt näkee myös yhteyden erilaisten mielenterveysongelmien ja yhteisyysuhteiden puuttumisen sekä ulkopuolisuuden välillä siten, että ulkopuolelle jääminen aiheuttaa mielenterveysongelmia.

Yhteisyysuhteet on jaettu seuraaviin osa-alueisiin:

- paikallisyhteisyys
- perheyhteisyys
- ystävyysuhteet (emt., 50.)

Analyysissäni nousee erityisesti yhteisön ja yhteisöön kuulumisen merkitys, joka on osa hyvinvointiteorian loving -ulottuvuutta.

Being – itsensä toteuttamisen muodot

Viimeisenä hyvinvoinnin osa-alueena Allardt pitää itsensä toteuttamista ja persoonallisuuden kehittämistä, joita hän pitää vaikeasti mitattavina. Itsensä toteuttamisen vastakohtana Allardt pitää vieraantumista, jota esiintyy esimerkiksi silloin, kun ihminen on vain hyötyajattelun kohde. Jos ihmisiä ajatellaan vain hyödyn kannalta, kuten kuluttajina tai työvoimana, he ovat helposti korvattavia ja pois vaihdettavia, kuten tavarat. Ja mitä vaikeammin ihminen on korvattavissa, sitä helpommin hänet nähdään yksilönä ja persoonana. Hyvinvointitutkimuksessa mitattiin itsensä toteuttamista neljän eri arvoluokan kautta:

- yksilö persoonana (korvaamattomuus)
- yksilön kokemus arvostuksesta (status)
- yksilön mahdollisuudet vapaa-ajantoimintaan ja harrastuksiin (tekeminen)
- yksilön mahdollisuudet poliittiseen osallistumiseen (poliittiset resurssit)

Esimerkiksi tekemisen puutteesta Allardt nostaa työttömyyden ja vapaa-ajantoiminnan puutteen ja vetää johtopäätöksen niiden yhteydestä; työttömyys ja toimeettomuus aiheuttaa sosiaalista eristäytymistä. Myös harrastukset ehkäisevät sosiaalista syrjäytymistä. Allardt toteaaakin, että vieraantumiseen liittyvän problematiikan ydinkysymyksiä on se, onko yksilön mahdollista vaikuttaa omaan elämäänsä ja toimintaansa. Omaan elämään vaikuttamisen arvoja hän kutsuu poliittisiksi resursseiksi, sillä yksilön mahdollisuus vaikuttaa omaan elämään on sidoksissa poliittisiin päätöksiin ja omiin poliittisiin resursseihin. (Emt., 46–49.)

Doing – mielekäs tekeminen

Allardt käsittelee tekemistä ja osallistumista osana being-ulottuvuutta, mutta Hirvilammi ja Helne (2014, 2166–2167) lisäävät Allardtin jaotteluun vielä doing-ulottuvuuden, joka koostuu mielekkäästä ja vastuullisesta tekemisestä. Doing-käsite alleviivaa ihmisen perusolemusta aktiivisena olentona, joka pystyy itse vaikuttamaan toiminnallaan hyvinvointinsa eteen, joko hyvinvointia lisäävästi tai sitä vähentävästi. Tutkimusten mukaan ihmisen oma aktiivinen tekeminen vaikuttaa hyvinvointiin jopa olosuhteita enemmän. Tästä syystä haluan nostaa sen myös omassa tutkimuksessani erilliseksi käsitteeksi. Hirvilammi ja Helne määrittelevät doing-ulottuvuuden osa-alueiksi mielekkään työn, kodista huolehtimisen, kouluttautumisen, vapaa-ajan aktiviteetit, sosiaalisen ja poliittisen aktiivisuuden sekä luonnossa toimimisen. Allardt (1976, 48-49) puhuu sosiaalisen eristäytymisen ja toiminnan puutteen vahvasta yhteydestä, ja myös hän pitää tekemistä tärkeänä hyvinvointiarvona. Hän pitää keskeisenä sitä, pystyykö yksilö itse vaikuttamaan elämäänsä oman toimintansa kautta.

3.2 Yhteisöihin osallistumisesta ja kuulumisesta

Allardt pitää yhteisyssuhteita eli erilaisiin yhteisöihin kuulumista ja niihin muodostettavia suhteita tärkeinä. Oma analyysini keskittyy pitkälti myös siihen, millaisia kuulumisen kokemuksia haastateltavilla on eri yhteisöihin heidän elämässään. Siksi käsittelen seuraavaksi yhteisöjä, osallisuutta ja sen osa-alueita: kuulumista ja osallistumista.

Yhteisöjen tärkeimpänä ominaisuutena pidetään mahdollisuutta kuulua johonkin. Perinteisesti yhteisöihin kuulutaan joko sopimuksen tai statuksen kautta. Statusyhteisöksi Pessi ja Seppänen (2015, 293) mieltävät kuulumisen omaan perheeseen tai sukuun. Kaikkiin muihin yhteisöihin kuulumisen tapahtuu sopimuksen kautta. Esimerkiksi koulu- tai työyhteisöä ei pidetä statusyhteisönä, vaikka niitä ei ole voinut lähtökohtaisesti itse valita. Kangaspunta (2011, 16–17) jakaa yhteisöt kolmeen kategoriaan; suku-, status- ja sopimusyhteisöihin, jossa sukuyhteisöt määrittyvät sukulaissuhteen tai kulttuurin perusteella, statusyhteisöt yhteiskunnallisen aseman perusteella ja sopimusyhteisöt yksilöiden omaan valintaan perustuvaan yhteenliittymään.

Perheyhteisön ja suvun merkityksen vähennyttyä ja niin sanotusti vapaaehtoisuuteen perustuviin sopimusyhteisöihin kuulumisen aiheuttaa sen, että yhteisöihin kuulumiseen täytyy

nähdä vaivaa kolmella eri tasolla: on löydettävä ja luotava itselle yhteisö sekä pidettävä yhteisöön kuulumista yllä. Entisaikojen tyypillisten statusyhteisöjen ja myöhäismodernin ajan sopimusyhteisöjen erona näyttää olevan erityisesti yksilön aktiivisuus sekä lukuisat päällekkäiset yhteisöt (esimerkiksi ystävyysseuroihin perustuvat tai digitaaliset yhteisöt). Yhteisöille tunnusomaista on rajanveto ”meidän” ja ”heidän” välille, joka tuottaa turvaa ja yhteisöllisyyttä siihen kuuluville, mutta myös ulkopuolisuuden kokemuksia yhteisön ulkopuolelle suljetuille tai jääneille yksilöille. (Pessi & Seppänen 2015, 293–295.)

3.2.1 Kuuluminen ja osallistuminen osallisuuden osa-alueina

Osallisuuden käsitettä on käytetty paljon 2000-luvulla niin tutkimuksessa kuin ammattikielessäkin yhteiskunnallisella alalla. Kiilakosken (2007, 4) mukaan osallisuus on ”*todellisen vastuun kantamista ja saamista oman, toisten ja koko yhteisön toimintakyvystä*”. Lisäksi se on sitoutumista siihen, että yhteisiä asioita parannetaan. Osallisuus on myös voimaantumisen ja yhteenkuuluvuuden tunnetta ja usein määritelty vastakohtana osattomuudelle ja syrjäytymiselle (Ehyt 2015, 20). Osallisuus-termille ei löydy suoraa vastinetta englannin kielestä, sillä termi *participation* tarkoittaa osallisuutta, mutta myös osallistumista, jotka suomen kielessä ovat kaksi eri sanaa. Isola ja muut (2017, 3) puhuvat osallisuudesta viitekehyksenä ja toteavat sen mittaamisen olevan vaikeaa, sillä osallisuus tapahtuu ihmisten välisessä toiminnassa kuten kosketuksessa, katseissa ja liikkeessä. Omassa tutkimuksessani en ota osallisuutta keskeiseksi käsitteeksi, vaan sen alakäsitteet kuulumisen ja osallistumisen, jotka Isola ja muut ovat nimenneet osallisuuden osa-alueiksi (kuvio 5). Ne ovat käsitteinä tarkemmin määriteltävissä ja siten helpompi ymmärtää.

KUVIO 5 Osallisuuden osa-alueet (Isola, ym., 2017, 3).

Osallisuudella erilaisiin yhteisöihin on mahdollista täyttää Allardtin määrittelemiä hyvinvoinnin ulottuvuuksia; perustarpeiden (having), ihmissuhteisiin liittyvien tarpeiden (loving) ja itsensä toteuttamisen ja mielekkään toiminnan tarpeita (being). Kiilakoski, Gretschel ja Nivala (2012, 17–18) ehdottavatkin hyvinvoinnin neljänneksi ulottuvuudeksi osallisuutta (participating-osallisuus ja osallistuminen). Omassa tutkimuksessani näin kuitenkin Hirvilammin ja Helnen tekemisen ulottuvuuden (doing) selkeämmäksi ja aineistoni kannalta tärkeämmäksi ulottuvuudeksi.

3.2.2 Mitä kuuluminen on?

Kuulumisen käsite on tullut tutkimukseen täsmentämään aiemmin käytettyjä identiteetin ja identifikaation käsitteitä, sillä se kuvaa paremmin monimuotoista kiinnittymistä. Kuulumisen käsite kertoo paremmin sen muuttuvasta luonteesta, kun taas identiteetti ja identifioituminen osaksi jotain ryhmää on luonteeltaan pysyvämpää. (Lähdesmäki ym., 2016, 234.) Westinen

(2019a) toteaa kuulumisen olevan jatkuvasti käynnissä oleva ja monisyinen prosessi, jonka määritelmä muuttuu tutkimus- ja tutkimusalakohtaisesti. Kuulumisen käsitettä pidetään toisaalta itseään selittävänä ja toisaalta epämääräisesti teorisoituna ja huonosti määriteltynä. Kuulumista koskevassa tutkimuskatsauksessa (Lähdesmäki ym., 2016) käytiin läpi 67 vertaisarvioitua poikkileikkaustutkimusta 50:stä eri julkaisusta, jotka edustivat eri tieteenaloja esimerkiksi maantieteestä, psykologiasta ja sukupuolentutkimuksesta. Analyysissa jaettiin kuulumisen viiteen eri luokkaan, jotka olivat spatiaalinen, intersektionaalinen, moninainen, materiaallinen ja ”ei-kuuluminen” (non-belonging).

Spatiaalinen kuulumisen tarkoittaa maantieteelliseen, ajalliseen tai sosiaaliseen tilaan kuulumista, jotka ovat usein monitahoisia kuten koti, naapurusto, lähiö tai maa. Kuulumisen käsitettä spatiaalisessa merkityksessä käyttävät tutkimukset keskittyivät usein maahanmuuttoon tai marginaaliryhmiin.

Intersektionaalisen ja moninaisen kuulumisen konsepti ei esiinny tutkimuksissa usein, mutta moni tutkimus käyttää intersektionaalista lähestymistapaa ottaen huomioon esimerkiksi uskonnon, etnisyyden ja sukupuolen samanaikaisesti (esim. sateenkaariperheet ja uskonto). Monessa artikkelissa huomioidaan myös tutkittavien kuulumisen eri ryhmiin ja tiloihin. Intersektionaalisisessa kontekstissa kuulumisen koetaan paikkaan sidonnaiseksi ja asiaksi, joka voidaan neuvotella aina uudestaan.

Kuulumisen **materiaallinen luonne** viittaa aineistossa ihmisten kontaktiin fyysisen ympäristön kanssa ja kuinka se vaikuttaa siihen, kuinka koetaan kuulumisen tunnetta suhteessa paikkaan tai yhteisöön. Tutkimukset selvittävät, kuinka kaikki ovat riippuvaisia fyysisen maailman materialistisesta olemuksesta.

Kuulumattomuus, ei-kuuluminen (non-belonging) ei käsitteenä esiinny kuin yhdessä tutkimuksessa, vaikka kuulumisen käsite sisältää ajatuksen eksklusiosta ja inklusiosta. Suurin osa käsitellystä aineistosta käsittelee kuitenkin kuulumista inklusion ja osallisuuden näkökulmasta.

Kuulumista (belonging) on tutkittu Suomessa runsaasti monikulttuurisuuden kontekstissa (esim. Westinen 2019a ja 2019b, Keskinen & Vuori 2012), mutta myös laajasti muiden marginalisoitujen ryhmien tutkimuksessa (Lähdesmäki ym., 2016).

Westinen (2019a, 6) käyttää kuulumisen vastakohtalle termiä *kuulumattomuus*. Tässä tutkimuksessa tutkin nuorten kuulumista eri yhteisöihin. Kuulumisen vastakohtaksi otin käyttöön termin *ulkopuolisuus* kuulumattomuuden sijaan. Puhun tutkimuksessani paljon koulutuksen ja työelämän ulkopuolisista nuorista, joten koin luontevaksi jatkaa ulkopuolisuus-termin käyttöä myös puhuttaessa kuulumisesta eri yhteisöihin. Ulkopuolisuus-termi toistuu myös haastateltavien nuorten puheessa.

Allardt (1976, 47–49) tunnistaa tekemisen ja osallistumisen yhteyden hyvinvoinnille puhuessaan yksilön poliittisista resursseista eli mahdollisuuksista vaikuttaa oman elämänsä kulkuun. Hirvilampi (2015, 68) määrittelee ihmisen ”*läpikotaisin toiminnalliseksi olennoksi*”, joka toteuttaa hyvinvointiin liittyviä tarpeita ja itseään nimenomaisesti tekemisen kautta. Hirvilampi ja Helne (2015, 2166–2167) korostivat tekemisen merkitystä hyvinvoinnille erottaessaan doing-ulottuvuuden omaksi hyvinvoinnin osa-alueekseen Allardtin being-ulottuvuudesta. Hyvinvointi on sidonnainen tekoihin ja tekemisten laatuun, ja erilaisilla teoilla yksilö voi joko parantaa tai heikentää hyvinvointiaan. Toiminnassa tapahtuvalla muutoksella voi olla jopa suurempi vaikutus hyvinvointiin kuin olosuhteissa tapahtuvalla muutoksella. Tekeminen voi siis vaikuttaa yksilön hyvinvointiin enemmän kuin olosuhteet, vaikka nekin tunnustetaan yhtenä hyvinvoinnin osa-alueena.

3.3 Koulukiusaaminen ja yksinäisyys hyvinvointia heikentävinä tekijöinä

Pro gradu -tutkielmani aineistossa toistuu vahvasti yksinäisyyden ja koulukiusaamisen teemat suhteessa kuulumiseen ja kuulumattomuuteen. Kiusaaminen ja yksinäisyys ovat myös vahvasti hyvinvointia heikentäviä tekijöitä, ja tästä syystä nostan ne myös tähän teorialukuun. Juho Saaren (2016) mukaan yksinäisyys on voimakkein tuntemamme terveyttä ja hyvinvointia heikentävä tekijä. Se myös vaikuttaa hyvinvointi- ja terveyseroihin ja selittää osaltaan sitä, miksi objektiivisesti mitatun elintason koheneminen ei ole vaikuttanut subjektiivisesti mitattavaan elämänlaadun paranemiseen, kuten on voitu olettaa. Yksinäisyys on tunnetila, joka kuvaa vajavaisia sosiaalisia suhteita (Saari 2016), ja yksinäisyys on ”negatiivinen psyykinen olotila, jossa ihminen kokee ahdistusta määrällisesti tai laadullisesti puutteellisista ihmissuhteista” (Junttila 2015, 13).

Yksinäisyystutkimuksessa yksinäisyys jaetaan kolmeen eri lajiin; koettuun yksinäisyyteen (loneliness), sosiaaliseen eristäytyneisyyteen (social isolation) ja vapaaehtoiseen yksinäisyyteen (solitude). Koettua yksinäisyyttä tutkittaessa ihminen on sosioemotionaalisessa maailmassa toimiva olento, ja koettua yksinäisyyttä tutkittaessa voidaan tarkastella esimerkiksi koetun yhteiskunnallisen statuksen kautta. Sosiaalista eristäytyneisyyttä tutkittaessa keskiössä on sosiaalisen vuorovaikutuksen määrä, ja vähemmän tutkimuksen kohteena ollut vapaaehtoinen yksinäisyys on sosiaalisesta elämästä vetäytymistä tiedostaen, että sinne on mahdollista palata takaisin. (Saari 2016.)

Niina Junttila jakaa yksinäisyyden sosiaaliseen ja emotionaaliseen yksinäisyyteen. Sosiaalisesta yksinäisyydestä kärsivä on vailla sosiaalista verkostoa ja fyysisesti ulkopuolinen esimerkiksi välitunti- tai harrastusporukoista. Emotionaalinen yksinäisyys on taas puutetta emotionaalisesti läsnä olevasta ymmärtävästä ystävästä, joka saattaa olla fyysisesti kaukana, mutta tietoisuus hänen olemassaolostaan saattaa helpottaa emotionaalisen yksinäisyyden tunnetta. (Junttila 2015, 33, 40.) Yksinäisyys on subjektiivinen kokemus ja tästä syystä yhteisöjen sisälläkin esiintyy yksinäisyyttä (Junttila 2016). Allardt (1976, 43) puhuu solidaarisuuden ja toveruuden tarpeesta sekä tarpeesta kuulua johonkin sosiaaliseen yhteisöön, jossa ilmaistaan välittämistä sekä toisistaan pitämistä. Hän korostaa erityisesti yksilön tarvetta rakkaudelle ja ”hellille suhteille”. Allardt siis käsittelee yksinäisyyttä sosiaalisten suhteiden kautta, joita tarkastellaan koetusti ja resurssiperustaisesti.

Yläkoululaisilla, yksinäisyydestä kärsivillä nuorilla on todettu olevan enemmän haasteita sekä fyysisen terveyden että mielenterveyden osalta. Niiden lisäksi yksinäisyys oli yhteydessä sosiaaliseen ahdistukseen tai fobiaan, koulu-uupumukseen, päihdekokeiluihin suuremmilla annoksilla sekä vähäisempään harrastusten määrään. Yksinäisillä nuorilla on myös enemmän kokemuksia koulukiusaamisesta ja syrjityksi tulemisesta. Yksinäisyyden yhteys pahoinvointiin monella eri elämän osa-alueella on kiistatonta. Näiden lisäksi Junttila kuvaa yksinäisten nuorten taitoa tehdä itsensä näkymättömäksi, sellaiseksi, että luokkatoveritkaan eivät muista heidän luokallaan olleen sen nimistä nuorta. (Junttila 2015, 88, 96–97.)

Koulukiusaaminen heikentää lasten ja nuorten vertaissuhteita, joilla on iso merkitys kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Vertaissuhteiden ongelmat kouluaikana voivat heikentää opiskelumotivaatiota ja kiinnittymistä opiskeluyhteisöön. Kouluaikaisilla vertaisyhteisöön kiinnittymisen ongelmilla voi olla yhteys myöhempään sosiaaliseen syrjäytymiseen sekä

ongelmiin työ- ja opiskelu-uralla. (Pörhölä 2008, 94.) Kouluyhteisöissä nuorten vertaisryhmien vuorovaikutuksessa muodostuu suosiohierarkioita, joissa tavoiteltavaa on olla samankaltainen toisten kanssa; erilaiset nuoret ovat vaarassa joutua syrjityksi ja epäsuosioon. Kuka vain voi joutua syrjityksi, mutta erityisesti sille altistaa kuuluminen johonkin vähemmistöryhmään. Erityisesti näkyvät merkit vähemmistöön kuulumisesta, esimerkiksi näkyvä vamma, pitkäaikaissairaus tai kuuluminen etniseen vähemmistöön, antavat heikommat lähtökohdat nuoren asemalle suosiohierarkiassa. (Gellin ym., 2012, 127–129.) Syrjinnällä on siis selvä yhteys suosiohierarkioihin; kavereiden suosiossa oleva nuori voi itse valita seuransa, ja hänen seuraansa pyritään. Tämän myötä hänen on myös mahdollista rikkoa yhteisön asettamia normeja vallitsevan kulttuurin rajoissa. Epäsuosiossa oleva nuori taas altistuu syrjinnälle, joka alleviivaa nuoren ulkopuolisuutta kouluyhteisössä. (Emt., 130.) Erityisesti siirtymät, kuten paikkakunnan vaihtaminen tai seuraavalle kouluasteelle siirtyminen, ovat tilanteita, joissa näkyviin vähemmistöihin kuuluvat nuoret joutuvat panostamaan sosiaalisiin suhteisiin ja todistelemaan tavallisuuttaan (Kankkunen, Harinen, Nivala & Tapio 2010, 30).

Koulukiusaaminen aiheuttaa säröjä mielen hyvinvointiin, mutta myös fyysisiä ongelmia. Fyysisiksi ongelmiksi on raportoitu esimerkiksi psykosomaattiset stressioireet ja syömishäiriöt. Myös kiusaajilla on havaittu henkisen hyvinvoinnin ongelmia, kuten masentuneisuutta ja itsetuhoisia ajatuksia. Kiusaaminen vaikuttaa myös kiusaajien tulevaisuusnäkömiin, sillä on havaittu, että he käyttävät teini-iässä enemmän päihteitä ja ovat seurustelusuhteissaan aggressiivisia. Tutkimuksissa on havaittu, että kiusattujen haasteet myöhemmin elämässään liittyvät enemmän omassa elämässä jaksamiseen, kun taas kiusaajat käyttäytyvät muita tuhoisammin yhteiskuntaa ja ympäröiviä ihmisiä kohtaan. (Pörhölä 2008, 96–97.)

3.4 Tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten kokemuksia kuulumisesta ja osallistumisesta. Tutkimukseni teoreettinen viitekehys perustuu Allardtin hyvinvointiteorialle (*having, loving, being*) täydennettynä Helnen ja Hirvilammen (2014, 6) neljännellä ulottuvuudella (*doing*), jonka suomensin osallistumiseksi ja mielekkääksi tekemiseksi. Tutkimukseni kantavana näkökulmana on myös ajatus kuulumisesta sekä osallistumisesta. Aineistoni koostuu nuorista, jotka lähtökohtaisesti ovat kahden yhteiskunnan lähtökohtaisen normin ulkopuolella; ilman koulutus- tai työpaikkaa ja

määrittelevät seksuaalisuutensa tai sukupuolensa valtaväestöstä poikkeavalla tavalla. Olen rajannut tutkimukseni koskemaan kuulumisen (loving) ja osallistumisen (doing) kokemuksia, mutta siinä on osia myös being-ulottuvuudesta. Myös elintaso (having) olisi ollut mielenkiintoista sisällyttää analyysiini, ja jotain tietoja elintason liittyvistä teemoista haastattelut sisälsivätkin. Esimerkiksi haastattelut olisivat tarjonneet tietoa nuorten tämänhetkisistä asumisjärjestelyistä ja toimeentulon lähteistä sekä joitain tietoja vanhempien sosioekonomisesta taustasta. Elintason vaikutukset olisivatkin mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisia kuulumisen kokemuksia koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevilla sateenkaarinuorilla on suhteessa a) yhteisöihin ja b) yhteiskuntaan?
2. Millaiset lähtökohdat haastateltavien lapsuudenperheissä on ollut tasapainoisen lapsuuden ja nuoruuden tarjoamiselle?
3. Millaisia yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja nuorilla on ja mikä motivoi heitä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen?

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuksen metodologisia valintoja

Pro gradu -tutkielmani aineistona on valmis haastatteluaineisto¹, jonka on tehnyt erikoistutkija Anu Gretschel. Haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä joustava, sillä haastattelutilanteessa on mahdollista esittää lisäkysymyksiä ja pyytää perusteluita esitellyille mielipiteille. Haastatteleamalla tutkija antaa tutkittavalle mahdollisuuden tuoda itseään koskevia asioita esiin vapaasti, ja haastateltava on siinä aktiivinen, merkityksiä luova subjekti. (Hirsjärvi & Hurme 2015, 34–35.) Tutkimushaastattelut eroavat toisistaan lähinnä kysymysten muotoilussa; kuinka

¹ Haastatteluaineistoa käytetään tutkimuskäytössä myös Gretschelin (nuorten hyvinvointi, vaikuttaminen ja asema yhteiskunnassa), Myllyniemen (nuorten hyvinvointi ja asenteet), Välimäen (nuorten yksinäisyys), Variksen (sosiaalinen voimistaminen) ja Simosen, Ajatuspaja e2:n (Nuorten hyvinvoinnin lisääminen Varsinais-Suomessa) toimesta. Aineistoa käyttävistä tutkimuksista valmistui vuonna 2019 Simosen ja Variksen tutkimukset ja tammikuussa 2021 on valmistunut Gretschelin ja Myllyniemen tutkimus.

kiinteästi haastattelijalla on ne muodostanut ja kuinka paljon hän jäsentää haastattelutilannetta. Tätä haastatteluaineistoa kerätessä on käytetty menetelmänä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Teemahaastattelu etenee etukäteen valittujen teemojen ja tarkentavien kysymysten ohjaamana, ja sen etuna on se, että haastattelun aikana on mahdollista tarkentaa tai syventää kysymyksiä haastateltavan vastausten perusteella (Tuomi & Sarajärvi 2018, 65). Teemahaastattelua käytetäänkin paljon yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152, 197). Puolistrukturoidulle haastattelulle ominaista on, että jokin haastattelun näkökohdista on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia; kysymykset ovat samat kaikille osallistujille, mutta haastattelijalla voi vaihdella niiden muotoa. Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta haastattelua, sillä siinä kysymyksiä ei suunnitella tarkkaan, vain löyhemmät teemat. Teemahaastattelua kutsutaan silti puolistrukturoiduksi menetelmäksi, sillä haastattelun aihepiiri ja aspekti on kaikille sama. (Hirsjärvi & Hurme 2015 43, 47–48.)

Teemahaastatteluita tehdessä tutkija on käyttänyt teemakortteja keskustelun tukena. Jokaisessa haastattelussa haastateltavalle nuorelle on annettu mahdollisuus lisätä teemakortteihin uusia teemoja, joita on käytetty myös tulevissa haastatteluissa. Teemakortit toimivat siis haastattelujen runkona, mutta keskustelu on ollut vapaata ja rönsyilevää, ja eri teemoista on esitetty lisäkysymyksiä. Kaikki haastattelut on nauhoitettu, ja haastatteluiden pituudet vaihtelevat yhden ja kolmen tunnin välillä. Litteroituna yhden haastattelun sivumäärä on keskimäärin 50 sivua.

Haastattelujen kantavana teemana ovat haastateltavien samankaltaiset elämäntilanteet (ilman työ- ja koulutuspaikkaa olevat nuoret). Haastatteluiden teemat ovat pysyneet lähtökohtaisesti samoina, mutta haastateltava on päässyt myös vaikuttamaan teemoihin lisäämällä niitä haastatteluun. Litteroitu aineisto on anonymisoitu, eli siitä on häivytetty mm. nimi, ikä, sukupuoli, asuinpaikka, tarkemmat tiedot esimerkiksi harrastuksista, koulutuksista ja vähemmistöön kuulumisesta. Näin on turvattu haastatteluihin osallistuneiden anonymiteetti. Raportoidessani tutkimushavaintoja käytän nuorten sanomia lainauksia, jotka olen sisentänyt, jotta ne erottuvat muusta tekstistä helposti. Käytän niissä myös pienempää riviväliä.

4.2 Aineiston kuvaus ja luokittelu

Tutkimukseni aineisto on kerätty osana Nuorisobarometrin erillisnäytehanketta, ja sen on kerännyt erikoistutkija FT Anu Gretschel. Haastattelut perustuvat Valtioneuvoston kanslian tilaamaan tutkimukseen, joka liittyy Juho Saaren eriarvoistumistyöryhmän toimintaan. Tutkimuksessa selvitettiin koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten kokemustietoa, arvoja ja asenteita yhteiskunnan tilasta ja heidän omasta hyvinvoinnistaan. (Gretschel & Myllyniemi 2017, 1.) Nuorisobarometri on Valtion nuorisoneuvoston ja Nuorisotutkimusverkoston vuosittain julkaistava tutkimus, jota on julkaistu vuodesta 1994 lähtien. Nuorisobarometrissa mitataan nuorten arvoja ja asenteita vuodesta toiseen samoina pysyvien kysymysten sekä vaihtuvien teemojen ääreltä. Kysely suoritetaan puhelinhaastatteluina 15–29-vuotiaille. (Valtion nuorisoneuvosto 2020.) On kuitenkin havaittu, että nuorisobarometri on katoanalyysin perusteella vinoutunut, sillä koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten osallistuminen puhelinhaastatteluihin on epätodennäköisempää. Tästä syystä haastateltavia etsittiin etsivän nuorisotyön kautta. Etsiviä ohjeistettiin etsimään tutkimukseen sellaisia nuoria, joiden oletetaan jättävän vastaamatta puhelinhaastatteluun. Haastatteluihin haettiin erityisesti nuoria, *”jotka eivät määrittele itseään naiseksi tai mieheksi ja/tai kuuluvat seksuaalivähemmistöön”*. Sateenkaarinuorten osuutta erillisnäytteen haastatteluissa ei ole kuitenkaan erillisnäytteen raportissa eritelty. Tutkimukseen osallistujat löydettiin etsivien nuorisotyöntekijöiden avustuksella neljältä eri alueelta: Helsinki-Uudeltamaalta, Varsinais-Suomesta, Keski-Suomesta ja Kainuusta. (Gretschel & Myllyniemi 2017, 4–5, 39.)

Etsivän nuorisotyön ohjaajat haastattelivat yhteensä 117 nuorta. Haastatelluista 117 nuoresta Gretschel jatkohaastatteli 35 nuorta, joiden joukosta 11 ilmoitti kuuluvansa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin. Nämä 11 sateenkaarinuorten jatkohaastattelua ovat pro gradu -tutkielmani kohderyhmä. Litteroituna aineistoni koko on 501 sivua.

Nuorisobarometrin erillisnäytteen aineistoa verrattiin Nuorisobarometrin vastauksiin, ja erot olivat suuria. Suurimmat eroavaisuudet vastauksissa olivat taloudellisessa tilanteessa ja psyykkisessä terveydentilassa. Gretschelin ja Myllyniemen tulkinnan mukaan näyttää siltä, että sateenkaarinuorten seksuaali- ja/tai sukupuoli-identiteetti ovat heidän omien tulkintojensa mukaan olleet suurimpia syrjäytymiseen johtaneita syitä. Tutkijat myös toteavat, että keskustelua seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjäytymisestä ei ole nostettu

yhteiskunnassa riittävästi esiin. Myös tutkimuksen avoimissa vastauksissa nuoret ovat nostaneet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumisen yhdeksi syyksi syrjäytymiselleen (Gretschel & Myllyniemi 2017, 4, 10, 64–65).

Haastatteluissa on käsitelty seuraavia teemoja:

- koulutus- ja työhistoria, mukaan lukien työllistymistä edistävät palvelut (kuten kuntouttava työtoiminta tai nuorten työpajat)
- vapaa-aika ja kaverisuhteet
- koulukiusaaminen
- harrastukset: liikunta, pelaaminen, sosiaalinen media
- oma talous, asuminen, toimeentulo
- arjenhallinta
- terveydentila, mielenterveys
- viranomaiskontaktit, hoitokontaktit
- vapaaehtoistyö
- elämäntilanne: mikä elämässä on hyvää, missä on haasteita
- onnellisuus: onnellisuuden kokeminen, elämän merkityksellisyys, hyvä elämä
- suhde yhteiskuntaan, oma rooli yhteiskunnassa, yhteiskunnallinen vaikuttaminen
- luottamus kanssaihmiin, turvallisuuden kokemus
- oma tulevaisuus
- vaikuttaminen omaan elämään tai elämänkulkuun
- päihteidenkäyttö
- perhe ja lapsuudenkodin olosuhteet

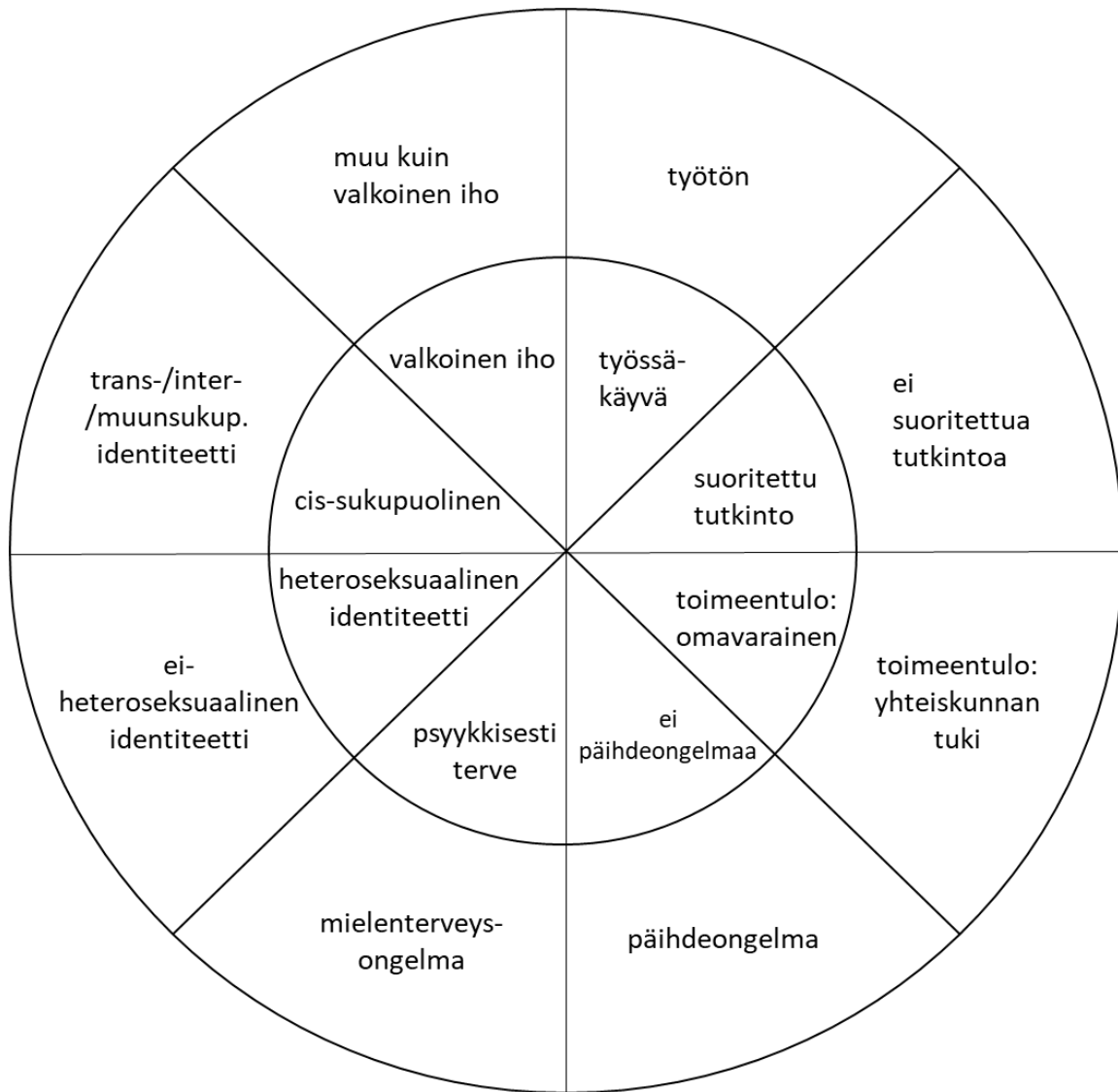
Haastatelluista kaikki ovat suorittaneet peruskoulun, ja sen lisäksi kaksi nuorta on suorittanut ammatillisen tutkinnon ja kolme nuorta lukion. Kuudella nuorella ylin suoritettu tutkinto oli peruskoulu. Kahdeksalla haastatellulla on takana keskeytyneitä toisen asteen koulutuksia yhdestä kolmeen. Kolmella nuorella pääasiallinen toiminta haastattelun aikaan on ollut opiskelu, neljä nuorta on ollut työpajalla, yksi nuori on odottanut ammattikorkeakoulun alkamista, yhden haastattelusta ei selviä pääasiallinen toiminta ja kaksi nuorta ovat olleet koulutuksen, työn ja työllistymistä edistävien palveluiden ulkopuolella. Näistä kahdesta nuoresta toinen käy viikoittain mielenterveyden tukiryhmissä ja toisella on aktiivinen päihdeongelma. Yhdeksän nuorta saa toimeentulonsa Kelasta, esimerkiksi opintotukea, toimeentulotukea tai kuntoutusrahaa. Yhdellä nuorella oli määräaikainen työkyvyttömyyseläke. Nuorista vähän yli puolet asui yksin ja loput joko vanhemman luona tai puolison tai ystävän kanssa. Kaikki haastatelluista ovat kärsineet koulukiusaamisesta, ja yhdeksän yhdestätoista kertoi mielenterveysongelmista. Yli puolet haastatelluista kertoi haastatteluissa itsetuhoisuudesta, joko itsemurha-ajatuksista tai itsemurhayrityksistä. Lähes

kaikki kertoivat kärsivänsä tai kärsineensä aiemmin yksinäisyydestä. Vain kaksi yhdestätoista haastatellusta kertoi, ettei ole kokenut yksinäisyyttä elämässään.

Aineiston nuoret kuuluvat erilaisiin ryhmiin, joihin kuuluvat voivat kokea moniperustaista syrjintää. Haastatelluilla on risteäviä eroja, jotka määrittelevät heitä yksilöinä. Kaikkia pro gradu -tutkielmani aineiston nuoria yhdistävä tekijä on kuuluminen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ja koulutuksen tai työelämän ulkopuolella oleminen. Näiden lisäksi joukosta löytyy nuoria, jotka kuuluvat kielivähemmistöön ja ovat syntyneet muualla kuin Suomessa. Päällekkäiset erot voivat aiheuttavat syrjintää, ja mitä enemmän eroavaisuuksia on, sitä suurempi on mahdollisuus joutua syrjityksi (Kontula 2020). Olen hahmottanut aineistoni nuorten intersektioita kulttuuriantropologi Rubinin (1989, 153) teoriaa mukaillen (kuvio 6). Rubin esitteli teoriassaan seksuaalisuuden hierarkioita niin, että sisäpiirillä (Rubinin mukaan *charmed circle*) on ”hyviä, normaaleja ja luonnollisia” seksuaalisuuden ilmentymiä, kun taas ulkopiirille on sijoitettuna, jotka yhteiskunnassa arvotetaan yleensä ”huonoiksi, epänormaaleiksi tai epäluonnollisiksi”. Haastateltujen nuorten elämässä näyttäytyvät vähintään kaksi, yleensä useampi näistä intersektioista.

Sisäpiiriin (eli Rubinin sanoin lumotulle kehälle) olen kerännyt yhteiskunnan näkökulmasta ja haastateltujen nuorten puheissa toistuvia ”hyviä ja toivottuja” ominaisuuksia. Näitä ovat työpaikka, suoritettu tutkinto, omavarainen toimeentulo, ei päihdeongelmaa, ei mielenterveysongelmaa, heteroseksuaalinen identiteetti, cis-sukupuolinen identiteetti ja valkoinen iho.

Ulkokehältä löytyvät ”huonot ja ei-toivotut” ominaisuudet. Niitä ovat työttömyys, ei suoritettua tutkintoa, vaatii toimeentuloon yhteiskunnan tukea, päihdeongelma, mielenterveysongelma, muu kuin heteroseksuaalinen identiteetti, trans-, inter- tai muunsukupuolinen identiteetti ja tumma iho. Kuviossa 6 esittelen ominaisuuksia, joista nuoret kertovat ja joita olen poiminut aineistostani. Kaikki ulkokehällä olevat ominaisuudet eivät kuvaa kaikkia nuoria, mutta jokaisella on näistä vähintään kaksi, useammalla useampi.

KUVIO 6. Haastateltujen nuorten ominaisuuksia Rubinin teoriaa mukailten (Rubin 1989, 153).

4.3 Aineiston analyysin kuvaus

Lähestyin aineistoa fenomenologis-hermeneuttisesta lähtökohdasta ja tein analyysin sisällönanalyysin keinoja käyttäen. Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2018, 78) mukaan sisällönanalyysiä voidaan käyttää lähes kaikessa laadullisessa tutkimuksessa. Sisällönanalyysin menetelmä toimii dokumenttien, tässä tapauksessa haastatteluiden, systemaattiseen analysointiin (emt., 87). Toteuttamaani analyysitapaa kuvaa parhaiten teoriaohjaava analyysi, jossa teoria toimii analyysin apuna, mutta analyysi ei ole kuitenkaan teorialähtöinen. Teoriaohjaava analyysi sijoittuu siis aineistolähtöisen ja teorialähtöisen analyysin välille,

jolloin analyysi aloitetaan aineistolähtöisesti, mutta loppuvaiheessa teoria tuodaan mukaan ohjaamaan analyysiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.) Aluksi luin haastattelut useaan otteeseen tehden muistiinpanoja. Tämän jälkeen teemoittelin kaikki 11 haastattelua Atlas.ti -ohjelmalla Allardtin hyvinvointiteoriaa mukailen neljään eri ryhmään; elintaso (having), sosiaaliset suhteet (loving), oma elämä (being) ja mielekäs tekeminen/osallistuminen (doing). Hirvilammi ja Helne ovat lisänneet Allardtin teoriaan mielekkään ja vastuullisen tekemisen doing-ulottuvuuden, jonka otin mukaan myös omaan lajitteluuni. Erillisenä ulottuvuutena doing korostaa aktiivisen toiminnan merkitystä hyvinvoinnille. (Hirvilammi 2015, 68.) Seuraavassa taulukossa (taulukko 1) on esitelty mukaelma Hirvilammin ja Helnen (2014, 2169) Having, Loving, Doing, Being -mallista (HLDB-malli), jota olen käyttänyt apuna teemoitellessa omaa aineistoani näiden neljän kategorian alle jakaen tarpeet ja niiden vastaparit, joita poimin aineistosta.

Taulukko 1. Aineiston teemoittelu Hirvilammin ja Helnen (2014) HLBD-mallia mukaillen.

ELINTASO (having)	TARPEET	HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄT TEKIJÄT
aineelliset resurssit ja fysiologiset tarpeet	asuminen	kodittomuus
	toimeentulo	ei riittävää toimeentuloa
	ravinto	ei riittävää toimeentuloa terveelliseen ravintoon
	turva	väkivallan, kiusaamisen, rasismien ym. uhka, rikoksen uhriksi joutuminen

SOSIAALISET SUHTEET (loving)	TARPEET	HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄT TEKIJÄT
ihmissuhteet	läheiset	yksinäisyys
	perhe	katkenneet perhesuhteet
	ystävät	yksinäisyys
	paikallisyhteisöt	ei osallinen
	julkisyhteisöt	ei osallinen
	lemmikit	ei lemmikkejä

OMA ELÄMÄ (being)	TARPEET	HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄT TEKIJÄT
potentiaali itsensä toteuttamiseen/ hyvään elämään	hyvä psyykinen terveys	mielenterveysongelma
	hyvä somaattinen terveys	terveyshaasteet
	itsenäisyys	riippuvuussuhde johonkin
	luovuus	ei käytä luovuutta
	arjen voimavarat	haasteita arjenhallinnassa

TEKEMINEN (doing)	TARPEET	HYVINVOINTIA HEIKENTÄVÄT TEKIJÄT
merkityksellinen tekeminen	työ	työttömyys
	opiskelu	ei tutkintoa/keskeytyneet koulutukset
	harrastukset	ei harrastuksia
	sosiaaliset ja poliittiset aktiviteetit	ei osallistu
	liikunta	ei liikuntaa

Tämän jälkeen valitsin näistä neljästä ryhmästä tarkastelun kohteeksi oman elämän (being) ja sosiaaliset suhteet (loving), jotka värikoodasin vielä 11 pienempään usein toistuvaan teemaan käyttäen Exceliä. Tämän tein selkiyttääkseni tarkempaa tutkimukseni aihevalintaa ja tarkastelin samalla, kuinka paljon eri teemoista löytyy haastattelumateriaalia. Taulukossa 2 esittelen nämä teemat ja niiden esiintyvyyden aineistossa.

Taulukko 2. Lainausten määrien tarkastelua eri ulottuvuuksien ja teemojen mukaan.

teema	oma elämä (being)	yhteisö (loving)	yhteensä
yhteiskunnan palvelut	40	20	60
mielenterveys	54	1	55
ystävät, yksinäisyys	13	32	45
vähemmistöön kuuluminen	27	6	33
päihteet	22	5	27
koulukiusaaminen	6	15	21
yhteiskunta (paineet/suhde)	9	7	16
talous	13	3	16
tulevaisuuden haaveet	14	1	15
rikkokset	5	4	9
vaikuttaminen	4	4	8

Aineisto on suuri ja monipuolinen, ja se sisälsi useita yhteiskunnallisesti kiinnostavia teemoja. Otin fokuksen tutkimuksessani loving ja doing -ulottuvuuksiin, sillä huomasin niillä olevan paljon yhteyksiä toisiinsa. Being -ulottuvuuden rajasin tässä vaiheessa tutkimuksen ulkopuolelle. Loving -ulottuvuudesta otin tarkempaan tarkasteluun kuulumiseen liittyvät teemat, kuten yhteiskuntaan kuuluminen, yksinäisyys ja koulukiusaaminen sekä mielenterveys. Yhteisöistä keskityin erityisesti niihin yhteisöihin, joissa edellä mainitut teemat tulevat ilmi: lapsuuden perhe, kouluyhteisö, ystävyysuhteet, yhteiskunnan yhteisöt, eli haastateltavien nuorten tapauksessa etsivän nuorisotyön ryhmät ja nuorten työpajat. Lopuksi otin vielä käsittelyyn yhteiskunnallisen kuulumisen ja siihen liittyen yhteiskuntaan osallistumisen, jotka menivät keskusteluissa osittain päällekkäin. Palasin siis vielä Atlas.ti:n raporttiin doing-ulottuvuudesta ja kävin sieltä läpi yhteiskunnalliseen osallistumiseen liittyvät keskustelut.

4.4 Tutkimusetiikka

Yksi keskeisimpiä tieteellistä ajattelua ohjaavista periaatteista on tutkimuksen eettisyys (Laukkarinen, Pekkarinen ja Vilmilä 2018, 75). Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2019, 7) mukaan kaikessa ihmiseen kohdistuvassa tutkimuksessa tulisi noudattaa seuraavia periaatteita:

1. Tutkittavien ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioitus.
2. Aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön sekä luonnon monimuotoisuuden kunnioitus.

3. Tutkimuksen toteuttaminen siten, että tutkittaville ei aiheudu merkittäviä vahinkoja, riskejä tai haittoja.

Kun tutkimuksen kohteena ovat lapset tai nuoret, on eettiset kysymykset otettava huomioon erityisen tarkasti. Laukkanen, Pekkarinen ja Vilmilä (2018, 78) kysyvätkin, kuinka lapsen itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan, kun hänen asioistaan päättävät huoltajat. Tai kuinka huolehditaan identiteettiään vasta rakentamassa olevan nuoren henkisestä turvallisuudesta, kun tutkitaan arkaluontoista aihetta?

Koska käytössäni on valmis aineisto, tutkimuksen eettiset kysymykset koskevat itseäni lähinnä analyysin, tulkinnan ja tutkimustulosten raportoinnin osalta. Yhtenä tärkeimmistä kysymyksistä pidän haastateltavien anonymiteetin säilyttämistä, sillä heidän marginaalinen asemansa yhteiskunnassa edellyttää heidän suojaamistaan. Tästä syystä olenkin poistanut aineistosta haastateltujen asuinpaikkakunnan. Haastattelujen nuoret ovat sukupuoleltaan moninaisia, ja olen päättänyt myös häivyttää sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen määreet tutkimuksessani anonymiteetin suojelemiseksi. Tämä on ollut valintana hieman vaikea, sillä jotkut asiat tutkimuksessani olisivat selkeämpiä tai saisivat monipuolisempia merkityksiä, jos olisin säilyttänyt kerronnan esimerkiksi sukupuolenkorjausprosesseista ja niihin liittyvistä haasteista. Päädyin kuitenkin jättämään ne pois haastateltavien anonymiteettiä suojellakseni. Laukkanen ja muut (2018, 92) korostavat, että tutkimusprosessin avoimuus ja valintojen perustelu on tärkeää ja siksi raportoinkin tarkkaan tutkimukseni etenemistä ja erilaisia tutkimuksessani tekemiäni valintoja. Tästä syystä haluan tuoda myös ilmi, että olen ollut työroolissa etsivän nuorisotyön ohjaajana tekemässä erillisnäytteen haastatteluita.

5 KUULUMISEN JA OSALLISTUMISEN KOKEMUKSET OSANA HYVINVOINTIA

Tutkimukseni analyysiluku koostuu kolmesta suuremmasta teemasta; lapsuudenperhe, vertaisyhteisöihin kuuluminen ja yhteiskuntaan kuuluminen. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastelen haastateltavien lapsuudenperheiden tarjoamia lähtökohtia sekä perheen suhtautumista haastateltavan sateenkaarevaan identiteettiin. Toisessa alaluvussa käsittelem haastateltavien kokemuksia ystävistä, yksinäisyydestä, koulukiusaamisesta ja ulkopuolisuuden kokemuksista. Lisäksi nostan esiin etsivän nuorisotyön ryhmät ja nuorten työpajat positiivisten

kuulumisen kokemusten areenoina. Kolmannessa alaluvussa syvennyn haastateltavien kokemuksiin yhteiskunnasta ja siihen kuulumisesta sekä yhteiskunnallisesta osallistumisesta ja aktiivisuudesta.

5.1 Lapsuudenperheen lähtökohdat

Perheen ja läheisten ihmisten tehtävänä on suojella lasta ja rakastaa häntä sellaisena kuin on. Lapsen hyvinvoinnin ja psyykkisen terveyden perusedellytyksenä on vanhempien hyväksyvä suhtautuminen. (Alanko 2014, 21.) Lapsuudenperheen ominaisuuksien vaikutuksia muun muassa mielenterveyden ongelmiin, on selvitetty Marko Merikukan tuoreessa väitöstutkimuksessa. Vanhempien ja lasten mielenterveysongelmilla on havaittu yhteys. Tutkimuksen mukaan vanhempien mielenterveysongelmat olivat suurin yksittäinen altistava tekijä (35 %) lasten mielenterveysongelmille sekä mielenterveysperustaiselle työkyvyttömyyseläkkeelle myöhemmin elämässään. Huono-osaisuus selitti näistä yli neljäsosan (28 %). (Merikukka 2020, 99.) Sateenkaarinuorten hyvinvointia selvittävässä tutkimuksessa kävi ilmi, että suurin osa vanhemmista suhtautui hyväksyvästi heidän ei-heteroseksuaaliseen suuntautumiseensa. Silti yli puolet (55 %) vastaajista oli pelännyt vanhempiensa suhtautumista heidän ei-heteroseksuaaliseen suuntautumiseensa ja vähän alle puolet (40 %) oli pelännyt joutuvansa muuttamaan pois kotoa seksuaalisen suuntautumisen paljastuttua. Kolmannes (34 %) kertoi joutuneensa epäasiallisen kohtelun uhriksi perheensä taholta. (Alanko 2014, 21–22.)

Aiemmassa tutkimuksessa on havaittu, että lapsuudenperheen talousvaikeudet, mielenterveys- tai päihdeongelmat ja sijoittaminen kodin ulkopuolelle näyttävät olevan riski aikuisuuden hyvinvoinnin ongelmiin. Merikukka on tarkastellut vanhempien mielenterveyden häiriöiden ja sosiaalisen sekä taloudellisen huono-osaisuuden vaikutuksia aikuisuuden hyvinvoinnille. Hän käyttää väitöskirjassaan termiä *riskitekijä* sellaisista ympäristön sosiaalisista tekijöistä, jotka vaikuttavat negatiivisesti yksilön kasvamiseen yhteiskunnan kokonaisvaltaiseksi jäseneksi. (Merikukka 2020, 35.) Rekisteripohjaisessa seurantatutkimuksessa verrattiin vuonna 1987 syntyneiden kodin ulkopuolelle sijoitettujen nuorten aikuisten pärjäämistä ei-sijoitettujen nuoriin aikuisiin eri hyvinvoinnin osa-alueet huomioiden. Tutkimuksessa selvisi, että sijoitettu nuori aikuinen on ei-sijoitettua nuorta aikuista selvästi useammin suorittanut vain perusasteen tutkinnon. Sijoitustaustaisista nuorista miehistä 67,1 % oli suorittanut vain perusasteen

tutkinnon, kun ei sijoitetuista vain perusasteen tutkinnon varassa oli 14,7 %. Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla oli myös ei-sijoitettuja useammin käyntejä psykiatrian poliklinikoilla tai osastohoitojaksoja mielenterveyssyistä. Lisäksi kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret aikuiset olivat lähes neljä kertaa useammin toimeentulotuen asiakkaita, ja he tulivat ei-sijoitettuja todennäköisemmin alle 20-vuotiaina äideiksi. (Kestilä, Väisänen, Paananen, Heino & Gissler 2012, 606–609.)

Merikukan tavoin olen nimennyt edellä mainitut tekijät hyvinvoinnin riskitekijöiksi, sillä niistä jokaisella on potentiaali vaikeuttaa nuorten kasvua ja kehitystä kohti kokonaisvaltaista yhteiskunnan jäsenyyttä sekä tasapainoista aikuisuutta. Haastatteluaineistossani lapsuudenperheen hyvinvoinnin riskitekijöitä kartoitettiin haastatteluissa kuuden eri teeman avulla käyttäen seuraavia kysymyksiä:

- Oliko perheessä talousvaikeuksia?
- Oliko perheessä mielenterveys- tai päihdeongelmia?
- Oliko perheenjäsenellä sairautta tai vammaa?
- Onko haastateltava itse tai perheenjäsen joutunut rikoksen uhriksi?
- Onko haastateltava itse tai perheenjäsen joutunut seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi?
- Onko haastateltavalla ollut lastensuojelun asiakkuutta?

Kolme haastateltavaa kertoi taloudellisista vaikeuksista perheessä. Lisäksi useampi haastateltava kertoi, että välillä oli tiukkaa, mutta se ei vaikuttanut esimerkiksi perustoimeentuloon tai harrastamiseen. Haastateltavista suurin osa kertoi negatiivisista kokemuksista perheenjäsenen päihdeongelman takia. Seitsemän haastateltavaa yhdestätoista kertoo vanhemman tai vanhempipuolen päihdeongelmasta. Diagnosoitu mielenterveysongelma oli vain yhden haastateltavan vanhemmalla, ja toinen haastateltava kertoi epäilevänsä, että päihdeongelmaisella vanhemmalla olisi myös diagnosoimaton mielenterveysongelma. Päihdeongelmien lisäksi yli puolet kertoi, että heidän lapsuutensa perhe-elämää varjosti vanhemman tai sisaruksen fyysinen sairaus tai vamma.

Haastatteluissa selvitettiin myös joutumista rikoksen tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Näiden asioiden äärelle ei haastatteluissa pysähdytty, mutta niillä saattaa olla isoja vaikutuksia kuulumisen ja vaikuttamisen kokemuksille, joita ei tässä tutkimuksessa pystytä tarkastelemaan. Huomattavaa on, että suurin osa haastatelluista tai heidän perheenjäsenistään on joutunut

seksuaalisen hyväksikäytön ja rikoksen uhriksi. Nämä lomittuvat osittain, sillä osa kertoo seksuaalisen hyväksikäytön johtaneen oikeusprosessiin ja on näin ollen raportoitu myös rikoksen uhriksi joutumisena. Kolme haastateltua on itse joutunut seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, ja lisäksi kolmen eri haastateltavan sisarus tai sisarukset ovat kokeneet seksuaalista hyväksikäyttöä.

Tein myös vertailua siitä, kuinka erilaiset ongelmat ovat kasautuneet haastateltavien lapsuudenperheissä. Kaikkien haastateltujen perheessä oli vähintään yksi riskitekijä. Kolmen haastatellun perheessä oli neljä kuudesta riskitekijästä ja kahden haastatellun kohdalla täyttyi kolme riskitekijää. Selkeästi yleisimmät riskitekijät olivat sairaus tai vamma perheessä (seitsemällä haastatellulla), päihde- tai mielenterveysongelma perheessä (kuudella haastatellulla) ja seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuminen (itse tai joku perheenjäsen, kuudella haastatellulla). Tämän perusteella voin todeta, että useammalla haastatellulla on ollut haastavat lähtökohdat elämälleen. Yllättävää on, että vain yhdellä on ollut lastensuojelun asiakkuus, ja hän oli pitkään sijoitettuna perheen ulkopuolelle. Syinä sijoitukselle olivat vanhemman kuolema ja toisen vanhemman päihdeongelma. Osasta muidenkin haastateltavien vastauksia on luettavissa, että perheet olisivat tarvinneet lastensuojelun tukea. Osa haastateltavista mietti itse, että ehkä olisi ollut syytä lastensuojelun avulle, mutta tätä ei ollut tarjottu, tai perheessä vanhemmat eivät itse halunneet sitä.

Haastatelluista yli puolet elivät perheissä, joissa vanhemmalla oli päihde- tai mielenterveysongelma. Päihdeongelmista kärsineissä perheissä kasvaneet haastateltavat kertovat turvattomuuden kokemuksista. Eräs haastateltava kertoo, että humalassa vanhemmat riitelivät ja käyttäytyivät väkivaltaisesti toisiaan kohtaan, kuuntelivat musiikkia kovalla ja huorittelivat haastateltavaa. Jo omillaan asuvat sisarukset koittivat puuttua vanhempien päihteidenkäyttöön siinä onnistumatta. Nuoren avuntarve kasvoi niin suureksi, että hän pohti itsestään lastensuojeluilmoituksen tekemistä, mutta sisarukset ja vanhemmat sanoivat, että asiat muuttuvat huonommaksi, jos ilmoituksen tekee. Hän myös kuvailee jääneensä huomiotta ja vaille apua.

H: Mutta häiritsikö, totta kai se häiritsi muitten sinun sisarusten elämää?

N: Mm. No, se oikeastaan vasta ilmeni silloin kun muut lapset oli muuttanut pois kotoa, että oikeastaan minä olin se ainut kuka joutui sitä kokemaan. Ja onhan siihen niin kuin... Vanhemmat sisarukset yritti aina tulla väliin ja itkien niin kuin pyytää, että lopettakaa se, ettekö te huomaa mitä teette itsellenne. Mutta mut jätettiin aina siitä

yhtälöstä pois, ei otettu huomioon sitä, että millä tavalla mä kärsin siitä. Vanhemmat sanoivat, että ”no, te olette aikuisia ihmisiä, te voitte mennä omaan kotiinne, ei teidän tarvitse tätä katsoa”. Sisarukset lähti, minä jäin.

H: Mm.

N: Ei kukaan ikinä kysynyt minulta, että miltä sinusta tuntuu tai silleen. (N1)

Haastateltava kertoo haastavista väleistä vanhempiinsa myös haastatteluhetkellä. Vanhemmat käyttävät edelleen päihteitä, mutta toinen vanhempi on lähiaikoina osoittanut mielenkiintoa haastatellun elämään. Tilanne on kuitenkin haastava, sillä haastateltavalla on katkeruutta vanhempaa kohtaan asioista, jotka ovat tapahtuneet hänen ollessaan lapsi.

Myös toinen haastateltava kertoo turvattomuudesta päihdeperheessä. Vanhempi joi sekä vapaa-ajalla että loma-aikanaan ja sammui usein. Paikalla oli myös sisarus, joka käytti alkoholia ja toi kotiin myös kavereitaan käyttämään päihteitä. Toinen sisarus oli haastateltavan nuoruudessa muuttanut omilleen, ja haastateltava lähti usein turvaan kodissa olevilta päihtyneiltä sisaruksen luo.

Myös lasten perustarpeiden huolehtimisessa on ollut puutteita niin ruuan tarjoamisen kuin lapsen koulunkäynnistä huolehtimisen osilta. Vanhempien päihteidenkäytöstä lapsena kärsinyt haastateltava kertoi ala-asteella ottaneensa vanhemman lompakosta rahaa, jotta sai ruokaa. Hän joutui ala-asteelta lähtien huolehtimaan myös koulunkäynnistä ja läksyistä itse ja kertoo väsyneensä siihen myöhemmin, mikä näkyi lintsaamisena yläasteella. Toinen jaksamisen kanssa kamppailevan vanhemman kanssa elävä haastateltava kyllästyi syömään einespizzaa ja alkoi nuorena itse huolehtia kaupassakäynnistä ja ruuanlaitosta, kun vanhempi ei siihen kyennyt.

Vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmien vaikutukset hyvinvoinnille on todettu myös muissa tutkimuksissa. Vuoden 1991 lapsikohortin tarkastelussa selviää, että joka kymmenes lapsi on elänyt perheessä, jossa on päihdeongelmaa. Sen mukaan isän päihdeongelma on yleisempi kuin äidin, ja molempien vanhempien päihdeongelma on harvinaista. Yleisin päihde on alkoholi, jonka ongelmakäyttöä on 70-80 prosentilla tapauksista, ja loput perheet kärsivät vanhemman huumeiden tai huumeiden ja alkoholin sekakäytöstä. (Raitasalo, Holmila & Jääskeläinen 2016, 84–85.) Äidin päihdeongelmalla ja lapsen mieliala- ja ahdistuneisuushäiriöllä on todettu 3,5 kertainen riski verrattuna ei-päihdeongelmaiseen äitiin rekisteriaineistoon pohjautuvassa tutkimuksessa. Siinä on todettu myös äidin psykiatrisen

ongelman (lähes nelinkertainen riski) ja äidin köyhyyden (2,5 kertainen riski) vaikutuksista lapsen mieliala- ja ahdistuneisuushäiriön esiintyvyydelle. (Ranta 2014, 48.)

Seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin kuulumisen näyttää aiheuttavan ristiriitoja perheiden sisällä. Teemaa on käsitelty kuudessa haastattelussa, joissa on selvitetty kuinka vanhemmat ovat suhtautuneet lapsensa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen. Lähes kaikki kertoivat haasteista keskustella asiasta kotona. Yksikään haastatelluista ei kertonut, että asiasta puhuminen olisi ollut helppoa. Osa on kertonut seksuaalisesta suuntautumisestaan tai sukupuoli-identiteetistään vasta aikuisiällä, vaikka ovat itse tiedäneet kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön jo paljon nuorempaan.

Kertomisen pelko on tullut esille myös Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimushankkeessa, jossa kartoitettiin muun muassa avoimuutta ja ympäristön suhtautumista. Joka viides haastatelluista pelkäsi paljon tai melko paljon sitä, että jos kertovat vanhemmilleen kuuluvansa seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, vanhemmat pyytävät heitä muuttamaan pois kotoa. Tutkimuksessa selvisi myös, että 20–25-vuotiaat olivat avoimempia seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteettinsä kanssa kuin nuoremmat, 15–19-vuotiaat vastaajat. Syyksi epäiltiin ainakin osittain sitä, että yli 20-vuotiaat ovat jo monesti muuttaneet pois kotoa. (Taavetti 2016, 138 ja Taavetti, Alanko & Heikkinen 2015, 6–7.)

Eräs haastateltava kertoo vahvasti uskonnollisesta vanhemmastaan, jolle kertomista jännitti pitkään. Kerrottuaan hän sai kuulla vanhemmaltaan seksuaalivähemmistöön kuulumisen olevan ”ohimenevää”. Haastateltu kuvaa kertomiseen liittyvää jännitystä näin:

H: [...] Sit mä ajattelin, että tuun parin vuoden päästä, siis lähdin kymppiluokalta [asuinpaikkakunnalle] junalla sunnuntai-illalla koulul vai maanantaiaamuna. Ja just kun juna tulee ja ennen kun mun tarvitsee hypätä junaan, niin heitän [vanhemmalle], että hei olen [seksuaalivähemmistön edustaja] ja junan oveen.... Ja ne oli vielä niitä vanhoja junia, että sai ite oven kiinni. Ovi kiinni ja lukkoon ja omalle paikalle ja ”oh shit”. Se on menoa. Lähde jo, lähde jo. Mut ei siellä kyllä. Ei. (N8)

Lisäksi haastateltu kertoo, kuinka vanhemman käytös oli erilaista suhteessa omaan lapseen tai muihin ihmisiin, kun puhuttiin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä. Vanhempi piti rohkeana sitä, jos joku muu oli avoimesti kyseisiin vähemmistöihin kuuluva, mutta oman lapsen erilaista identiteettiä hän ei hyväksynyt.

H: No hope.

N: No hope. Niin kauan kun asiasta ei puhuta, niin kaikki menee ihan hyvin. Mut kyllä hän voi kertoa kun alkaa seurakunnalla joku miespappi, joka käyttää meikkiä ja kynsilakkaa ja naisten koruja. Sitaateissa naisten koruja. Mut siitä hän ehkä kertoo jopa rinta rottingilla ja on silleen, että se on aika hienoo, että hän on niin rohkee. (N8)

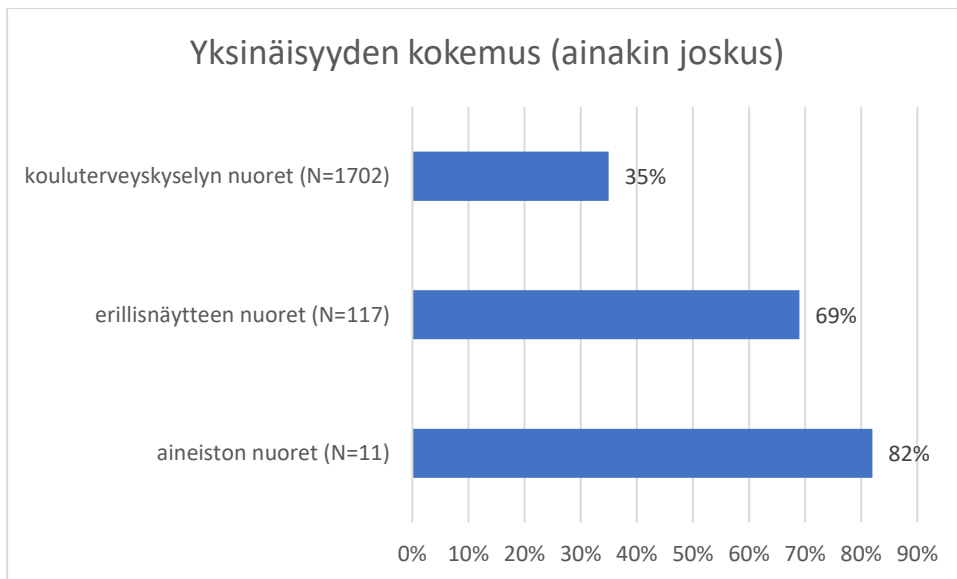
Toinen haastateltu kuvaa lähivanhempansa suhtautuvan asiaan hyvin, mutta välit muualla asuvaan vanhempaan ja osaan sukulaisista ovat ristiriitaiset, sillä he eivät hyväksy hänen *suuntautumistaan*. Vain yksi haastatelluista kertoi, että ei ole suoranaisesti kertonut asiasta kotona, mutta uskoo vanhempien arvaavan, sillä hän puhuu aktiivisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöasioista kotona yleisemmällä tasolla.

5.2 Kokemuksia ystävyysuhteista ja kouluyhteisöihin kuulumisesta

Tässä alaluvussa käsittelen aineistoni nuorten kuulumisen kokemuksia suhteessa vertaisiin ja otan käsittelyyn kouluyhteisöt, ystävyysuhteet sekä etsivän nuorisotyön ryhmät ja nuorten työpajat.

5.2.1 Ystävät ja yksinäisyys

Nuorisobarometrin erillisnäytteessä (Gretschel & Myllyniemi 2017, 13) nousi esille, että koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret kokevat yksinäisyyttä ainakin joskus kaksi kertaa useammin (69 %) kuin muut nuoret (35 %). Tämän tutkimuksen sateenkaarivähemmistöön kuuluvista NEET-nuorista lähes kaikki kertoivat yksinäisyyden kokemuksista (9/11 haastatellusta, 82 %). Yksinäisyyden kokemukset näyttäisivät olevan siis hyvin yleisiä näiden nuorten keskuudessa. Haastatteluhetkellä yksinäisyyttä koki kahdeksan nuorta yhdestätoista joko jatkuvasti tai ajoittain. Kuviossa 7 olen verrannut kolmen eri aineiston (nuorisobarometrin, nuorisobarometrin erillisnäytteen ja oman aineistoni) haastateltavien kokemuksia yksinäisyydestä.

KUVIO 7. Yksinäisyyden kokeminen kolmessa eri aineistossa (Nuorisobarometri 2017, Nuorisobarometrin erillinäyte ja pro gradu -tutkielmani aineisto)

Eräs haastatelluista kertoo yksinäisyyden tunteista porukassa ja siitä, että ei kuulunut joukkoon ja tunsu itsensä ulkopuoliseksi.

H: Koetko sä koskaan yksinäisyyttä? Tai onko se ollut läsnä sun elämässä sillä tavalla merkittävästi, et sä olet kokenut olevasi yksinäinen?

N: Se oli aika... On ollut sellasta... Joo, aina silleen läpi ala-, ylä- ja lukion silleen eri lailla, että vaikka on ollut just jossain kaveriporukoissa, niin silti on aina saattanut tuntua silleen ulkopuoliselta ja yksinäiseltä. Ehkä se on ollut sitten osaksi [vähemmistö]sukupuolisuuden identiteettiä, että ei ole tuntenut olevansa [kertoo yksityiskohtia]...

H: Mm.

N: Sitten ei oikein tiennytkään mihin oikein kuulu. (N1)

Haastateltava yhdistää ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden kokemukset sukupuoli-identiteettiinsä. Valtavirrasta poikkeavalla sukupuoli-identiteetillä näyttäisi olevan siis vaikutusta yksinäisyyden kokemiseen ryhmässä. Haastateltava analysoi ulkopuolisuutta myös nuoruuden identiteetin etsimisen kautta, kun ei oikein tiennyt, mihin kuuluu. Eräs haastatelluista kuvasi, että ei voi saada parisuhdetta ennen kuin sukupuoleen liittyvä prosessi saadaan päätökseen ja kuvailee elävänsä jonkinlaisessa välitilassa niin kauan.

Erään haastateltavan nuoruus on ollut yksinäistä, mielenterveysongelmien ja koulukiusaamisen sävyttämää. Hän kertoo, ettei paikkakunnalla ollut yhtään ystävää ja kukaan ei ollut hänestä

kiinnostunut ja tästä syystä hän oli yksin. Haastateltavalla oli kuitenkin pari kaveria muilla paikkakunnilla, joiden kanssa pelasi videopelejä.

H: Oliko sinulla muuten ystäviä silloin koko [paikkakunta] aikana?

N: Ei.

H: Okei.

H: En mä ikinä kehdannut kotiin ketään kaveria pyytää. Ei musta, ei kukaan ihminen oikein osoittanut kiinnostusta musta, joten ajattelin että olen sitten itsekseni.

H: Aivan. Joo. (N1)

Sittemmin hän on löytänyt nykyiseltä paikkakunnalta hyvän ystäväpiirin, joten peruskouluajan yksinäisyys ei kuitenkaan hänen kohdallaan jatkunut aikuisiässä. Myös toinen haastateltava kertoo syvästä yksinäisyydestä läpi elämän aina päiväkodista lähtien ja hänen kohdallaan yksinäisyys on jatkunut tähän päivään saakka.

H: Onko niin, että sä tavallaan luonnehtisit, että sun, ootsä niinku yksinäinen?

N: Oon.

H: Joo. Onko se aina ollut sun elämässä, että sulla on ollut puutetta noista ystäivistä?

N: Joo, aina on ollut se ongelma.

H: Joo, ihan siis, ihan päiväkodista lähtien?

N: Joo.

H: Joo. Onko jossain vaiheessa ollu sillee parempi se tilanne? Onkse aina ollu yhtä surkee?

N: No ala-asteella jossain vaihees oli muutama kaveri, mut muuten ollu aina yhtä surkee. (N2)

Ilman ystäviä elämä tuntuu tyhjältä ja hän antaakin kouluarvosanan 5 sille, kuinka tyytyväinen on elämäänsä.

H: Jos sä mietit tyytyväisyyttä sun elämään ihan arvosanoilla 4–10, ni mitä sä arvioisit?

N: Mmm, viis.

H: Joo. Eli on se aika alhanen siinä mielessä. Mut siihen viime kevääseen verrattuna, ni se on arvattavastikin noussut sieltä nelosesta vitoseen?

N: Joo.

H: Mut mä oisin aatellu, et se ois saattanu nousta jo pitemmällekki?

N: Mmm... Ei oikeestaan, viel kaipais niinku ystäviä, et sais sillee niinku tuntuu et elämä menee ohi, ku on aina vaan yksin, ja ei oo oikee muuta ku se kävely ja sit yksin kotona olo. (N2)

Sama haastateltava kertoo, ettei näe elämässään oikein mitään hyvää, sillä mielenterveysongelmien ja kesken olevan sukupuolenkorjausprosessin lisäksi hänen elämästään puuttuvat ystävät ja tekeminen. Näistä syistä hän antaa elämälleen kouluarvosanaksi vain viisi.

Myös parisuhteen tai deittailun kaipuu nousi esille kolmessa eri haastattelussa. Haastatellut kertoivat, kuinka cis-heterokavereiden on paljon helpompi löytää lyhyt- tai pitkäaikaista seuraa esimerkiksi treffisovellusten kautta, kun taas haastatellulla sukupuolivähemmistöön kuuluvana nuorena tämä tuottaa haasteita ja aiheuttaa osaltaan yksinäisyyden tuntemuksia.

H: Koetko semmoisessa negatiivisessa määrissä yksinäisyyttä?

N: Joskus joo. Et varsinkin, no oon sinkkuna nyt ollut, onks tää nyt kolmas vuosi, kun lähtee käyntiin. Ja sit jos vertaan vaikka mun kavereita, jotka ovat sinkkuina. Niinkun on näitä kaiken maailman deittisovelluksia, niin he saa sieltä treffeit ja tapaa tyyppit ja harrastavat yhdyntää, sanotaan suoraan. Ja minä, joka on myös niissä samoissa perkuleen paikois. Ei saa treffeit, ei seuraa, ei mitään. Niin kyllä se aika pahasti lannistaa välillä. Et kyllä se aina. Ja sit ku kaverit on, että jee mul on treffit tänään ja sain näin ja näin monta mätsiä. Ja sit kun ne on silleen, että vähän panettais, että mä en oo saanut kolmeen päivään. Mää, että mä en oo saanu 365 päivään kertaa kaks ja puol. Et älä tuu mulle kertoo, jos et oo saanu hetkeen. Et tolt kannalta koen itteni välillä yksinäiseksi [...] Mut ku ei mätsää, niin ei mätsää. (N8)

Elämän nivelvaiheet, kuten opiskelun aloittaminen tai lopettaminen ja muutto paikkakunnalta toiselle vaikuttavat ystäväpiiriin ja yksinäisyyden kokemiseen. Uudelle paikkakunnalle muuttaessa kaverit ja ystävät jäävät usein kauas, ja uusien ystäväsuhteiden solmiminen voi olla haastavaa. Yksi haastateltava kertoo, kuinka lapsuuden paikkakunnalla ei ollut kavereita, mutta uudella paikkakunnalla on työpajan kautta löytänyt hyvän ystäväpiirin ja tukiverkoston, jonka myötä myös elämänlaatu on parantunut, eikä hän ”jumita itseksensä kotona enää”. Toinen, syvää yksinäisyyttä kokeva haastateltava kertoo, että nykyisellä paikkakunnalla hänellä ei ole yhtään kavereita tai ystäviä ja vanhalla paikkakunnalla on muutama kaveri, joita tapaa siellä käydessään. Yksi haastateltava taas kertoo suurimmaksi syyksi opiskelun keskeytykselle sen, että tunsikin itsensä liian yksinäiseksi eikä ollut mielenterveyssyistä koulukuntoinen. Vanhalle paikkakunnalle jääneitä ystäviä myös ikävöidään.

H: Mitenkäs tyytyväinen sä oot ihmissuhteisiin tällä hetkellä mitä sulla on?

N: No silleen aika tyytyväinen mutta mä kaipaaisin just ehkä sellasii niinkun läheisiä ystävyys-suhteita ehkä vähän enemmän. Että mulla niinkun... no mä koen tällä hetkellä, että mulla on yks oikeesti läheinen ystävä ja se asuu tällä hetkellä [yli 300

kilometrin päässä] ja sitä ei sitten nää kovin usein ja me kumpikaan ei osata hirveen paljoa pitää yhteyttä sitten viestillä esimerkiksi et se on kyllä just semmonen ystävä sitten että sen kanssa sitten kun juttelee niin se tuntuu samalta kuin ois jutellut sen kanssa viimeks eilen vaikka ei oltaiskaan juteltu moneen päivään tai viikkoon. (N4)

Toinen haastateltava määritteli nykyisen opiskelupaikkakunnan kaverit tutuiksi ja ikävoi vanhoja kavereitaan.

H: Miten tota kun sä aattelet tätä kokonaisuutta niin miten tyytyväinen sä oot sun elämään?

N: Kyl mä oon silleen aika tyytyväinen et ainoo mihin mä oon silleen tyytymätön tällä hetkellä on just se että kaverit asuu niin kaukana. Tai ei nyt hirveen kaukanakaan mutta silleen että kaverit asuu muilla paikkakunnilla niin ja silleen just että mulla täällä [nykyisellä paikkakunnalla] ei hirveesti oo kavereita tai ainakaan sellasia niinkun... kyllä mulla tuttuja on mutta ei sellasia sitten kavereita kelle mä esimerkiksi ite osaisin laittaa vaikka viestiä silleen randomisti että hei voinko mä tulla käymään ja niinkun tollasta. (N4)

Eräs haastateltava kokee, että hänellä on nyt hyvä kaveritilanne, mutta muutto uudelle paikkakunnalle ja siellä ammattikorkeakoulun aloittaminen jännittää, sillä koulukiusaamisen myötä hänellä on huonot kokemukset kouluyhteisöistä. Peruskoulussa ja lukiossa opiskelu olisi muuten kiinnostanut, mutta kokemus yhteisöstä oli huono. Pelko näyttäytyy siinä, että hän jo valmiiksi murehtii sitä, sopiiko uuteen opiskeluporukkaan vai jääkö ulkopuolelle.

N: Mutta tosiaan jännittää se... Ammattikorkea, ja sitten se, että miten mä sovin sitten siellä opiskelijoiden yhteisöön.

H: Mm. Totta. Sitä ei pysty silleen ennakoimaan, se on niin erilainen, kun kaikki muut yhteisöt tähän asti.

N: Niin, mulla on vaan kokemusta ala- ja yläasteelta ja lukiosta.

H: Niin, ja niistä ei ole kovin hyvä kokemus?

N: Niin, no oli se ihan—kyllä tykkäsin tunteista ja niin kuin opettajista mutta sitten en vaan sopinut mihinkään ryhmään silloin oikein. (N6)

5.2.2 Kiusaaminen ja ulkopuolisuuden kokemukset koulussa

Haastatteluihin osallistuneiden nuorten kokemukset kouluyhteisöön kuulumisesta ovat kiusaamisen myötä ulkopuolisuuden kokemusten sävyttämiä, sillä kaikki haastateltavat ovat kärsineet koulukiusaamisesta jossain vaiheessa kouluvuosiensa aikana. Ero nuorisobarometriin 2017 on merkittävä, sillä sen mukaan puolet vastaajista (N=1702) olivat täysin eri mieltä

väittämän kanssa, että joutuivat peruskouluaiikana toisten kiusaamaksi (Pekkarinen & Myllyniemi 2017, 23). Osalla kiusaaminen on ollut ohimenevää, mutta toisilla jatkunut koko peruskoulun ajan. Osa haastatelluista kokee kiusaamisen vaikuttaneen negatiivisesti monella eri elämän osa-alueella sekä vaikuttavan elämään edelleen.

Lasten ja nuorten syrjintää käsittelevässä tutkimuksessa (Kankkunen ym., 2010, 40–41) selvitettiin syrjinnän kohteeksi joutumisen seuraamuksia lasten ja nuorten elämän myöhemmissä vaiheissa. Tutkimusaineiston perusteella kokemukset jaoteltiin kolmeen eri luokkaan: positiiviset, neutraalit ja negatiiviset. Negatiivisia kokemuksia oli selkeästi eniten, ja seuraamukset olivat moninaisia. Lapset ja nuoret kokivat fyysisiä oireita, jotka vaikuttivat esimerkiksi myöhempään koulussa käyntiin muun muassa poissaolojen muodossa; oli vatsakipuja, voimatonta oloa ja pahan olon tunnetta. Psykkiset oireet olivat esimerkiksi pelkotiloja ja ahdistuneisuutta. Kiusatuksi tuleminen aiheutti myös pelkoa sen uusiutumisesta, mikä taas näkyi haasteina tutustua uusiin ihmisiin ja aiheutti vetäytymistä yhteisöstä. Lisäksi raportissa mainittiin itsetunnon aleneminen ja ulkonäköpaineet, varautuneisuus, vihaisuus ja aggressiivisuus, joiden seurauksena uusien ystävyysuhteiden solmiminen ja vanhojen säilyttäminen muuttui todella haastavaksi. Neutraalien ja positiivisten vastauksien takana oli ajatus siitä, että syrjintä oli tehnyt nuorista henkisesti vahvempia persoonia. Lisäksi tärkeänä huomiona oli oivallus siitä, kuinka itse ei halua kohdella muita ihmisiä.

Tutkimusaineistossani on nähtävillä samankaltaisia oireita kuin syrjintätutkimuksessa. Eräs haastateltu kertoo, kuinka kiusaaminen on juurtunut hänen ajatusmalliinsa siitä, kuinka muut ihmiset näkevät hänet, ja se on vaikeuttanut osallistumista opiskeluryhmän toimintaan.

H1: Kyllä, näätkö, että sillä, et sua on silloin kiusattu, että se vaikuttaa edelleen sun elämään?

N: Uskon et se oli alku tosi monelle ongelmalle, et just ekana vuonna [luovan alan oppilaitoksessa] niin mä lopetin osallistumisen jossain puolessa välissä just sen sosiaalisen takia, et mun piti seurustella ja silleen. Mä koin sen epämukavaksi, koska just oletin, et ihmiset kohteli mua erilailta jonkun takia, en tiedä miksi, mut uskon että semmoset ajatukset juurtuvat siihen kiusaamiseen, et ihmiset jostain syystä eivät pidä susta. (N9)

Toinen haastateltu kertoo jatkuvan ja rankan koulukiusaamisen aiheuttaneen vihanhallintaongelmia ja aggressiivista käytöstä erityisesti yläkoulussa ollessaan. Hän kuvasi

henkisen ja fyysisen kiusaamisen aiheuttaneen patoutunutta vihaa, jota käytti itsensä puolustamiseen kiusaamistilanteissa.

H: Okei. Minkä tyyppistä se kiusaaminen oli?

N: Sitä oli paljon erilaista. Oli niinku nimittelyä ja haukkumista, syrjimistä, mut sit oli myös fyysistä, et sylettiin päälle, heiteltiin kivillä, käytiin käsiks.

H: Joo, joo. Eli kaikki mahdollinen. Ja yläasteella, et olikse ihan sama? Et kaikenlaista ja moni ihminen.

N: Öö, silloin se oli alkuun kaikenlaista, mut silloin oli tavallaan oppinu jo puolustamaan itseäni, et niinkun silloin saatettiin haukkua ja syrjiä, mut jos käytiin käsiks, ni tappelin vastaan.

H: Joo.

N: Nii, ja sit ku oli niin paljo patoutunutta vihaa ja joku sylki tai heitti mua jollain tai kävi käsiks, ni tavallaan napsahti aina päässä. Ja sit ku se kaikki patoutunu viha ja raivo tulee kerralla ulos, tai ainaki siitä osa, niin oli tavallaan paljo enemmän voimaa, ni sai pistetty aika kovalla takasi. (N2)

Haastateltava kertoo myös aggressiivisuuden lopettaneen ”koulun pahimman kiusaajan” kiusaamisen häntä kohtaan alakoulussa, kun hän erään kiusaamistapauksen jälkeen otti kiusaajasta kiinni ja huusi hänelle kovaan ääneen. Sama haastateltava kertoo, että oma aggressiivinen käytös muita kohtaan lopetti fyysisen kiusaamisen yläkoulussa, mutta ei estänyt henkistä kiusaamista, joka oli syrjimistä ja nimittelyä. Kiusaamiskokemukset näyttäytyivät kuitenkin vihanhallintaongelmina myöhemmin elämässä, ja haastateltava kertoo kulkeneensa pitkän tien käsitellessään vihanhallintaongelmiaan.

N: Et tavallaan siin oli hyvä, et sain pidetty omia puolia, mut sit mulla niinku, okei se kiusaaminen oli tosi kauheeta ja sit tuli jonkin verran näit vihanhallintaongelmia, mut nyt on niinkun, siihen meni jonkin verran aikaa, mut niinku tuli niit vihanhallintaongelmia, nii mä tajusin, et niinkun heikot hermot ja vihanhallintaongelmat tulee mun [vanhemmalta]. Mä en haluu olla yhtään niinku mun [vanhempi]. Nii sit niinkun kävin työstää niitä. (N2)

Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien nuorten koulukiusaamiskokemuksia on kartoitettu myös Helsingin Diakonissalaitoksen Vamos-palveluiden osallistujilta kerätyssä haastatteluaineistossa (N=120). Vamos-kokonaisuus sisältää useita kyseiselle kohderyhmälle tarjottavia palveluita, kuten etsivää nuorisotyötä ja erilaisia päivätoiminnan ryhmiä. Vastaajista yli puolet olivat samaa tai jokseenkin samaa mieltä väitteen kanssa, joka koski koulukiusatuksi tulemistä. (Alanen, Kainulainen & Saari 2014, 12, 20.)

Kiusaamissyyt ja -tavat ovat olleet aineistoni nuoria kohtaan moninaisia. Seksuaalivähemmistöön kuuluminen tai epäily siitä riitti syyksi kiusaamiseen kahden haastateltavan kohdalla (ks. kuvio 8). Suurinta osaa haastatelluista on kiusattu henkisesti, ja lähes puolta myös fyysisesti. Kiusaaminen on ollut esimerkiksi nimittelyä ja haukkumista, selän takana puhumista, ulkopuolelle jättämistä, päälle sylkemistä, seksuaalista ahdistelua, räkäpaloilla heittelyä ja tönimistä.

KUVIO 8. Koulukiusaamisen syyt haastatteluaineiston perusteella.

Syyt kiusaamiselle olivat moninaisia. Osa niistä liittyi ulkonäköön, kuten pukeutuminen, lihavuus tai pieni koko. Osa syistä liittyi seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumiseen tai muiden epäilyyn siitä. Eräs haastatelluista kertoi, kuinka hänestä liikkunutta huhua seksuaalivähemmistöön kuulumisesta levitti koulukavereiden lisäksi heidän vanhempansa. Pienellä paikkakunnalla tämä lisäsi ulkopuolisuuden kokemusta.

N: Se, että olin erilainen. Tai just silleen, olin aina se vähän tukevampi lapsi, se kellä on oudot jutut, se joka hengaillee vaan [sukupuoli] kanssa. Ja sitten yläasteella meni siihen, no just [paikkakunta] on pieni paikkakunta, huhuttiin just, oli liikku huhuja,

että olenko [seksuaalivähemmistöön kuuluva] ja siihen liitty, siihen osallistui ihan kaverit ja aikuiset vanhemmat. (N1)

Toinen haastateltava kertoo kohdanneensa kiusaamista sen takia, että viihtyi vastakkaisen sukupuolen edustajien seurassa. Myöhemmin häntä kiusattiin myös homoseksuaalisuuden takia, kun hänen seksuaalinen suuntautumisensa valkeni kiusaajille. Haastateltava on kuitenkin osannut jättää huutelun ”omaan arvoonsa”, eikä ole häiriintynyt kiusaamisesta.

N: [...] Paitsi et perus just jotain semmosta koulukiusaamista mitä oli jossain ala-asteella ja yläasteella, ja sen jälkeen se oikeestaan loppuki, joka nyt varmaan lähti jostain ala-asteelta et mulla oli vaan hengasin aina [vastakkaisen sukupuolen edustajien] kanssa ja sitten kun jossain vaiheessa ihmiset tajus että mä oon [seksuaalivähemmistöön kuuluva] niin sit varmaan siitä alko kiusaamaan mutta niinku siihen se oikeestaan jäi. Ja sit mä muistan, että mä ala-asteellaki olin tosi semmonen jätin sen niinku hyvin omaan arvoonsa et ei mua, jotenki mulla oli kavereita ei mua koskaan jaksanu kiinnostaa jos joku huus jotain tai heitti jotain tyhmiä vitsejä, ei mua kyllä niinku ei se oikeestaan häirinny mua hirveesti koskaan. (N5).

Kaksi vastaajaa kertoi, ettei koulukiusaaminen ole jättänyt heidän elämäänsä jälkiä, mutta osalla vastaajista koulukiusaamisen vaikutukset ovat näkyneet pitkällä elämässä. Yksi haastateltu kertoi koulukiusaamisen vaikuttaneen ajatteluun siitä, että nyt ammattikorkeakouluopintojen alkaessa hän joutuu ”kiusatuksi hylkiöksi”, jollainen on ollut kaikissa edellisissä opinnoissa.

Yksi vastaajista kertoi kärsineensä kiusaamisesta koko peruskoulun ajan. Ala-asteella hän pärjäsi vielä hyvin koulussa kiusaamisesta huolimatta, mutta kun kiusaaminen jatkui vielä yläasteellakin, se alkoi näkyä myös koulumenestyksessä.

N: Mä en tiedä mikä. Ehkä siinä sitten kun hormonit hyrräs ja muutenkin kun rupes, en mä tiedä. Tajus, ettei se loppunutkaan. Tai ehkä se tuli siinä, tai niin, kun oli luvattu, että niin ne ei tuu samalle luokalle yläasteelle, kun kysyttiin, että mille luokalle, että ketä haluaisi samalle luokalle kun ei siellä [paikkakunta] oo kun [ala-asteiden määrä] vaikka onkin pieni paikka ja [yläasteiden määrä]. Ja sitten olin kertonut toivomukseni ja eihän sitä kukaan ollut toteuttanut. Että ne tuli sinne ne kaikki samat tyypit kaikkialle, niin. En tiedä, ehkä sitten yläasteella vaan luovutti vähän jo... (N8)

Kiusaamista oli monenlaista. Suurimmalla osalla vastaajista kiusaaminen on ollut henkistä, mutta neljä vastaajista kertoo lisäksi myös fyysisestä kiusaamisesta. Henkinen kiusaaminen on ollut nimittelyä ja haukkumista sekä porukan ulkopuolelle sulkemista.

N: Ja sit kans olin tosi paljon sitä, että mua jätettiin ulkopuolelle periaatteessa ja sit kun se oli niin pieni koulu niin siellä oli vähän hankalaa silleen kokonaan jättää ulkopuolelle, niin ne teki esimerkiks jos me pelattiin jotain, niin ne niinku kaikki muut liittoutu mua vastaan siinä pelissä ja yritti selvästi sillä sitten saada mut lopettaa se, että mä ite lähtisin siitä pelistä kokonaan pois. (N4)

Fyysinen kiusaaminen oli tönimistä, päälle sylkemistä, käsiksi käymistä, räkäpallojen heittelyä ja seksuaalista ahdistelua.

N: Koska mä olin koko koulun [aikaisin sukupuoliominaisuuksilta kehittynyt] ihminen tyyliin jo 5. luokalla. Se siis ihan alko, että työtunnilla kaks [luokkalaista] ajo nurkkaan ja rupee [puristelee] ja laittaa kättä housuun. Opettaja seisoo luokassa ja kuulee kun mä huudan, et hei lopeta. Kukaan ei tee mitään. (N8)

Rankat kiusaamiskokemukset yhdistyvät monessa haastattelussa kokemukseen siitä, että aikuiset eivät puuttuneet asiaan. Haastateltava, joka kertoo seksuaalisesta ahdistelusta, jatkaa myöhemmin siitä, kuinka kukaan ei puuttunut kiusaamiseen hänen avunpyynnöistensä huolimatta. Haastateltava koki myös, että häntä ei uskottu asiassa.

H1: Yrittikö siihen kukaan koskaan puuttua?

N: Ei.

H1: Kerroitsä sinä siitä kenellekkään, vanhemmille tai opettajille tai?

N: No mä kerroin koulukuraattorille, opettajille, mut ne vaan jutteli kiusaajan kaa, ja jos hän vaan sano, ettei hän kiusaa niin ne oli vaan silleen okei, ne uskoi sitä kiusaajaa enemmän kun mua (naurahtaa). (N9)

Yhdellä haastateltavalla kiusaaminen johti koulun vaihtamiseen ala-asteella, sillä koulukiusaamista ei saatu yrityksistä huolimatta loppumaan. Yläasteella kiusaaminen kuitenkin jatkui, eikä hän enää kertonut siitä kenellekkään. Eräs haastateltava kertoo koko peruskoulun ajan jatkuneesta kiusaamisesta. Hän ei koskaan puhunut siitä muille, sillä hänellä oli kokemus, ettei ketään kiinnosta kuitenkaan. Lopulta eräs luokanvalvoja koitti puuttua tilanteeseen, mutta se ei lopettanut kiusaamista, vaan lisäsi vain vettä myllyyn.

H: Yritettiinkö siihen puuttua millään tavalla.

N: Ehei.

H: Sanoitko sinä siitä ulospäin?

N: En mä sit sanonu kun huomasin ettei ketään kiinnostanu.

H: Sä et sanonu koulussa.

N: En. En kotona.

N: Et kotona.

N: En. Kyl mä, en oo kell.. tai niinku. En sanonut, sit yläasteella kerran yksi miesluokanvalvoja kysyi, että pitäiskö hänen puhua pojille, minä sitten että puhu sitten jos haluat, kun mä tiesin ettei siitä hyvää seuraa ja eihän siitä seurannutkaan, mä sain vain itse siitä enemmän skeidaa niskaan. (N8)

Yhdellä haastatellulla on positiivinen kokemus kiusaamiseen puuttumisesta. Kuudennella luokalla rehtori otti kolme kiusaajaa puhutteluun ja kiusaaminen loppui. Neljä haastateltavaa taas kertoi, että kiusaamiseen yritettiin puuttua, mutta sillä ei ollut joko vaikutusta, tai se vain pahensi tilannetta, kuten tämän nuoren osalta.

N: En sanonut, sit yläasteella kerran yksi miesluokanvalvoja kysyi, että pitäiskö hänen puhua pojille, minä sitten, että puhu sitten jos haluat, kun mä tiesin ettei siitä hyvää seuraa ja eihän siitä seurannutkaan, mä sain vain itse siitä enemmän skeidaa niskaan. (N8)

Useampi haastateltava kertoo siitä, kuinka peruskoulun jälkeen kiusaaminen on loppunut. Kaksi haastateltavaa kertoo ensimmäisen hyvän koulu yhteisön löytyneen kymppiluokalta tai ammattistartista, jotka ovat palveluita peruskoulun jälkeiselle väli vuodelle. Toinen heistä kertoo, kuinka se on ensimmäinen ryhmä, jossa hän koki voivansa olla oma itsensä ja sai kokea olevansa hyväksytty.

H: Niin oliko se niitten, oliko siellä erityisen pätevä se tapa ohjata, ihan hyvä yhteisö. Vai oliko se niin, että olit vaan itse kypsytty?

N: On se ehkä enemmän se, että olin itse kypsytty mutta kyllä sieltäkin tuli sellaista niin kuin valmennusta tavallaan kaikkeen.

H: Ja ei kiusattu?

N: Ei.

H: Elikkä tavallaan se oli sinun ensimmäinen kokemus kun pääsit olee

N: Oma itseni? Mm.

H: Niin. Ja sut hyväksyttiin selkeästi?

N: Joo.

H: Joo. Se kesti vuoden, sen lukuvuoden?

N: Joo.

H: Joo, no se on ollut hyvä. (N1)

5.2.3 Työpajat ja etsivän nuorisotyön ryhmät

Nuorten työpajatoiminnan tehtävä määritellään nuorisolaissa (Finlex 2016) kolmitahoisesti: työpajatoiminnan valmennuksen avulla parannetaan nuoren valmiuksia päästä opiskelemaan, työllistyä avoimille työmarkkinoille, suorittaa aloitettu tutkinto loppuun tai päästä muun tarvitsemansa palvelun piiriin. Lisäksi laissa määritellään työpajatoiminnan tarkoitus, joka on nuoren elämänhallintataitojen parantaminen, sekä itsenäisyyden, kasvun ja yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistaminen. Etsivä nuorisotyö on tarkoitettu 15–29-vuotiaille koulutuksen ja työelämän ulkopuolella oleville nuorille, jotka tarvitsevat tukea päästäkseen yhteiskunnan palveluiden piiriin. Etsivän nuorisotyön ryhmät ovat matalan kynnyksen ryhmiä, joissa tarjotaan psykososiaalista tukea ja opetellaan esimerkiksi elämänhallinnan taitoja. Ryhmät ovat yleensä nuorille, joiden elämäntilanne esimerkiksi mielenterveyshaasteiden vuoksi ei salli sitoutumista säännölliseen työskentelyyn, kuten esimerkiksi nuorten työpajoilla. (ks. esim. Kautto-Koukka & Kolehmainen 2017 ja Into ry 2020.) Etsivän nuorisotyön ryhmien ja nuorten työpajojen ero näkyy siis yleensä siinä, että etsivän nuorisotyön ryhmässä käydään yhdestä kolmeen kertaan viikossa ja harjoitellaan elämänhallintaa ja ryhmässä olemista, ja nuorten työpajat ovat enemmän orientoituneita työskentelyyn ja tähtäävät työpajajakson jälkeen koulutukseen tai työhön pääsemiseen.

Haastatelluista nuorista kymmenellä on kokemusta etsivän nuorisotyön ryhmässä tai nuorten työpajalla käymisestä. Suuri osallistumisprosentti selittynee sillä, että haastatellut ovat löytäneet etsivän nuorisotyön kautta, jolloin nuorille on tarjottu aktiivisesti mahdollisuutta osallistua kyseisiin toimintoihin. Kokemukset etsivän nuorisotyön ryhmistä ja työpajoista ovat pääsääntöisesti positiivisia; vain yksi vastaaja kertoi, että paja ei ollut hänen ”juttunsa”. Hänen huonot kokemuksensa liittyivät siihen, että pajoilla tarjottu tekeminen ei ollut häntä kiinnostavaa ja yhteisö ei ollut vastaanottavainen.

N: Ja juuri silloin, niin mulla itelläni oli myös vaikeeta seurustella ihmisten kaa. Mä lähin suurin piirtein sinne nuorten työpajaan siksi et pääsisin ulos kodista, et pääsis just ihmisten pariin. Joten oli myös vaikeeta, vielä vaikeempaa kun ne muut olivat varautuneita. (N9)

Etsivän nuorisotyön ryhmä tai työpaja voi olla yhteisönä haastava, sillä sinne päätyvät usein ne nuoret, joilla on ollut haasteita opiskelussa tai työllistymisessä. Tämä taas tuo mukanaan usein

haasteita muillakin elämän osa-alueilla. Haastateltu, joka ei viihtynyt pajalla, nosti esiin juuri yhteisön, joka oli varautunut ja omat haasteensa kanssakäymisessä muiden kanssa.

Suurimmalle osalle haastatelluista etsivän nuorisotyön ryhmät ja työpajat ovat kuitenkin tarjonneet yhteisön, johon kuulua, sekä uusia tuttavuuksia. Myös ystävyysuhteita on muodostunut, ja näyttää siltä, että ryhmät ovat olleet tukena haastavassa elämäntilanteessa. Ainut haastateltu, joka ei ole ollut pajalla, mutta harkitsee sinne menemistä, toivoo sen tarjoavan nimenomaan helpotusta yksinäisyyteen uusien tuttavuuksien muodossa.

Kokemukset pajayhteisöstä olivat pääsääntöisesti positiivisia. Neljä vastaajista kertoi saaneensa uusia kavereita. Eräs sukupuolivähemmistöön kuuluva vastaaja oli erityisen ilahtunut miespuolisista heterokavereista, joiden kanssa kävi kuntosalilla, sillä aikaisemmat kaverit ovat olleet lähinnä naispuolisia. Ryhmään *kuulumisen* tärkeys nostettiin esille useassa haastattelussa, kuten tässä, jossa kysyttiin etsivän nuorisotyön ryhmätoiminnan merkitystä:

H: Mitkä siinä oli ne asiat mitä sä siitä sait?

N: No et oli tekemistä. Et sai mennä jonnekin ja oli sellanen ryhmä, johon kuulua.

H: Koitko sä kuuluvas sinne ryhmään?

N: No kyl mä sit ku mä olin jonkun aikaa käynyt

H: Joo, onks sulla vastaavia muita tämmösiä ryhmiä tai luokkia joihin sä oot kokenut yhtä vahvasti kuuluvas ku siihen [etsivään työhön ja yhteisöllisiin palveluihin liittyvä palvelun] ryhmään?

N: No ei nyt tuu mieleen (N1)

Yksi haastatelluista kertoi, että hänellä on työpajalla arvostettu olo, ja toinen kehui sitä, että pystyi olla pajayhteisön keskuudessa avoimesti sukupuolivähemmistöön kuuluva, sillä olivat kaikki ”kiusattuja hylkiöitä”. Yksi vastaajista kertoo pajalla käymisen parantaneen turvallisuuden tunnetta sekä vähentäneen stressiä ja ahdistusta. Aiemmin yksinäiselle nuorelle paja on tarjonnut ystävyysuhteita ja verkostoa uudella paikkakunnalla.

N: No joo, itse asiassa yksinäisyys ei enää näyttäydy minun elämässä. Nuorempana olin hirveästi semmoinen introvertti ihminen, tykkäsin paljon olla itsekseni eikä silloin kouluaikoina hirveästi ollut kavereita, mutta nyt [paikkakunnalle] muuttamisen jälkeen niin minulla on muodostunut semmoinen hyvä ystäväpiiri tänne. On paljon ystäviä ja sellaista tukiverkkoa ja tykkään just nähdä ihmisiä, silleen etten enää jumita itsekseni kotona enää.

H: Joo. Mistä niitä ystäviä saa täältä [paikkakunnalta]?

N: Hm, no minä olen just tutustunut [pajan] kautta [nimi] ja [nimi] ketkä on semmoiset lähimmät ystävät täältä [pajalta]. (N1)

Työpajat ja etsivän ryhmät ovat siis tarjonneet yhteisön ja kavereita. Yksi haastatelluista kertoi ristiriidasta; sosiaalisuus pajalla vei voimia, mutta samalla hän koki sen antoisaksi. Toinen haastateltava taas oli iloinen siitä, että pajalla sai olla myös oma itsensä ja vetäytyä porukasta. Siellä ei pakotettu väkisin olemaan sosiaalinen.

N: Ja sit muutenkin tää, en tiiä. Se on kiva, että saa sosiaalista juttua [työpajaan ja etsivään nuorisotyön liittyvistä] ryhmistä. Mut tavallaan se on välillä ehkä. No en tiiä onko se voimii vievää, mutta tulee sitä väsymystä, kun on niin paljon sosiaalisessa kontaktissa ja tolleen. (N7)

Moni kertoi pajan tai etsivän ryhmän tarjoavan tukea mielenterveydelle. Useampi haastateltu korosti toimeliaisuuden tärkeyttä mielenterveyttä ylläpitävänä voimana; kun oli jokin syy, miksi herätä ja lähteä aamulla kotoa, mielenterveyden ongelmatkin tuntuivat pienemmiltä.

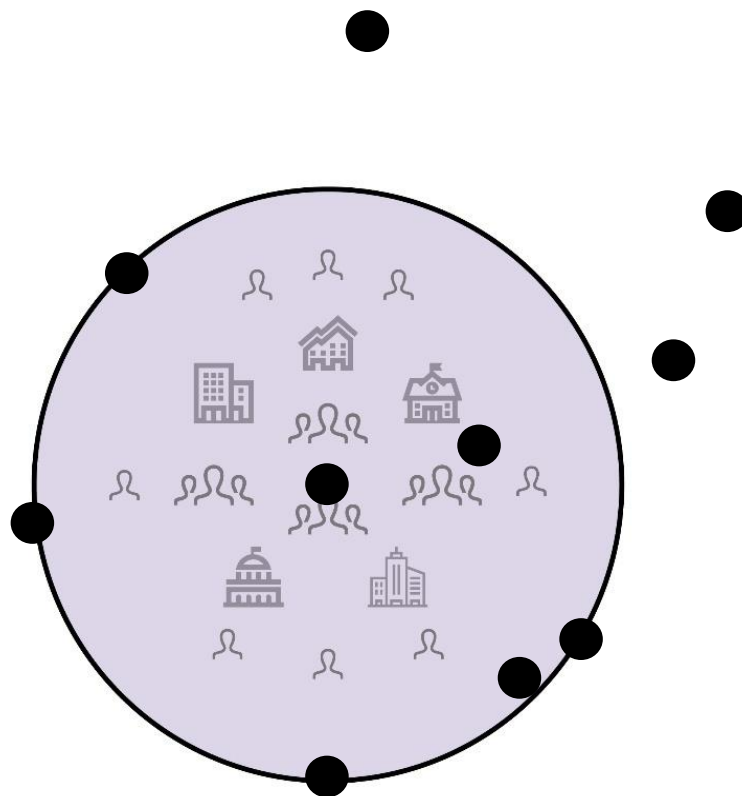
N: Että on omalla kohdalla varsinkin huomannut sen et kun on ollut tekemättä mitään niin... nyt on siis toi kolmekin päivää pajalla tuntuu tosi raskaalta ja vaikeelta niinku just sen takia kun on tottunut siihen että saa maata naamallaan tekemättä yhtään mitään. Mutta sitten taas sekin on pitemmän päälle vaikuttaa negatiivisesti mielialaan ja henkiseen ja fyysiseen hyvinvointiin se, että ei tee mitään. (N4)

5.3 Kokemuksia yhteiskuntaan kuulumisesta

Helne (2002, 170–178) on problematisoinut syrjäytymisen diskurssia yhteiskunnallisessa keskustelussa. Syrjäytymiskeskustelussa muodostuu erilaisia rajanvetoja syrjäytyneiden ja ”sisäpiiriläisten” välille. Näitä rajoja voidaan kuvata spatiaalisesti ja sijoittaa yksilö rajan ulkopuolelle tai sisäpuolelle sen mukaan, millaisia termejä yhteiskunta käyttää yksilöstä. Käsitteiden ja yhteiskunnallisessa diskurssissa muodostuneiden termien sijaan onkin mielenkiintoista tarkastella yksilöiden omia kokemuksia kuulumisesta. Tässä luvussa käsittelen kaksivaiheisesti haastateltavien kuulumisen kokemuksia suhteessa yhteiskuntaan. Ensiksi tarkastelen haastateltavien subjektiivisia kokemuksia kuulumisesta, ja toiseksi otan käsittelyyn kuulumisen osallistumisen ja vaikuttamisen kautta.

Haastateltavien kokemusta kuulumisesta yhteiskuntaan selvitettiin kolmiportaisen asteikon avulla, jossa yhteiskuntaa kuvattiin ympyränä ja kysyttiin, kokevatko haastateltavat olevansa yhteiskunnan keskellä, reunalla vai ulkopuolella. Kysymystä tarkasteltiin nuorten subjektiivisena kokemuksena sitä sen enempää selittelemättä. Vastauksista voi huomata, että kysymys on käsitetty lähtökohtaisesti samalla tavalla (oman paikan analysointia suhteessa yhteiskuntaan), mutta käsitteistön ”keskellä-reunalla-ulkopuolella” nuoret käsittävät jokainen omista lähtökohdistaan.

Kysymykseen vastasi kymmenen yhdestätoista haastatellusta. Vain yksi vastaajista kertoi olevansa yhteiskunnan keskellä, seitsemän vastaajaa kertoi olevansa joko reunalla tai sen läheisyydessä, ja kaksi täysin yhteiskunnan ulkopuolella.

KUVIO 9. Yleispiirteinen kuvaus haastateltujen sanallisesti kuvailemista sijainneista (10 kpl) yhteiskunnan keskellä, reunalla tai ulkopuolella.

5.3.1 Kuka määrittelee yhteiskuntaan kuulumisen?

Haastateltavien puheissa toistuivat jaottelu oman tilanteen ja ”muiden” välillä. Muilla, yhteiskuntaan kuuluvilla, on opiskelupaikka, työpaikka, parisuhde, perhe ja asunto, kun taas itsellä puuttuu näistä yksi tai yleensä useampi. Esiin nousi myös kysymys, voiko olla yhteiskunnan keskellä, jos ei ole kuningas tai päättävässä asemassa oleva. Eräs haastateltava pohti sitä, että hänen paikkansa yhteiskunnassa vaihtuu, jos hänen perheensä saa määritellä sen. Perhe olisi sitä mieltä, että hän on yhteiskunnan ulkopuolella, mutta itse hän määrittelee olevansa reunalla ja matkalla kohti keskustaa. Kuuluminen tiettyyn paikkaan yhteiskunnassa ei näyttäisi kuitenkaan olevan kiveen hakattua, vaan se on jatkuvaa neuvottelua paikasta tilanteiden eläessä ja muuttuessa. Useampi haastateltava nosti esille myös sen, että nyt on jossain, mutta tulevaisuudessa aikoo olla lähempänä keskustaa esimerkiksi päästessään opiskelemaan tai työllistyessään. Näyttäisi siis siltä, että nuorilta löytyy luottamusta siihen, että heidän on mahdollista kivuta lähemmäs yhteiskunnan keskustaa, jos heidän elämäntilanteensa muuttuu niin, että se täyttää ulkopuolelta määritellyt normit yhteiskuntakelpoisuudesta. Lisäksi haastatteluista on luettavissa, ettei sateenkaarevuus ole ulkopuolisuuden määrittävä tekijä, vaikka se saattaa löytyä ulkopuolisuuden taustasyistä (esimerkiksi koulukiusaaminen tai oman perheen suhtautuminen vähemmistöön kuulumisesta).

Kuka kuuluu yhteiskunnan keskelle? Omien näkemystensä mukaan eivät ainakaan haastatteluiden nuoret, sillä yhteiskunnan keskelle kuuluminen oli vastaajajoukossa erittäin harvinainen kokemus; vain yksi koki kuuluvansa sinne.

N: No kyllä mä koen olevani ihan siellä keskellä, en ehkä siis missään keskellä missään semmosessa missään päättämässä mitään sillä tavalla keskellä, mut jotenki niinku tiiviisti siellä yhteiskunnan sisällä, enkä mä en ainakaan ulkona koe olevani enkä jotenki jos mä aattelin, että mä oon jossain reunalla niin sit musta tuntuu että mulla ois jotenki semmonen pelko et mä jotenki tipahdan sieltä pois tai jotain, en mä tiä ihan samanlailla mä oon yhtä jotenki silleen tärkeä osa yhteiskuntaa kun joku muukin niin.
(N5)

Jotkut määrittivät yhteiskunnan keskiössä olemisen kuulumisen kokemuksen kautta, ja toisille se tarkoitti johtamista. Ainut keskelle itsensä sijoittanut haastateltava nosti esiin olevansa yhtä tärkeä osa yhteiskuntaa kuin muutkin, mutta korosti, ettei ole päättävässä asemassa. Toinen haastateltava toi esiin, että keskelle kuuluu vain ”joku kuningas”, ja hänen paikkansa ei ole siellä. Yksi haastateltavista kertoi, ettei voi olla yhteiskunnan keskellä, sillä ei

kuulu mihinkään yhteisöön kunnolla, eikä hänellä ole vaikutusvaltaa. Hän määritteli paikkansa jonnekin keskustan ja reunan välimaisemiin. Osa haastatelluista siis koki, että voidakseen olla yhteiskunnan keskellä, tulisi olla tärkeä ja vaikutusvaltainen henkilö, jollaiseksi eivät itseään luokitelleet. Toisaalta, haastattelijan lisäkysymysten myötä eräs haastateltava oli kuitenkin sitä mieltä, että kaikkien tulisi kuitenkin olla keskellä.

H: Mut sulla livahti jotenki semmonen ajatus että päättäjät olis jotenki tuolla keskellä, mitä ne siellä tekee?

N: mä aattelin että jotenki siellä sitten niinku ihan keskiössä et jotku semmoset niinku

H: Tärkeimmätkö ihmisetkö siellä on?

N: Niin

H: Okei, mut eiks kaikkien pitäis olla siellä keskellä?

N: Niinhän niitten pitäis olla. (N5)

5.3.2 Kuka on keskellä, mistä ollaan syrjässä?

Haastateltavat tuovat esiin, että yhteiskunnan reunalla on paikka niille, jotka ovat elämässään tavallisiksi pidettyjen asioiden ulkopuolella. Näitä asioita olivat opiskelu, työ, parisuhde tai asuminen vakituisesti samassa osoitteessa. Lähes puolet vastaajista kokivat olevansa yhteiskunnan reunalla. Kolmella nuorella vastausten yhteinen nimittäjä oli se, että he eivät ole koulussa tai työssä. Yksi vastaajista sanoi, että on ollut niin pitkään köyhä ja työtön, ettei koe olevansa unelmakansalainen, mutta tällä hetkellä opiskelee, niin on ”*parantunut*” eikä ole enää ”*ihan semmonen syrjäytynyt*”. Toinen haastateltava nosti esille myös kysymyksen statuksesta, jota kysytään heti, kun tavataan uusi ihminen. Hän puhuu ulkopuolisuudesta, kun vertaa itseään koulua käyviin ystäviin. Hän käy haastatteluhetkellä nuorten työpajalla, mutta ei silti koe olevansa sisäpiirissä tai yhteiskunnan keskellä. Haastateltava kuitenkin korostaa, että statusta kysyttäessä on parempi kertoa olevansa nuorten työpajalla kuin sairauslomalla tai ”*ei tee mitään*”. Nuorten työpajat arvottuivat siis hänen puheissaan alemmalle tasolle kuin koulussa tai työssä käyminen, mutta ylemmälle kuin se, ettei tee mitään.

H: Minkä takia sä oot reunalla?

N: No lähinnä just se että ei kuitenkaan oo koulutusta tai työtä niin en koe sillai olevani ihan täysillä mukana niin sanotusti ja silleen et kyl välillä tulee vähän ulkopuolinen olo kun iso osa mun kavereista kuitenkin on koulussa tai muuta vastaavaa, niin just tuntuu vähän silleen että ite jää niin sanotusti vähän kelkasta siinä. Että nyt on vähän tuntunut tässä useamman vuoden, että siellä reunalla pyörin ja vähän uhkaan tippua pois kyydistä mutta siellä kuitenkin pysynyt vielä kiinni. (N4)

Myös yhteisönäkökulma nousi esiin haastatteluissa sijaintia määrittävänä tekijänä. Eräs haastateltava kuvaili olevansa keskustan ja reunan välissä, mutta ei voi olla keskellä, sillä ei kuulu vielä mihinkään yhteisöön ”kunnolla”, eikä ole isossa asemassa, jolla olisi vaikutusvaltaa. Haastatteluotteesta on luettavissa myös se, että joskus tulevaisuudessa hän voi olla keskellä, kunhan löytää yhteisön ja hyvän aseman siinä.

H: Miksi sä olet siinä? Miksi sä et ole siellä keskellä? Tai reunalla?

N: En mä osaa sanoa (nauraa) Se vain tuntuu siltä. Öö... Ehkä siksi, että ei ole silleen kauhean isossa asemassa vielä sillä lailla, että ei ole niin kuin... Ei just ole missään yhteisössä vielä oikein niinkun kunnolla.

H: Mm.

N: Ja... Ei ole just päässyt kauheasti vaikuttamaan ja niin kuin... Tuntuu siltä, että ei... Ei ole niin kuin sellaista vaikutusvaltaa, sua ei kuunnella, että ehkä se johtuu sitten siitä. (N6)

Kuulluksi ja ymmärretyksi tuleminen oli haasteena myös eräälle reunalla olijalle, sillä kielivähemmistöön kuuluminen loi seinän hänen ja yhteiskunnan väliin. Hän painotti, että kun muut eivät osaa samaa kieltä, he kohtelevat sinua eri tavalla. Haastateltava oli kohdannut muun muassa välttelyä ja huomannut muilla olevan korkeampi kynnyks tulla juttelemaan.

Vain yksi haastatelluista mainitsi suoraan yhteiskunnan ja viranomaiset, jotka yrittävät käskää häntä opiskelemaan. Hän itse kokee, että yrittää päästä yhteiskunnan sisälle, mutta koulutuksen aloittaminen taas työntäisi hänet sieltä pois. Hän kuvaa suhdettaan yhteiskuntaan huononniseksi ja kertoo, että hänestä tuntuu, että ”yhteiskunta haluaa potkia koko ajan päähän”, sillä on saanut virastoissa ja terveydenhuollossa epäasiallista kohtelua, vaikka itse on käyttäytynyt ystävällisesti.

H: Hei, mitä ajattelet, kun... jos sinun suhde yhteiskuntaan tällainen ympyrä, niin oletko keskellä, reunalla vai ulkopuolella?

N: Sanoisin, että olen vähän näiden kahden välissä tällä hetkellä.

H: Eli ulkopuolisen ja reunan välissä?

N: Joo. tavallaan yritän silleen tunkea itseäni sinne sisään, mutta sitten tämä reuna vähän koettaa vähän silleen työntää minut pois sieltä. Koen ehkä sillä tavalla.

H: Eli se yhteiskunta yrittää...?

N: Joo.

H: Ja ne äänet, jotka sanoo, että ”mene sinne kouluun” tai muualle, niinkö?

N: Mm, jep. (N1)

Huomattavaa on kahden täysin ulkopuolelle itsensä määritelleen täysin eroavat näkemykset. Ensimmäinen perusteli valintaansa syrjäytymisen ja yksinäisyyden kautta; tietynlainen kontakti yhteiskuntaan ja yhteisöihin puuttuu. Toinen taas tuntui olevan enemmän omien polkujensa kulkija, sillä hän kyseenalaistaa normit eikä edes halua kuulua keskelle: ulkopuolellakin voi olla hyvä olla. Täysin ulkopuolella oli siis yksi syrjäytetty ja yksi ”omasta tahdostaan syrjäytynyt”. Molemmat nostivat ulkopuolisuuden syyksi erilaisuuden.

N: Ku en ole siis syntymäskupuoletani se mikä on määritelty. En oo hetero. [Omaa näkyvän kulttuurisetnisuskonnollisen piirteen]. Mitä vielä mä en oo, ai niin en oo raitis (nauraa). (N8)

Toinen haastatelluista analysoi ulkopuolisuuttaan myös monien ongelmiansa ja yksinäisyyden kautta.

H: Joo. Minkä takia sä koet olevas siellä ulkopuolella?

N: Öö, ku oon aika erilainen ja sit kun on paljon näit ongelmia ja on aika yksin. Niin tavallaan puuttuu sellanen tietynlainen kontakti yhteiskuntaan. Tosin mulla on niinku, saan paljon apua, et silleen tavallaan oon yhteiskunnassa mukana. Et saan yhteiskunnalta apua, mut oon tosi monessa asiassa ulkopuolinen. (N2)

Ulkopuolelle syrjäytetyn haastattelusta huokuu kaipaus yhteiskunnan sisäpuolelle ja normaaliin. Kuten monet reunalle itsensä sijoittaneet, myös hän vertaa omaa tilannettaan ”muihin”, jotka elävät *normaalia* elämää: ovat koulussa tai työssä, ja joilla on parisuhde ja lapsia.

H: Aivan. Niinku tavallaan siihen tulee uusia kierteitä ulkopuolisuuden kokemukseen, kun aikaa kuluu ja muut perustaa sen perheen. Ja iteltä jää se vaihe ainaki niinku tavallaan, et ei oo vielä päässy siihe vaiheeseen. Et ehkä se jännästi vielä kasvaa se ulkopuolisuuden kokemus siinä. Joo.

N: Joo. Toi on just se, et näkee muita ihmisiä, ni ne on kaveriporukoissa, niil on ystäviä, niil on parisuhteita ja sit ku itellä ei oo, ni.

H: Mut siinä mielessä, ku aattelee, ni sä oot kuitenkin aika nuori vielä. Ni tuntuuks susta nyt jo, että muut on niinku edenny jotenkin kauheen nopeesti?

N: Öö. Jonkin verran joo. Mut siis, tota viel haluan painottaa, kun muilla on niin paljon ystäviä ja ne on kaveriporukoissa ja sit ku itellä ei oo.

H: Aivan. (N2)

Syrjäytetty myös kokee, että hänellä ei ole elämässään normaaleita asioita. Myös omasta tahdostaan syrjäytynyt puhuu normaalista, jonka ulkopuolinen hän on, mutta sävy on hyvin

erilainen. Hän kertoo, ettei edes haluaisi kuulua yhteiskunnan rajojen sisäpuolelle. Haastateltava tuo kuitenkin esille syitä, miksi on yhteiskunnan ulkopuolella. Näiden syiden joukosta löytyy myös seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöön kuuluminen.

N: Musta tuntuu, että oon aina ollut siellä ja tuun aina ole vähän ulkopuolella yhteiskunnan normeista.

H: Niin joo normeista. No tätä me just haetaan, että miks sä koet olevasi siellä. Mutta sä viittaa yhteiskunnan normeihin.

N: Niin.

H: Aukaise vähän.

N: Ku en ole siis syntymäsuoritukseni se mikä on määritelty. En oo hetero. [Omaa näkyvän kulttuurisetniskonnollisen piirteen]. Mitä vielä mä en oo, ai niin en oo raitis (nauraa). Et jos näitä normeja ruvetaan ajattelee, että mikä on normaalia tässä yhteiskunnassa mukamas, niin silleen mä koen, että mä en tuu ikinä oleen yhteiskunnan sisäpuolella enkä haluiskaan olla. Mä haluan rikkoo niitä rajoja, myös yhteiskunnan rajoja, että jos.

H: Täälläkin voi olla hyvä olla (viittaa ulkopuolelle). (N8)

5.3.3 Yhteiskunnallisen aktiivisuuden ja yhteiskunnan reunalla olemisen paradoksi

Osallistuminen on tärkeä yksilön hyvinvoinnin osatekijä ja liittyy Allardtin ajatukseen itsensä toteuttamisesta (being). Allardt (1976, 47–49) puhuu tarkemmin yksilön kykeneväisyydestä vaikuttamaan omaan toimintaansa, elämäänsä ja kohtaloonsa. Nämä arvot on nimetty poliittisiksi resursseiksi, sillä yksilön mahdollisuudet yhteiskunnassa ovat vahvasti yhteydessä poliittisiin päätöksiin.

Äänestysaktiivisuus nousee, mitä korkeampi koulutustaso on. Pelkän peruskoulun suorittaneista 18–24-vuotiaista vuoden 2019 eduskuntavaaleissa äänesti 49,5 %, kun taas korkeakoulututkinnon suorittaneista 80,2 % käyttivät äänioikeuttaan. Seuraavassa ikäluokassa (25–34-vuotiaat) pelkän peruskoulun suorittaneista äänesti enää 33,6 %, kun ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneissa äänestysprosentti oli 89 %. Eli mitä matalampi koulutustaso on, sitä pienempi on myös äänestysaktiivisuus. (Tilastokeskus 2019.) Haastattelun nuorista hieman yli puolella korkein suoritettu tutkinto oli peruskoulu, ja hieman alle puolella toisen asteen koulutus, eli ammattikoulututkinto tai ylioppilastutkinto. Aikaisempaan tutkimukseen perustuen voisi olettaa, että haastatteluaineiston nuoret olisivat epäaktiivisia äänestäjiä. Yllättävää kuitenkin on, että lähes kaikki (9/11) haastatelluista kertoivat äänestävänsä, ja moni kertoi myös olevansa muuten yhteiskunnallisesti aktiivinen.

Yhteiskunnallinen aktiivisuus ja yhteiskunnan reunamille kuuluminen on mielenkiintoinen paradoksi.

Haastateltujen joukosta löytyi siis kaksi, jotka eivät pidä äänestämistä tärkeänä ja käytä äänioikeuttaan. Yksi haastateltu kertoi, ettei äänestä koskaan, ja yksi kertoi äänestäneensä kerran, sillä kaveri oli ollut ehdolla. Kaikesta ulkopuolisuudestaan huolimatta useimmat haastatellut nuoret haluavat olla tekemässä yhteiskunnasta parempaa vaikuttamisen kautta.

Haastatelluilta kysyttiin syitä äänestämiseen. Kaksi syytä äänestämislle nousivat ylitse muiden ja toistuivat lähes kaikkien haastatteluissa. Ensimmäinen oli halu vaikuttaa ja ”tehdä asialle jotakin”, ja toinen oli ajatus kansalaisvelvollisuuden toteuttamisesta, jota kuvattiin myös oikeutena ja mahdollisuutena äänestää. Lisäksi kolme eri haastateltua piti tärkeänä omien arvojensa esille tuomista tietyn ehdokkaan tai puolueen äänestämisen kautta. Muita mainittuja asioita olivat muun muassa ajatus siitä, että jos äänestää, niin silloin on ”oikeus” valittaa asioista. Jos ei äänestä, eli yritä vaikuttaa, niin valitusoikeuden ”menettää”. Myös oman perheen esimerkki mainittiin syynä omalle äänestyskäyttäytymiselle.

Haastatellut kuvasivat kolme tärkeintä syytä äänestämislle omien sanojen. Yleisin syy oli halu vaikuttaa tai yrittää tehdä asialle jotain (seitsemän vastausta). Toiseksi yleisin syy äänestämislle löytyi ajatuksesta, että äänestäminen on kansalaisvelvollisuus, oikeus tai mahdollisuus vaikuttaa (kuusi vastausta). Kolmessa haastattelussa tuli ilmi myös äänestäminen omien arvojen esiin tuomisen mahdollisuutena. Omien arvojen esiintuominen äänestämisen kautta näkyi myös 2015 toteutetussa noin 3000 alle 28-vuotiaan nuoren vastaajan verkkokyselyssä. Siellä kaikista todennäköisimmäksi äänestysalukkuutta lisääväksi tekijäksi nousi itselle tärkeiden teemojen läsnäolo ehdokkaiden vaaliteemoissa. (Lepola & Kokko 2015).

Eräs haastateltava piti omaa ääntään ”syrjäytyneiden äänenä”. Hän piti tärkeänä sitä, että voi tuoda esiin niiden ihmisten asioita, joita ei yleensä kuunnella.

H: Mitkä on sinun kolme syytä, että minkä takia äänestät?

N: Sen takia että minulla on oikeus siihen, sen takia että haluan ja koska mä pystyn. (naurua)

H:

Joo.

N: Minulla on aina ollut semmoinen, että haluan tuoda oman ääneeni esiin. Tai nyt ehkä tällä hetkellä enemmän sellaista niin kuin syrjäytyneiden ääniä. Koska niillä ei

yleisesti sitä ääntä anneta. Jos sieltä joku pystyy ponnistamaan ja kertomaan miten asiat oikeasti on, niin se on hyvä. (N1)

Toinen niistä nuorista, jotka eivät äänestä, perusteli äänestämättä jättämistä mielenkiinnon puutteella, jaksamisella ja sillä, ettei ole ottanut tarpeeksi selvää siitä, ketä haluaisi äänestää. Eräs haastateltava kertoi, että tehdessään päätöstä siitä, ketä äänestää, mietti samalla, että oma ääni ei mene ainakaan sellaiselle henkilölle, joka edustaa omien arvojen vastaisia asioita. Äänestämällä hän mietti myös omien alaikäisten kavereidensa, jotka eivät voi äänestää, parasta.

Lepolan ja Kokon (2015) tutkimuksessa äänestämistä suosittumaksi keinoksi vaikuttaa nousi adressin, aloitteen tai vetoituksen allekirjoittaminen. Myös haastatteluaineiston nuoret ovat aktiivisia vaikuttajia äänestämisen lisäksi muissakin foorumeissa, ja useammassa haastattelussa mainittiin kansalaisaloitteiden ja adressien allekirjoittaminen. Kaksi vastaajaa kertoi myös jakavansa itselleen tärkeisiin aiheisiin liittyviä kolumneja tai linkkejä sosiaalisessa mediassa. Osa haastatelluista osallistui mielenosoituksiin ja protesteihin.

Haastateltujen nuorten vaikuttamisen motivaattorina toimivat selkeästi kiinnostavat aiheet. Aineiston nuoret pitivät seksuaali- ja sukupuolivähemmistökyseksiin vaikuttamista tärkeänä. Esimerkiksi useampi haastateltava kertoi osallistuneensa vetoomuksiin translain muuttamiseksi. Myös muut vaikuttamisen kohteeksi valikoituneet teemat olivat lähellä haastateltujen omaa elämää, kuten aktiivimalli ja maksuton toinen aste.

H: Miten siellä netissä, ootko osallistunut netissä näihin kansalaisaloitteisiin?

N: Joo oon osallistunut. Esim. aktiivimallia vastaan. Ja en oo varma oonko kirjoittanut sen ku on tulossa tää aktiivimalli nro 2. Joku maksuton toinen aste. Varmaan joku tämmönen trans-asia. Et juridisen sukupuolen määrittäminen ilman lääkärintodistusta. Tai lisääntymiskyvyttömyyttä. En ihan muista, niitä on varmaan ollut vähän monenlaisia. (N7)

Haastateltavat olivat allekirjoittaneet ainakin seuraavia kansalaisaloitteita tai vetoomuksia:

- Tahdon 2013 (samansukupuolisten avioliiton puolesta)
- Suostumus2018 (raiskauksen määrittelemine suostumusperustaiseksi)
- Aktiivimalli (työttömyysturvan aktiivimallin purkamiseksi)
- Maksuton toinen aste (Toisen asteen opintojen maksuttomuuden puolesta)
- Translaki (Vetoamus translain muuttamiseksi ihmisoikeuksia kunnioittavaksi)

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Pro gradu -tutkielmani vastasi tutkimuskysymyksiin, joilla selvitettiin aineistoni nuorten kokemuksia kuulumisesta lähiyhteisöjen ja yhteiskunnan tasolla. Lisäksi selvitettiin nuorten lapsuudenperheiden lähtökohtia sekä yhteiskunnallisen vaikuttamisen keinoja ja motivaatiota. Tutkimukseni aineisto koostuu 11 sateenkaarinuoren haastattelusta, jotka olivat heidän haastattelijallensa kertomia monipuolisia kuvauksia haastateltavien elämästä. Aineistoa on tarkasteltu siten, että nuoren kuvauksia kokemuksistaan on analysoitu Allardtin määrittelemän mukaisten subjektiivisen hyvinvoinnin osa-alueiden pohjalta. Kaikki haastateltavat kertoivat kuuluvansa seksuaali- ja/tai sukupuolivähemmistöihin. Aineistoni nuoret ovat haastatteluhetkellä yhteiskunnan näkökulmasta ulkopuolella, syrjässä, syrjäytyneitä myös siinä mielessä, että he eivät ole noudattaneet elämässään suoraviivaista ja totuttua kaavaa, jossa opiskellaan ensin ammatti ja sen jälkeen integroidutaan työelämään. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle joutumista on kuitenkin monenlaista. Osalla haastatteluiden nuorista oli vain lyhyempiä pätkiä koulutuksen ja työn ulkopuolella, ja osalla elämänvaihe oli kestänyt pidempään. Analyysini ulottui tutkimaan vastaajien lapsuudenperheen olosuhteita, lapsuuden ja nuoruuden ystävyyssuhteita, työpajaan ja etsivän nuorisotyön ryhmään kuulumista. Lisäksi otin mukaan Allardtin jaottelun ohjaamana sen, kuinka nuoret kokivat kuuluvansa yhteiskuntaan ja mitä yhteiskuntaan osallistuminen heille merkitsi. Kaikkea tätä tarkastelin intersektionaalisesta näkökulmasta, sillä halusin löytää kahteen marginaaliin kuulumisen risteämiä. Analyysini osoittaa nuorten eletyssä elämässä olevan puutteita monella hyvinvoinnin osa-alueella. Tässä luvussa vedän yhteen tutkimukseni tuloksia ja pohdin niiden laajempaa merkitystä.

6.1 Haastavat lähtökohdat tasapainoiselle elämälle

Kuvasin ensimmäisessä analyysiluvussa haastateltavien perheiden tarjoamia lähtökohtia, joita selvitettiin kuuden eri kysymyksen kautta. Aikaisempaan tutkimukseen nojaten nimesin tekijät riskitekijöiksi. Vaikka pienessä laadullisessa tutkimuksessa määrällinen vertailu ei ole mahdollista, kertoo se kuitenkin vakuuttavasti näiden nuorten kotitilanteesta ja perustasta, jonka varassa siirtymiä kohti aikuisuutta tehdään. Monen haastateltavan lähtökohdat ovat olleet haastavat. Lähes kaikki kertoivat perheenjäsenen, yleensä vanhemman päihdeongelmasta. Päihdeongelma on näkynyt siinä, kuinka vanhemmat eivät ole pystyneet tyydyttämään lapsen

perustarpeita ravinnon ja koulunkäynnistä huolehtimisen suhteen. Vanhemman päihdeongelma on myös aiheuttanut turvattomuuden tunnetta. Nämä yhdessä ovat näkyneet varhaisena itsenäistymisenä, esimerkiksi ruokahuollosta ja vaatetuksesta huolehtimisesta nuorella iällä. Myös vanhemman mielenterveyden ongelmat ovat aiheuttaneet huolehtimisen puutteita; kun on jaksamisen kanssa haasteita, niin se on näkynyt esimerkiksi siinä, ettei ole ollut tarjolla terveellistä ruokaa. Valtaosa haastatelluista nuorista tai heidän perheenjäsenistään on joutunut rikoksen tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi. Tämä löydös on merkittävä, mutta valitettavasti haastatteluaineisto ei mahdollista teeman syvällisempää käsittelyä, sillä haastatteluissa teeman äärelle ei ole pysähdetty. Lisäksi yli puolen haastateltavan perheenjäsenellä on jokin sairaus tai vamma. Edellä sanottuun nähden on yllättävää, että vain yhdellä perheellä on ollut lastensuojelun asiakkuus, vaikka moni perhe olisi tarvinnut tukea tasapainoisen arjen tarjoamiseen. Tarkastelin myös riskien kasautumista haastatelluille. Kaikilla nuorilla täyttyi näistä riskitekijöistä vähintään yksi, ja useimmilla myös useampi.

Lisäksi sivusin sitä, kuinka perheet ovat suhtautuneet nuoren kuulumiseen sateenkaarivähemmistöön. Lähes kaikki haastatellut kertoivat haasteista kertoa asiasta kotona, ja osa oli kohdannut vähättelyä. Jotkut ovat kertoneet asiasta vasta myöhemmällä iällä. Oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin salaaminen omalta perheeltä on osaltaan aiheuttanut ulkopuolisuuden kokemuksia. Osa haastatelluista kuvasi myös suhteiden vanhempiinsa olevan ristiriitaiset. Tällä on voinut olla vaikutuksia nuoren itsetunnon kehittymiselle, kun häntä ei ole hyväksytty sellaisena kuin on.

6.2 Koulukiusaamiskokemukset aiheuttavat ulkopuolisuuden kokemuksia

Toisessa analyysiluvussa tutkin nuorten kuulumisen kokemuksia suhteessa kouluyhteisöön, ystävyysyhteisöihin ja yhteiskuntaan. Tarkastelin myös nuorten työpajojen ryhmään tai etsivän nuorisotyön ryhmään kuulumista. Lisäksi olin kiinnostunut siitä, miten haastateltavat kertoivat erilaisiin marginaaleihin kuulumisen kietoutumisesta yhteen heidän elämässään. Kaikilla haastatelluista oli lapsuudessa ja nuoruudessa kokemuksia ulkopuolelle jäämisestä. Kaikki olivat kokeneet ulkopuolisuutta kouluvuosinaan ja joutuneet kiusatuksi koulussa. Suurin osa haastatelluista on kärsinyt tai kärsii mielenterveyden ongelmista. Lähes kaikki haastateltavat ovat kokeneet myös yksinäisyyttä. Osalla koulukiusaaminen oli rankkaa, ja sen syyt olivat moninaisia. Osaa nuorista kiusattiin sen takia, että heidän epäiltiin kuuluvan

seksuaalivähemmistöön, tai siitä, että he leikkivät vain vastakkaiseksi mielletyn sukupuolen edustajien kanssa. Yksi nuorista kertoi, miten myös aikuiset olivat osallistuneet hänen seksuaalisen suuntautumisensa spekulointiin negatiivisävytteisesti. Tämä on mielestäni erityisen haavoittavana, sillä lähtökohtaisesti aikuisten tulisi edustaa nuorille turvaa. Haastatteluissa toistuivat myös ulkopuolisuuden kokemukset ryhmässä. Nuoret kertoivat siitä, kuinka ryhmässäkin voi olla yksinäinen, jos ei ole muihin ryhmän jäseniin tasaveroista ja luottamuksellista suhdetta.

Erik Allardt peräänkuuluttaa helliä, läheisiä ja vastavuoroisia suhteita tärkeänä hyvinvoinnin ulottuvuutena. Monet haastatellut ovat jääneet niitä vaille elämässään. Osa nuorista on elänyt perheissä, joissa on ollut kasautuneita ongelmia, ja yksi nuorista on ollut sijoitettuna kodin ulkopuolelle lapsuusvuosista lähtien. Tämä tutkimus kertoo osaltaan siitä, miten perhesuhteet vaikuttavat lapsen tulevaisuuteen, vaikuttaen muun muassa koulutusvalintoihin ja mielen hyvinvointiin.

Lähes kaikki haastatelluista kertoivat olleensa usein tai joskus yksinäisiä. Osalla yksinäisyys on ollut koko elämää määrittävä tekijä, ja se on alkanut jo päiväkodissa. Osa koki yksinäisyyttä myös ollessaan ryhmässä. Erään haastateltavan puheessa tämä kietoutuu sateenkaarivähemmistöön kuulumiseen. Kuten aiemmin totesin, koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret nostivat ystävien puutteen suurimmaksi syrjäytymisen syyksi. Yksinäisyyteen puuttuminen, sen ennaltaehkäisy sekä kuulumisen vahvistaminen ovat tärkeimpiä keinoja, joilla voidaan ehkäistä yhteiskunnasta syrjään jäämistä. Yksinäisyyden lisäksi lähes kaikki haastateltavat ovat kärsineet mielenterveysongelmista, ja ne ovat usein alkaneet peruskouluikässä. Samaan ikäkauteen on myös ajoittunut pohdinta omasta seksuaali- ja sukupuoli-identiteetistä. Koulukiusaaminen, mielenterveyden ongelmat, haastava kotitilanne ja enemmistöstä poikkeava seksuaali- tai sukupuoli-identiteetti ovat aiheuttaneet ulkopuolisuuden kokemuksia ja vaikeuksia löytää omaa paikkaansa erilaisista nuoruuden yhteisöistä. Aineiston nuoret ovat eläneet lapsuuttaan 2000-luvun alkuvuosina, jolloin myös seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvä lainsäädäntö ja oikeudet ovat olleet muutoksessa, ja näistä teemoista alettiin keskustella. Esimerkiksi transsukupuolisuus oli määritelty mielenterveyden häiriöksi vuoteen 2011 asti. Voidaankin kysyä, onko tällä voinut olla vaikutusta niiden nuorten kokemukseen itsestään, joiden sukupuoli-identiteetti ei mahdu perinteisen nais-miesluokittelun sisään.

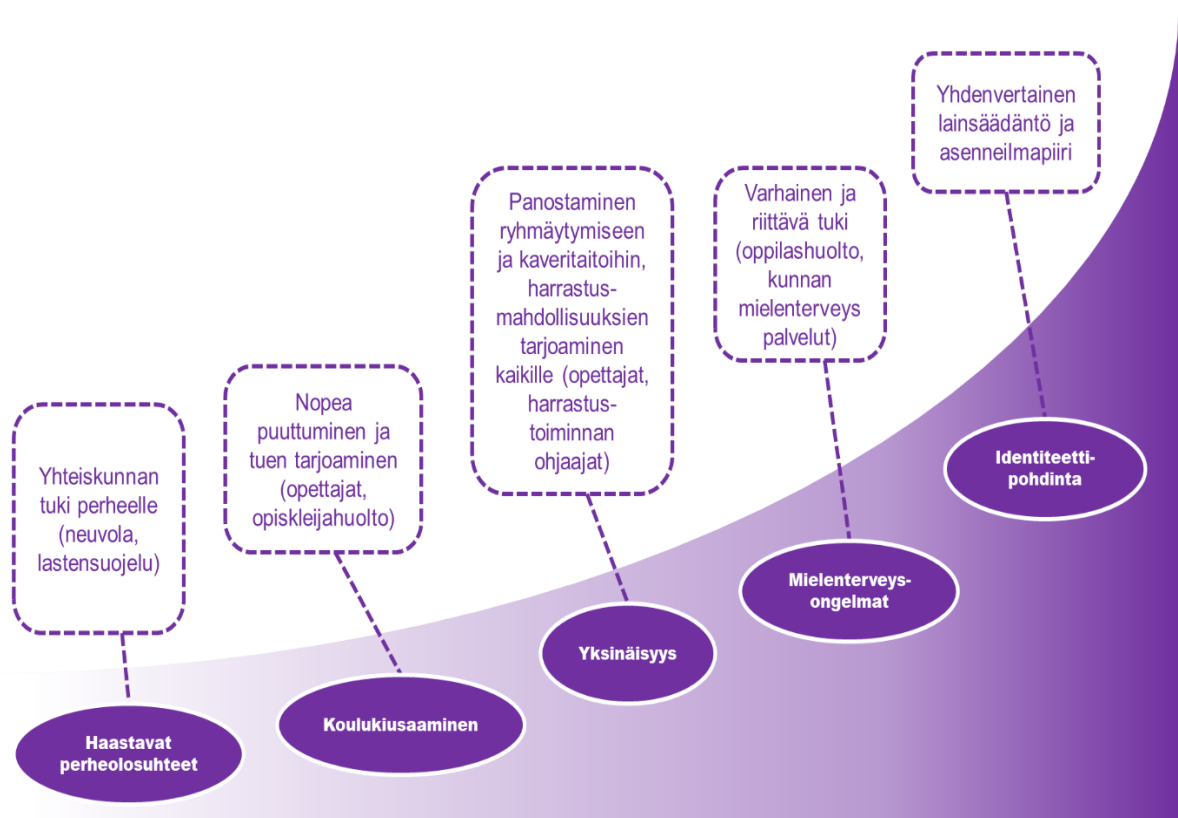
Näyttää siltä, että edellä esiin tuodut ulkopuolisuuden kokemukset haastateltavien nuorten elämässä ovat osittain kietoutuneet yhteen sateenkaarivähemmistöön kuulumiseen ja toisaalta myös kertautuneet. Tämä on osaltaan aiheuttanut haasteita elämän nivelvaiheissa, kuten opiskelun aloittamisessa ja uudelle paikkakunnalle muuttamisessa. Koulu yhteisöissä kiusatuksi tuleminen tai ryhmästä ulossulkeminen on aiheuttanut haasteita jatko-opintoihin kiinnittymiselle. Osa haastatelluista toi esille, että lapsuuden ja nuoruuden huonot kokemukset koulu yhteisöistä ovat jättäneet mieleen pelon siitä, ettei pääse uudessa opiskelupaikassakaan osaksi opiskeluyhteisöä. Tällä on suuri negatiivinen vaikutus opintoihin kiinnittymisen kannalta, ja sen seuraukset voivat näkyä pitkälle elämässä. Monella haastatelluista olikin taustalla keskeytyneitä opintoja, osalla useampia. Myös muut elämän nivelvaiheet ovat olleet haasteellisia. Kun muutokset eivät sujuneet ongelmitta, se on osaltaan lisännyt ulkopuolisuuden kokemuksia. Kun tarpeeksi monta kertaa on yrittänyt aloittaa uutta ja epäonnistunut, ajatusten suuntaaminen taas uuteen kokeiluun on entistä haastavampaa. Tästä taas on seurannut tietynlainen erilaisuuden leima, joka on johtanut ajatukseen siitä, ettei voi olla yhteiskunnan hyväksytty jäsen.

Myös valtavirrasta poikkeavalla sukupuoli-identiteetillä näyttää olevan vaikutusta ryhmään kuulumisen kokemukseen. Kun sukupuoli-identiteettiä joutuu pohtimaan, se vaikeuttaa ryhmään kiinnittymistä ja kuulumista. Kokemus sukupuoli-identiteetin epäselvyydestä ja poikkeavuudesta on estänyt sosiaalisten suhteiden rakentumista ja vaikeuttanut huomattavasti parisuhteen löytymistä. Myös kevyempi deittailu ja satunnaisen kumppanin löytäminen oli monelle vaikeaa, koska varsinkin pienemmällä paikkakunnilla omaa suuntautumistaan vastaavaa seuraa on ollut haastavaa löytää. Vallalla oleva kevyen ja nopean deittailun kulttuuri tuo paineita löytää tapailuseuraa, ja tämä lisää osaltaan kokemusta ulkopuolisuudesta.

Osa haastateltavista oli löytänyt peruskouluvuosien jälkeen hyviä ja korjaavia kokemuksia yhteisöihin kuulumisesta kymppiluokalta, ammattikoulusta, nuorten työpajalta ja etsivän nuorisotyön ryhmistä. Näissä yhteisöissä nuoret kertovat olleensa tasavertaisia yhteisön jäseniä, ja osa haastatelluista kertoivat myös löytäneensä ystäviä. Yksihaastateltava kertoi pajoilta löytyneen ystäväporukan myötä myös elämänlaadun parantuneen.

6.3 Ongelmien kasautuminen ja yhteiskunnan tukipalveluiden epäonnistuminen

Olen tehnyt työurani nuorten, työllistymishaasteiden ja erilaisten marginaalisuuteen liittyvien teemojen parissa. Pro gradu -työni aineisto on täynnä kertomuksia kuulumattomuudesta ja siitä, kuinka yhteiskunnan palvelut ovat epäonnistuneet tukemaan näitä nuoria elämänsä aikana. Olen koonnut seuraavaan kuvaan asioita, jotka toistuvat haastatteluissa, sekä oppimaani ja kokemukseeni perustuvia ajatuksia siitä, miten niihin olisi pitänyt puuttua haastateltavien lapsuudessa ja nuoruudessa.

KUVIO 8. Haastateltavien kokemia haasteita lapsuudessa ja nuoruudessa, ja kuinka yhteiskunnan palveluiden olisi pitänyt puuttua niihin.

Valtaosalla haastatelluista on ollut erilaisia riskitekijöitä lapsuudenperheessä, mutta vain yksi kertoi perheensä saaneen tukea lastensuojelulta. Yhteiskunnan perheille suunnattu tukijärjestelmä on osan kohdalla epäonnistunut tarjoamaan tarvittavia tukipalveluita turvallisen lapsuuden ja nuoruuden turvaamiseksi. Moni haastateltu kertoi pitkään jatkuneesta koulukiusaamisesta ja siitä, kuinka sitä ei saatu loppumaan. Samoihin aikoihin nuorilla alkoi ilmetä haasteita mielenterveydessä, joihin he eivät saaneet apua. Oppilashuoltoryhmien tuki ja opettajakunnan tiukka puuttuminen ja avun tarjoaminen, olisivat olleet keinoja, joilla

koulukiusaaminen olisi mahdollisesti saatu loppumaan. Varhainen tuki mielenterveyden ongelmiin olisi voinut ennaltaehkäistä raskaampia ongelmia tulevaisuudessa. Yksittäiset ongelmat eivät välttämättä aiheuta suurempia ongelmia, mutta niiden kasautuminen ja riittämätön tuki yhdessä aiheuttavat pitkällekin kantavia haasteita esimerkiksi koulutukseen ja työhön kiinnittymisessä. Sateenkaarivähemmistöön kuulumisen tai siihen liittyvä identiteettipohdinta ovat osaltaan tuottaneet erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia. Kokemus siitä, että ei kuulu joukkoon, näkyy inhimillisenä kärsimyksenä ja on saattanut osalla haastateltavissa johtaa siihen, että he olivat haastatteluhetkellä ilman koulutusta ja työpaikkaa.

6.4 Yhteiskuntaan kuulumisen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Yhteiskuntaan kuulumisen kokemusta estää normatiivinen ajatus siitä, millainen yhteiskuntakelpoisen kansalaisen tulisi olla. Nuorten puheissa toistuu ajatus siitä, että yhteiskuntaan kuuluvat ne, joilla on koulutus, työpaikka, ystäviä, parisuhde ja asunto. Näiden puuttuessa ei voi olla täysivaltainen yhteiskunnan jäsen, joka katsotaan kuuluvaksi yhteiskunnan keskelle. Merkittävää kuitenkin on havainto siitä, että ajatus omasta paikasta yhteiskunnassa voi muuttua joidenkin asioiden muuttuessa. Koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevat nuoret näkevät, että kaikilla voi olla pääsy yhteiskunnan keskelle. Yllättävää on, että nuoret eivät yhdistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuulumista ja sijaintia yhteiskunnassa, sillä yksikään haastateltava ei maininnut sen olevan syy ulkopuolisuuteen tai yhteiskunnan reunalla olemiseen. Samaan aikaan on mahdollista, että kokemus oman seksuaali- ja sukupuoli-identiteetin poikkeavuudesta on voinut olla yksi koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle joutumisen taustasyistä. Se on ilmennyt kokemuksena koulukiusaamisesta tai ulkopuolelle jättämisestä.

Osallistuminen nähdään yhtenä osallisuuden osa-alueena. Myös Allardt, Hirvilammi ja Helne tunnistavat sen tärkeäksi hyvinvoinnin ulottuvuudeksi. Vaikka haastateltavat kokevat ulkopuolisuutta myös suhteessa yhteiskuntaan, haastatteluaineistosta on nähtävillä nuorten vahva halu vaikuttaa. Haastateltavista nuorista noin puolella ylin suoritettu tutkinto oli peruskoulu ja noin puolella ammattikoulu tai lukio. Tilastojen perusteella (Tilastokeskus 2019) matalasti koulutetuilla on alhainen äänestysaktiivisuus, mutta aineiston nuoret näyttävät olevan tässä poikkeus. Näkisin, että sateenkaarivähemmistöön kuulumisen ja osaltaan yhteiskunnan marginaalissa eläminen ovat yhdessä synnyttäneet sellaisen kombinaation, jossa nuoret

haluavat vaikuttaa ympärillä oleviin asioihin omalla tavallaan. 2000-luvulla yhteiskunta on mahdollistanut vaikuttamisen myös verkossa, ja nämä nuoret ovat löytäneet sieltä ne vaikuttamisen kanavat, jotka heille sopivat. Samankaltaisia havaintoja tekivät Honkatukia, Kallio, Lähde ja Mölkänen (2020, 25–28) tutkiessaan itsenäistyviä nuoria. Aineistoni haastatteluissa toistui usko kansalaisaloitteiden ja erilaisten nettiadressien voimaan; usein vaikuttamisen kohteena oli erityisesti tasa-arvoon ja vähemmistöihin liittyvät kysymykset. Vaikuttaa siltä, että haastateltujen nuorten halu vaikuttaa kumpuaa osin omasta erilaisuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksesta. He haluavat näin tehdä yhteiskunnasta tuleville sukupolville paremman ja yhdenvertaisemman paikan elää.

6.5 Loppusanat ja jatkotutkimus

Pro gradu -tutkielman tekeminen on ollut pitkäjänteinen, välillä tuskastuttava ja toisaalta oivalluksia tuottava matka. Aihevalintani takana on ollut helppo seistä, sillä se on lähellä sydäntäni, enkä ole kyllästynyt pohtimaan tutkimukseni aihepiiriä kertaakaan. Haasteita ja hidasteita varsinkin alkuvaiheessa aiheutti aineiston koko. 501 sivua litteroitua tekstiä on kokemattomalle tutkijalle iso pala. Sen teemoittelu ja koodaaminen vei aikaa ja aiheutti päänvaivaa. Allardtin teoria toimi tässä kuitenkin hyvänä apuna, ja alun teemoittelun jälkeen minulla oli paljon erilaisia ideoita, mitä olisin voinut aineistostani tutkia. Henkilökohtaisesti prosessissa vaikeinta oli tarkastella aineistoa avoimena sille. Epävarmuuden sietäminen ei ole vahvimpia ominaisuuksiani. Haasteita tuotti myös sen ymmärtäminen, että yksittäisillä vastauksilla on merkitystä. Oppimiskokemuksena pro gradu -tutkielman kirjoittaminen on ollut valtava. Olen saanut prosessista ja sen loppuun saattamisesta reilusti lisää itsevarmuutta ja luottamusta siihen, että selviän isojen ja haastavien kokonaisuuksien loppuunsaattamisessa. Tämä on osaltaan selkeyttänyt ajatuksia myös siitä, mihin haluan työelämässä pyrkiä.

Jatkotutkimusta aiheen ja aineiston parissa voisi tehdä paljon. Nyt keskityin enimmäkseen hyvinvointiteorian loving-, being- ja doing -luokkiin, mutta myös fysiologisia tarpeita ja aineellisia resursseja korostava having-luokka tarjoaisi lisää mielenkiintoista tietoa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevien sateenkaarinuorten elämästä. Haastateltavilta kysyttiin lupaa rekisteriaineiston käyttöön ja yhdistämiseen näihin haastatteluihin, ja tämän toteutuessa se toisi varmasti lisää syvyyttä tutkimukseen. Vaikka analyysini sisälsi paljon kokemuksia kuulumattomuudesta, kiusaamisesta ja yksinäisyydestä, se osoitti myös joidenkin nuorten

palveluiden onnistuneen tehtävässään. Positiivisia ryhmään kuulumisen kokemuksia nuorilla oli kymppiluokalta, etsivän nuorisotyön ryhmistä ja nuorten työpajoilta. Korjaavilla ryhmäkokemuksilla saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia hyväksytyksi tulemisen kautta niin itsetuntoon kuin tuleviin kokemuksiin ryhmässä olemisesta ja niihin kiinnittymisestä. Mitä näissä ryhmissä on tehty oikein ja olisiko se monistettavissa myös muihin palveluihin? Olisi myös kiinnostavaa tutkia sitä, minkälaiset vaikutukset on niin sanotusti korjaavilla ryhmäkokemuksilla ulkopuolisuutta tuottavien kokemusten jälkeen. Tärkeä aihe jatkotutkimukselle olisi myös aineistossa toistuvat haasteet saada varhaista tukea mielenterveyden ongelmiin. Aihe rajautui omassa tutkimuksessani ulkopuolelle, mutta useampi haastateltava kertoi siitä, kuinka yrittivät peruskoulussa saada apua mielenterveysongelmiin, mutta apua jäi saamatta. Tämä osaltaan murensi luottoa yhteiskunnan palvelujärjestelmään ja aiheutti monenlaisia ongelmia muun muassa opintojen suorittamiseen ja yleiseen jaksamiseen.

LÄHTEET

Alanko, K. (2014) Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? Helsinki: Unigrafia.

Alatalo, J., Mähönen E. & Räisänen H. (2017) Nuorten ja nuorten aikuisten työelämä ja sen ulkopuolisuus. TEM-analyyseja 76/2017.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79182>. Viitattu 20.12.2020.

Allardt, E. (1976) Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Ensimmäisen painoksen muuttumaton lisäpainos. Juva: WSOY

Allardt, E. (1993) Having, Loving, Being: An Alternative for the Swedish Model of Welfare Research. Teoksessa Nussbaum Martha & Sen Amartya (toim.) *The Quality of Life*. (s. 88-94). Oxford: Clarendon Press.

Allianssi (2019) Paljon epämääräistä hyvää, mutta liian vähän kunnianhimoa – 18 huomiota nuorista hallitusohjelmassa. <https://www.alli.fi/uutiset/paljon-epamaaraista-hyvaa-mutta-liian-vahan-kunnianhimoa-18-huomiota-nuorista>. Viitattu 20.1.2021.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eurofound (2012) NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Publications Office of the European Union. Luxembourg.

https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2012/54/en/1/EF1254EN.pdf. Viitattu 30.10.2020.

Eurofound (2014) Mapping youth transitions in Europe. Publications Office of the European Union. Luxembourg.

https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1392en_0.pdf. Viitattu 30.10.2020.

Eurostat (2020) Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and labour status (NEET rates).

https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_20&lang=en. Viitattu 15.10.2020.

Finlex (2016) Nuorisolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>. Viitattu 29.10.2020.

Furlong, A. (2006) Not a very NEET solution: representing problematic labour market transitions among early school-leavers. *Work, employment and society*, vol. 20 (3), (s. 553-569). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.

Gellin, M., Herranen, J., Junttila-Vitikka, P., Kiilakoski, T., Koskinen, S., Mäntylä, N., Niemi, R., Nivala, E., Pohjola, K. & Vesikansa, S. (2012) Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.), *Demokratiaoppitunti*. (s. 95-194). Helsinki: Hakapaino Oy.

Gissler, M., Larja, L., Merikukka, M., Paananen, R., Ristikari, T. & Törmäkangas, L. (2016). NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä: Tieto & trendit.
<https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2016/neet-indikaattori-kuvaa-nuorten-syrjaytymista/>. Viitattu 1.10.2020.

Gretschel, A. & Myllyniemi S. (2017) Työtä, koulutus- tai harjoittelupaikkaa ilman olevien nuorten käsityksiä tulevaisuudesta, demokratiasta ja julkisista palveluista –Nuorisobarometrin erillinäyte/aineistonkeruu. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto.
https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/hankkeet/nuorisobarometrin-erillisnayte/eriavoistumistyoryhma_gretschelmyllyniemi_neet_aineistokooste_05122017_net_tiin.pdf. Viitattu 1.12.2020.

Harjunpää, K., Ågren, S. & Laiho, K. (2017) Sujuvuutta siirtymiin – Toisen asteen ammatillisen koulutuksen siirtymä- ja nivelvaiheet. Opetushallitus, raportit ja selvitykset 2017:1. Joensuu: Grano Oy.

Helne, T. (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. STAKES Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Tutkimuksia 123. Saarijärvi: Gummerruksen kirjapaino Oy.

Helne, T., Hänninen S. & Karjalainen J. (toim.) (2004) Seis yhteiskunta - tahdon sisään! Jyväskylä: Kopi

Helsingin Sanomat (2016) Vuoteen 1999 asti Suomessa pyrittiin rajoittamaan homoseksuaalien sananvapautta – tästä ”kehotuskiellossa” oli kyse.
<https://www.hs.fi/lehdistonvapaus/art-2000002920244.html>. Viitattu 20.9.2020.

Helsingin Sanomat (2018) Transsukupuolisuus poistetaan mielenterveyden häiriöiden tautiluokituksesta – Lääkärilehti: Suomessa muutos tapahtuu sotien jälkeen.
<https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000005725786.html>. Viitattu 13.10.2020.

Hilli, P., Ståhl, T., Merikukka, M. & Ristikari, T. (2017) Syrjäytymisen hinta – case investoinnin kannattavuuslaskemasta. *Yhteiskuntapolitiikka* 82, 2017:6. (s. 663–675). Haettu osoitteesta:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135714/YP1706_Hilliympdf?sequence=2.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015). Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2004) Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Hirvilammi, T. & Helne, T. (2014) Changing Paradigms: A Sketch for Sustainable Wellbeing and Ecosocial Policy. *Sustainability* 2014:6. (s. 2160–2175). Haettu osoitteesta: [10.3390/su6042160](https://doi.org/10.3390/su6042160).

Hirvilammi, T. (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Tampere: Juvenes Print. Haettu osoitteesta: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135233/URN_ISBN_978-952-302-909-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Honkatukia, P., Kallio, J., Lähde, M. & Mölkänen, J. (2020) Omana itsenä osa yhteiskuntaa – Itsenäistyvät nuoret aikuiset kansalaisina. Haettu osoitteesta: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/123861/978-952-03-1731-7.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Hästbacka, N. & Sirén, I. (2017) ”Ehkä ne on senkin takia ollu hiljaa”. Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisu 114. Haettu osoitteesta: https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf.

Into ry (2020) Miten etsivä nuorisotyö tukee nuorta? <https://www.intory.fi/etsiva-nuorisoty/sidosryhmille/mita-on-etsiva-nuorisoty/>. Viitattu 29.10.2020.

Isola, A. M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 33/2017. Haettu osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_978-302-917-0.pdf?sequence=1.

Jalonen, J. & Salin, M. (2020) Pitäisikö homoseksuaaleilla olla oikeus elää haluamallaan tavalla? Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta homoseksuaaleihin 2000-luvulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 85, 2020:3. (s. 259–270). Haettu osoitteesta: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140100/YP2003_Jalonen%26Salin.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T. & Klemetti, R. (2020) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Työpäperi 38/2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 1.12.2020.

- Junttila, N. (2015) *Kavereita nolla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Junttila, N. (2016) Yksinäisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Saari J. (toim.) *Yksinäisten Suomi*. (luku 3). E-kirja. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Järvinen, T. & Jahnukainen, M. (2001) Kuka meistä onkaan syrjäytynyt? Marginalisaation ja syrjäytymisen käsitteellistä tarkastelua. Teoksessa Minna Suutari (toim.) *Vallattomat marginaalit. Yhteisöllisyyksiä nuoruudessa ja yhteiskunnan reunoilla*. (s. 125–151). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto
- Kangaspunta, S. (2011) Traditionaalista yhteisöstä verkkoyhteisyyteen. Teoksessa Kangaspunta, S. (toim.) *Yksilöllinen yhteisöllisyys*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Kangaspunta, S. toim. (2011) *Yksilöllinen yhteisöllisyys*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Kankkunen, P., Harinen, P., Nivala, E. & Tapio, M. (2010) Kuka ei kuulu joukkoon? Lasten ja nuorten kokema syrjintä Suomessa. Sisäasianministeriön julkaisut 36/2010. Porvoo: Painoyhtymä Oy.
- Karkulehto, S., Saresma, T., Harjunen, H. & Kantola, J. (2012) Intersektionaalisuus metodologiana ja performatiivisen intersektionaalisuuden haaste. *Naistutkimus* 4/2012. (s. 16–27)
- Kautto-Koukka, L. & Kolehmainen, M. (2017) Näkyväksi tulevia nuoria. Etsivän nuorisotyön Akku- ryhmätoiminta mielen hyvinvoinnin tukena ja ehkäisevän päihdetyön toimintamallina. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 2017. (s. 87–99).
- Keskinen, S., & Vuori, J. (2012). Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. *Monikulttuurisuuden sukupuoli: kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Haettu osoitteesta: https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66351/erot_kuuluminen_ja_osallisuus_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Kiilakoski, T. (2007) Lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.). *Lasten ja nuorten kunta*. (s. 8–20). Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura 2007:77. Helsinki: Hakapaino.
- Kiilakoski, T., Gretschel, A. & Nivala, E. (2012) Osallisuus, kansalaisuus ja hyvinvointi. Teoksessa Gretschel, A. & Kiilakoski, T. (toim.). *Demokratiaoppitunti*. (s. 9-34). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kontula, A. (2020) Mitä tarkoittaa intersektionaalisuus? [blogikirjoitus] Haettu osoitteesta: <https://annakontula.fi/2020/06/28/mita-tarkoittaa-intersektionaalisuus/>karku.

Kreitzer, R., Hamilton, A., & Tolbert, C. (2014) Does Policy Adoption Change Opinions On Minority Rights? The Effects of Legalizing Same-Sex Marriage. *Political Research Quarterly* 2014, Vol. 67(4) (s. 795–808). Haettu osoitteesta <https://journals-sagepub-com.libproxy.tuni.fi/doi/pdf/10.1177/1065912914540483>.

Larja, L. (2013). Nuorten elinoloja ei voi kuvata pelkän työttömyysasteen avulla. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-03-11_002.html?s=0. Viitattu 27.11.2020.

Laukkanen, T., Pekkarinen, E. & Vilmilä, F. (2018) Nuorisotutkimuksen etiikka. Teoksessa Kiilakoski, T. & Honkatukia, P. (toim.) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä?* (s. 75–97). Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, J. (2003) Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa. Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset. Helsinki: Helsinki University Press.

Lepola, O. (2018) Koko ajan jännittyneenä. Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana. Oikeusministeriö. Selvityksiä ja ohjeita 51/2018.

Lepola, O. & Kokko V. (2015) Nuoret poliittisina toimijoina – äänestäminen ei riitä. Näkökulma. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/tiedostot/nakokulma05_nuoret_poliittisina_toimi_joina.pdf. Viitattu 17.9.2020.

Ludvig, A. (2006) Differences Between Women? Intersecting Voices in a Female Narrative. *The European journal of women's studies*, 2016, Vol.13 (3). (s. 245–258).

Luopa, P., Kanste, O. & Klemetti, R. (2017) Toisella asteella opiskelevien sateenkaarinuorten hyvinvointi 2017. Kouluterveyskyselyn tuloksia. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135233/URN_ISBN_978-952-302-909-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Lähdesmäki, T., Saresma, T., Hiltunen, K., Jäntti, S., Säaskilahti, N., Vallius, A., & Ahvenjärvi, K. (2016) Fluidity and flexibility of “belonging” Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica*, 59(3). (s. 233–247).

Makkonen, T. (2002) Multiple, compound and intersectional discrimination: Bringing the experiences of the most marginalized to the fore. Institute for Human Rights. Åbo Akademi. Haettu osoitteesta: <https://www.abo.fi/wp-content/uploads/2018/03/2002-Makkonen-Multiple-compound-and-intersectional-discrimination.pdf>.

Maslow, A. (1943) A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 1943, 50(4), (s. 370–396). Haettu osoitteesta: <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>.

Merikukka, M. (2020) *Lapsuuden elinolojen yhteydet aikuisuuden hyvinvointiin: Kansallinen syntymäkohortti 1987 -rekisteritutkimus* (akateeminen väitöskirja, Oulun yliopisto). Haettu osoitteesta: <http://jultika.oulu.fi/Record/isbn978-952-62-2530-2>.

Merriam Webster (2020a) Heteronormative. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/heteronormativity>. Viitattu 22.10.2020.

Merriam Webster (2020b) Intersectionality. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/intersectionality>. Viitattu 25.9.2020.

Me-säätiö (2020) Missä elämänvaiheissa syrjäytyminen syntyy? Me-säätiön ja THL:n rakentama malli syrjäytymisen dynamiikasta auttaa kohdentamaan palvelut oikeisiin kohtiin. <http://data.mesaatio.fi/syrjaytymisen-dynamiikka/> Viitattu 25.9.2020.

Myrskylä, P. (2011) Nuoret työmarkkinoiden ja opiskelun ulkopuolella. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 12/2011. Haettu osoitteesta: <https://tem.fi/documents/1410877/3346190/Nuoret+ty%C3%B6markkinoiden+ja+opiskelun+ulkopuolella+17032011.pdf>.

Myrskylä, P. (2012) Hukassa – Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Eva analyysi nro 19. Haettu osoitteesta: <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf>.

Pessi, A. B. & Seppänen M. (2011) Yhteisöllisyys. Teoksessa Saari, J. (toim.) (2011) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Pörhölä, M. (2008) Koulukiusaaminen nuorten hyvinvointia uhkaavana tekijänä: miten käy kiusatun ja kiusaajan vertaisuuhteille? Teoksessa Autio, M., Eräranta, K. & Myllyniemi, S. (toim.) *Polarisoitua nuoruus?* (s. 94–104). Helsinki: Hakapaino Oy.

Ranta, J. (2014) *Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien äitien lasten psyykkisen kehityksen, tunne-elämän ja käyttäytymisen häiriöt* (pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto). Haettu osoitteesta [https://helda-helsinki-fi.libproxy.tuni.fi/bitstream/handle/10138/153296/Jussi_Ranta_Pro_Gradu.pdf?sequence=2](https://helda-helsinki.fi/libproxy.tuni.fi/bitstream/handle/10138/153296/Jussi_Ranta_Pro_Gradu.pdf?sequence=2).

Robeyns, I. (2016) The Capability Approach. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/capability-approach/>. Viitattu 8.11.2020.

Rossi, L. (2015) *Muuttuva sukupuoli: seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Rubin, G. S. (1989) *Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality* teoksessa Carole S. Vance (toim.) *A Pleasure and Danger: Exploring female sexuality*. Lontoo: Pandora 1989.

Saari, J. (2011) *Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Saari, J. (2016) *Yksinäisten Suomi*. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Sandberg, O. (2015) *Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* (akateeminen väitöskirja, Tampereen yliopisto). Haettu osoitteesta: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96542/978-951-44-9677-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Sen, A. (1993) *Capability and Wellbeing* teoksessa Nussbaum M. & Sen A. *The Quality of Life*. (s. 30–53). Oxford: Clarendon Press.

Seta (2020a) *Sateenkaarisanasto*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>. Viitattu 22.10.2020.

Seta (2020b) *Sateenkaarihistoria Suomessa*. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/>. Viitattu 20.9.2020.

Sutela E., Törmäkangas L., Haapakorva P., Hautakoski A., Hakovirta M., Rasinkangas J., Gissler M. & Ristikari T. (2016) *Nuorten hyvinvointi ja syrjäytymisen riskitekijät Suomen kuudessa suurimmassa kaupungissa*. Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere ja Oulu. Raportti 5/2016. Haettu osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130760/URN_ISBN_978-952-302-662-9.pdf.

Taavetti, R. (2016) *Tärkeintä on lähteminen. Muuttamisen merkitykset sateenkaarinuorten elämässä ja aikuistumisessa*. Teoksessa Kivijärvi A. & Peltola M. (toim.) *Lapset ja nuoret muuttoliikkeessä*. Nuorten elinolot-vuosikirja 2016. (s. 135–147). Helsinki: Unigrafia.

Taavetti, R., Alanko, K. & Heikkinen, L. (2015) *Hyvinvoiva sateenkaarinuori - tutkimushanke*. Tulosten tiivistelmä. Helsinki: Unigrafia.

Taavetti, R. & Lehtonen, J. (2018) *Metodologisia ja eettisiä kysymyksiä sateenkaarinuorten etnografisessa ja osallistavassa tutkimuksessa*. Teoksessa Kiilakoski, T. & Honkatukia, P. (toim.) *Miten tutkia nuoria ja nuorisotyötä*. (s. 274–290) Tampere: Vastapaino.

Talouselämä (2018). *Nyt syrjäytymiselle on laskettu hinta – “Sitra ja THL: 370 000 euroa vähintään.”* <https://www.talouselama.fi/uutiset/nyt-syrjaytymiselle-on-laskettu-hinta-sitra-ja-thl-370-000-euroa-vahintaan/581e6bcc-1fb9-35d9-a861-c13c6f601ffc>. Viitattu 1.10.2020.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2019) Nuorten syrjäytyminen. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/nuorten-syrjaytyminen. Viitattu 13.11.2020.

Thompson, R. (2011). Individualisation and social exclusion: the case of young people not in education, employment and training. *Oxford Review of Education*, 37(6), (s. 785–802). Haettu osoitteesta <https://www.jstor.org/stable/23120566>.

Tilastokeskus (2019) 1. Äänestäneet eduskuntavaaleissa 2019. https://www.stat.fi/til/evaa/2019/03/evaa_2019_03_2019-05-24_kat_001_fi.html. Viitattu 30.9.2020.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Haettu osoitteesta: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013). Alle 25-vuotiaat ilman tutkintoon johtavaa, ammatillisia valmiuksia antavaa koulutusta. http://www.tepalvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/jos_jaat_tyottomaksi/tyottomyyysturva/alle_25vuotiaat/index.html. Viitattu 13.11.2020.

Ungdomsstyrelsen (2010). Hon Hen Han-rapporten. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Valtioneuvosto (2019) Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 2019. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma>. Viitattu 20.1.2021.

Valtioneuvosto (2021) Lapset, nuoret ja koronakriisi. Lapsistrategian koronatyöryhmän arvio ja esitykset lapsen oikeuksien toteuttamiseksi. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:2. Haettu osoitteesta: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162647/VN_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Vauhkola, T. & Hoikkala, T. (2020) Syrjäytymisen lasku. Tutkimus syrjäytymisestä, sen kustannuksista ja kohdennetun nuorisotyön vaikuttavuudesta. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, verkkojulkaisuja 153. Haettu osoitteesta https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/syrjaytyminen_lasku.pdf.

Westinen, E. (2019a) Kuulumisen ja etnisyyden neuvottelua monimuotoisessa suomiräpissä. Teoksessa Sykäri, Venla; Rantakallio, Inka; Westinen, Elina; Cvetanović, Dragana (toim.)

Hiphop Suomessa: puheenvuoroja tutkijoilta ja tekijöiltä. (s. 232–267)
Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja, 219. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Westinen, E. (2019b) ”Hassan Maikal, aina paikal”: vloggaaminen, kuuluminen ja intersektionaalisuus. *Nuorisotutkimus*, 37 (2). (s. 53–69).

Yuval-Davis, N. (2006) Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*, 13(3). (s. 193-209). Haettu osoitteesta: <https://doi.org/10.1177/1350506806065752>.